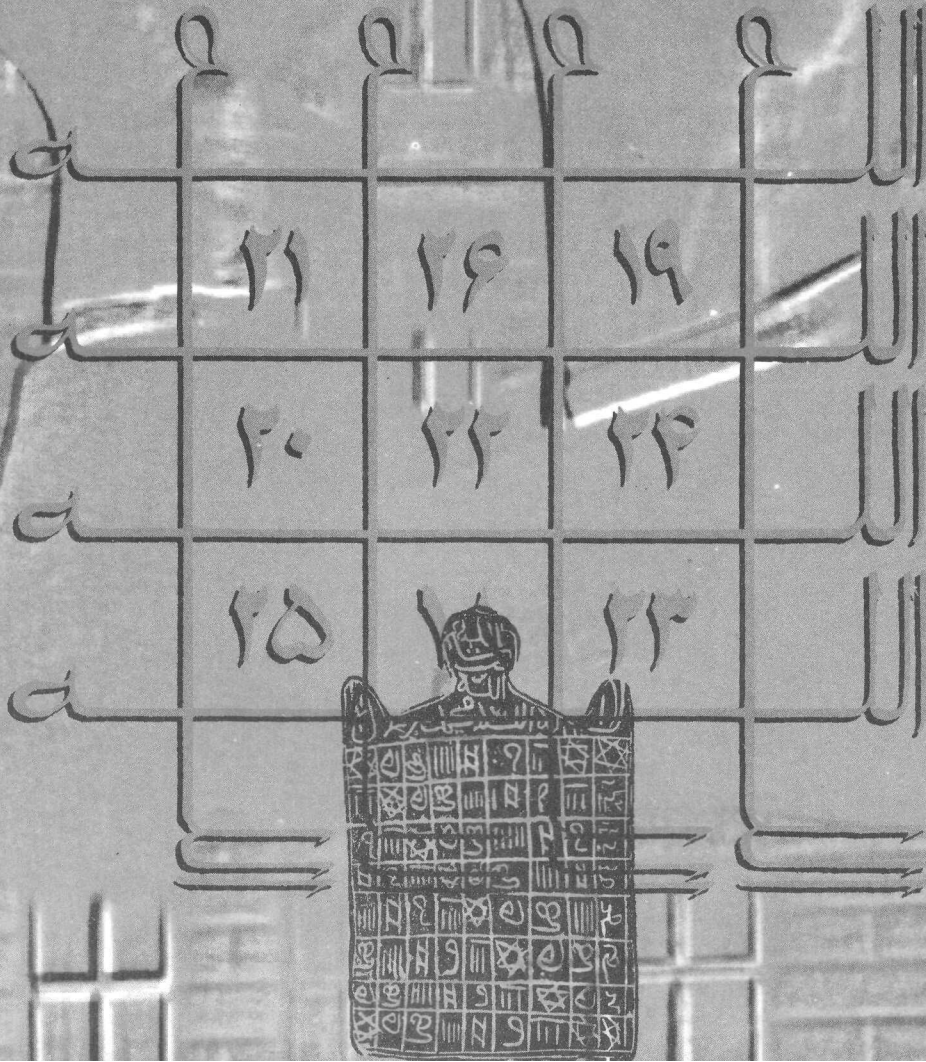

Hayalet Gemi

25.000 TL. Sayı: 13/14 Ekin- Kasım 1993

*Başka bir dünya olduğuna yemin edebileceğiniz o
açık denizlerin gecesinden çıkıp gelen hayalet
geminin sisli şehir caddelerinde,
köy mezarlıklarının tarlalarla kesiştiği boşluklarda,
çocuk parklarında ve kurgusu boşalmış
luna-parklarda, sandalyeleri ters çevrilmiş
meyhanelerde, okuyucuları çoktan yokolmuş
kütüphanelerin ıssız koridorlarında gezindiğini
mutlaka birileri fısıldamıştır kulağınıza. Hatta
geceleyin birdenbire havlayan köpeklerin neden
ürktüklerini o zaman hissetmişsinizdir.
Ya da tüm bunlar uyku ile uyanıklık arasında
yaşanan türden bir hayal...*

seyir defteri

*Büyük inançların bittiği yerde
büyük muhalefet ve büyük şüpheler de bitiyor galiba.
Büyük şüpheler olmaksızın ne bir büyük düşünce, ne bir büyük
hayal peşinde koşabiliyor insan. Boş bir kağıt gibi cehalet, sarıyor
her yanı. Bazı belli belirsiz hayaller yansısı da bu beyazlıktan,
aslında bütün vahşetin anası bu kaygan,
bu pürüzsüz boşluk.*

*İşte o yüzden, sıkışıp kalıyoruz bir yerlerinde tarihin,
anlam veremeden, aciz...*

6
uçan hollandalı
ORMANDAKİ GİZLİ YER
nazlı ökten

9
yanlış pusula
İNANÇ... TESLİMİYET... ŞÜPHE...
ahmet demirhan

10
şeytanminaresi
OYUNA DEVAM
halide velioğlu

12
deligömlęđi
VAROLUŐCU İBLİS
murat gülsoy

17
üstü çizilmiş kişiler
AKLIN VE VİCDANIN ÖZGÜRLÜĞÜ
nejat aksoy

20
uzak ufuklar
CEPLERİNDE İKİYÜZ LİRA VARDI
yasemin sarıkaya

21
çıkmaз sokak
 KURGU
robert nozick

24
gizli hazine
HÜKÜMSÜZ İNANÇLAR
pınar türen

26
şişedeki mesaj
HAYATA SİĞAMAYANLAR
yelda karataş

27
bayalperdesi
YARI TANRILAR YAPAYALNIZ ÖLÜR
sedef erkman

29

kara göründü!
DÜŞÜNEN KAFALARIN İŞLEVİ
lewis mumford

32

kutupyıldızı
BİR SU MASALIYDI...
-ESTERIA-
halide uelioğlu

34

perili köşk
DELİKANLININ ÜÇ FOTOĞRAFI
cüneyt a. genç

37

başk, bir dünya.
MASUMİYET TARİHİN NERESİNDE VAZ GEÇTİ BİZDEN
oya demir

40

cehennemın kapıları
İMANA ERMEK
ayşe düzkan

42

ay tutulması
HEPSİ AKLIMDA
yusuf eradam

44

med-cezir
"DAVA... DAVA... DAVADA..."
zeynep aktüre

49

kayıp harita
BENİ'YARIN SEV
mehmet açar

54

sisdüşleri
İTİRAF
seda kaynak

55

deja vu
BEKTAŞİLİĞİN KÖKENİ VE ESKİ TÜRK İNANÇLARIYLA İLİŞKİSİ
ergun kocabıyık

ORMANDAKİ GİZLİ YER

nazlı kten

Babamın babasının büyük babası bir Şeyin olmasını istediği zaman ormandaki gizli yere gider, kurumuŖ dallardan bir ateŖ yakar ve dua edermiŖ. İstediği gerekleŖirmiŖ.

Babamın babasının babası bir Şeyin olmasını istediği zaman ormandaki gizli yere gider kurumuŖ dallardan bir ateŖ yakar fakat bilmediği ya da hatırlamadığı için dua etmezmiŖ. Bu kadarı yetmeli dermiŖ ve yetirmiŖ. İstediği olurmuŖ.

Babamın babası o Şeyin olmasını istediğinde ormandaki gizli yere gitmiŖ fakat ne ateŖ yakmıŖ ne de dua etmiŖ. Bu kadarı yetmeli demiŖ ve yetmiŖ. İstediği olmuŖ.

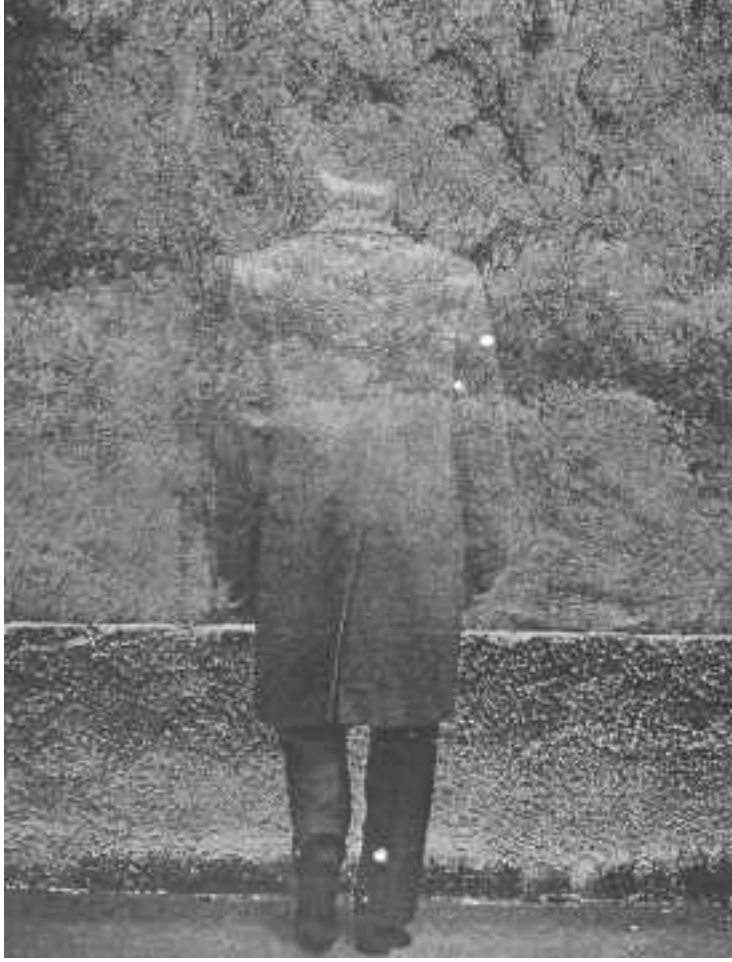
Babam o Şeyin olmasını islediğinde sadece ormandaki gizli yeri dŖnmŖ. Bu kadarı yetmiŖ ve islediği olmuŖ.

*Ben o Şeyin olmasını istediğimde ne ateŖ yakmayı ne dua etmeyi ne de ormandaki gizli yeri biliyordum. Sadece bu hikayeyi anlatmanın yeteceğini dŖndm. Yetmeli.**

Kaybettiğim inançların beni ittiği o bataklıkvari ataletin çamurunu üzerimde hissettiğimde televizyonun karŖısında inanılmaz saçma bir program tarafından hipnotize edilmiŖ buldum kendimi. Programın abuk sabukluğu beni artık eğlendirmiyordu fakat bir türlü gözlerimi alamıyordum ekrandan. Sonunda kendimi kurtarabilmenin tek yolu baŖka bir kanala atlamak oldu. Evin içinde yalnızdım. Benden önce varolmuŖ, benden bağımsız dzenlenmiŖ ama içinde bana da bir yer ayrılmıŖ ve benim (sınırlı lde ele olsa) iz bırakabildiğim, deęiŖtirebildięim bir mekan. Oradan çıkıp gitsem, varlığını benden bağımsız sürdürebilecek bir Şey. Ve ben televizyon gibi, kanepede, küllük ya da perdeler gibi sabitlemek istercesine kendimi, seyrediyorum. Gözlerimin nnden gelip geçen bir hayat ya da onun

kötü bir kopyası değil. Sadece bu tüpün içinde varolabilecek bir olaylar yığını. Bir aile kavgası, bir aŖk macerası, Somali'de olanlar, Türkiye'nin güneydoğusunda yaŖananlar, yaŖatılanlar (Bizim doğumuz? nc dünyamız?) Arka bahçemiz? Biz kimiz?), trafik kazasında ölenler çeliğin kağıt gibi yırtıverdiği gencecik bedenler (yaŖlı olsalar sanki daha az acı olacak yaŖananlar. Sırf gencecik sözünün duygu sömürüsü yüklü tınısına kapılıyorsun. Gazete haberindeki **güzel Aysel**, güzel olmasa öldürülmesine, vahŖice tecavüze uğrayıp, bıaklanmasına zlnmeyecek sanki.)

Eskiden aramızda bir Ŗakaydı; **iyiye, doğruya, güzele olan inancımızın hiç** snmeyeceği. Ellerimizden kayıp giden ve tutamadığımız bir Şeyler olduğunun farkındaydık. Birileri dolu dolu hayatlar

*Atıl çünkü inasızlığına sığınmış.
Atıl çünkü kendi kuyusunun içine dűřmekle meřgul.
Atıl çünkü kűskűn.
Atıl çünkü seyirci.
Atıl çünkü alaycı.
Atıl çünkü hareket etmekten önce yorulmayı, öğrenmiş.*

yaşamış, bedeller ödemiş, hesaplaşmalara girmişti. Biz kavruk bir toprağı dikilmiş fidanlar gibi ne gökyüzüne uzatabildik kollarımızı ne topraktaki köklerimizden kurtulup koşup kaçabildik. **İyiye, doğruya, güzele inancımız** kendi kendimizle alay etmek için bir vesile olarak kaldı artık. Şimdi onu bile yapmıyoruz. Mesleki başarılar, duygusal performanslar, parıltılı bir zekanın göstergesi sivri sözler, güzel olmalar, başarılı olmalar, müthiş bir birikime sahip olmalar, akıllı olmalar, alaycı olmalar sardı dört bir yanımızı. Kendimizden başka mallanabileceğimiz şey kalmamıştı çünkü. Tek sermayemiz, mümkün olan tek yatırımımız buydu çünkü. Belki bir öteki; çok sevebileceğimiz, aslında yücelebileceğimiz ve her türlü süflilikten arınabileceğimiz bir imge, düşerken tutunabileceğimiz bir dal. (Durmadan düşmüyor muyuz, öne, arkaya, sağa, sola, aşağı, yukarı... Hâlâ bir aşağı ya da bir yukarıdan söz edilebilir mi? Böyle diyordu Nietzsche.) Aşk "yüce" olanın kaçıp sığınabileceğı tek yer. Ha bir de delilik var diyorlar değil mi? Muhafazakarlık ettiğimi söyleyeceksiniz ama; aşk *one night standlerle* barların gözde mezesi olduktan ve delilik, sistem dışı kuralsızlığını mesnetsiz "sıradışılık", "marjinallik" iddialarına, kişisel yakıştırmalara ödünç verdikten sonra yine "otantik" olma anlamında "gerçek" aşkın ya ela deliliğın peşini kovalarken bulmayacak mıyız kendimizi.

Ne çok tırnak, ne çok parantez kullanıyorum öyle değil mi? Bunun, kelimelerin kaybettiklerini düşündüğüm gerçek anlamlarını çağrıştırmaya çabası dışında bir açıklaması olabilir mi?

Ne diyordum? Kaybettiğim inançlardan söz ediyordum öyle değil mi? Hayatımı sakat bir biçimde uzamış, aşırı büyümüş (tıpta

hipertrofi eliyorlar galiba) bir cümle gibi görme eğilimindeyim. Ne bir nokta, ne yeni bir cümlenin büyük harfi; virgüller, noktalı virgüller, iki nokta üst üsteler, tireler, parantezler (parantezlerim), soru işaretleriyle sonlanmayan yarım kalmış sorular... Sürüklenip duran, uzadıkça aradığı anlamından uzaklaşan bir dil. Her değişikliğe karşı ataletini koruyan amorf bir yapı.

Atıl çünkü inaçsızlığına sığınmış.

Atıl çünkü kendi kuyusunun içine düşmekle meşgul.

Atıl çünkü küskün.

Atıl çünkü seyirci.

Atıl çünkü alaycı.

Atıl çünkü hareket etmekten önce yorulmayı, öğrenmiş.

Şimdi burada, şu durduğum yerde görüyorum ki bu ataletten silkinmenin tek yolu var. Yapmak, etmek, harekete geçmek. İnancım olmasa dahi. **İyiye doğruya güzele ulaşılabilceğine birgün** inanmasam dahi, hayatı bir yerlerinden yakalamak. Delirmemek, ölmek, reddimi harekete geçirmek (delilik ve intihara düzülen onca övgü bazen kanımı donduruyor. Bu ikisini "öteki"nde gördüğümünden, şeytani ya da hastalıklı saydığımından değil; tıkr tıkr işleyen sistemin dışında kalanlara sunulan çözüm olarak kala kala bu ikisi kaldığından) Delirmemek, ölmek, reddimi harekete geçirmek.. İnaçsızlığıma rağmen. Yo, nihilizmin manifestosunu tekrarlamak değil niyetim. Yalnızca saf, kusursuz bir inancım olmasa da, bir ütopyam yoksa da yapabileceğim bir şeyler olması gerektiğinden söz ediyorum. Ne dersiniz?

Ben o şeyin olmasını istediğimde bana anlatılan hikayeyi dinlemenin yeterli olacağını düşünmüştüm. Yetmedi.

* Bu hikaye Jean-Luc Godard'ın son filmi 'Hélas Pour Moi'nın başlangıcında anlatılmaktadır. Tabii ki babamdan duymadım ve tabii ki aklımda kalan şekliyle anlattım.

İNANÇ... TESLİMİYET... ŞÜPHE

ahmet demirhan

Bir şema gözümüzün önünde: dört bir tarafa uzanan oklar; ve pusulanın şaşkın kutbu: inanç yöndür; ama, arkasında yada önünde belki de ona tam da sahi olduğumuz anda, hep birşeyler taşır yedeğinde. İnanç, şüphenin de tüm koyuluğuyla bulunduğu noktada, içimizdeki emniyetsizliğin olağan halidir. Şüphedir inanç; çünkü sahiplenecek bir nesnesi yoktur, öznel-dir; kendine sahiplenecek bir nesne bulduğu anda başka birşey olur.

İnanç, teslimiyete döndüğü noktada, şüphesini yitirir, kendisini mutlaklaştırır: oysa, yaşamıda mutlak, köpüktür ve yaşama dışsaldır. BİR yabancı-nın, yağmurlu havada tanımadığı bir kenti dolaşması ve herşeyi kendi ufkuna çekmesi gibidir. Oysa inanç, "tanışıklık" ister ve içseldir, ("körinanç" inancın en büyük düşmanıdır bu nedenle). Aksi takdirde "sahte tanrıların büyü-sü" ne kaptırır kendini ve politik olan hayata uyum sağlamanın bir yolu olabilir-, çünkü hayat yüzeyseldir ve hep olduğu gibi olmaya yönelimlidir. Bu açıdan, ister dinsel anlamıyla kozmik çağrışımlarla yüklü ('kainat'a yönelmeli) bir "uyum" adına olsun, isterse de Darwinci anlamıyla hayatta kalma mücadelesinin (canlı olmaya yönelimli) "uyumu" adına olsun, hayata uyum sağlamak, yaşamı "tek"e indirger; oysa yaşam çoğulluktur: onda özellikle "ben" vardır, "sen" vardır, "biz" vardır; ve en önemlisi de "o" ve "onlar" vardır (bu son ikisi de inanılamıyacak kadar uzak, korkulacak kadar yakındır).

İnanç insanın dış dünyaya müdahale ederek onu dönüştüremediği diğer hasretleri gibi "öznel"dir, ve kişinin kendi "tarih"ini oluşturan unsurlardan biridir. Seyri olmasa ve belki de hiç olmayacaksa da notayı oluşturur. Pusulası yanlış olabilir, belki de hiç yoktur. Ve belki de yolculuk bile bir odanın içinde koltukta televizyon seyredirken, hafifçe kestirirken çıkılan bir yolculuktur. (Ve işte bu nedenle "kişisel tarih" yoktur: özlemlerin tarihleri yazılısaydı, Nazilere yakalanacağım korkusuyla intihar etmezdi W.Benjamin. Ama yine de "inanıyordu" o.

OYUNA DEVAM

halide velioğlu

Onu öldürdük- Sen ve ben.

Biz, hepimiz onun katilleriyiz.

Ama bunu nasıl yapabildik? Denizi nasıl içebildik?

Tüm ufukları emen süngeri bize kim verdi?

Dünyayı güneşten kopardığımızda ne yaptık?

Nereye gidiyor şimdi? Nereye gidiyoruz şimdi? Tüm güneşlerden uzak!

Sürekli batmıyor muyuz? Geriye, yanlara, öne, her yöne? Var mı yukarıda veya aşağıda kalan? Sonsuz bir hiçlikle başıboş değil miyiz?..

Tanrı ölüdür.

Tanrı geride ölümü bıraktı.

Ve biz onu öldürdük.

F. Nietzsche

Dizi dizi inci, güzellikte birinciydim ve dahi aslımı sorsaydınız, annemin biricik kızıydım. Efendisinin sağ gözü olanları bilmiyorum ama, bu bir aslımız olduğu, bir ilk, bir başlangıç ya da kendinden başka hiç bir şeyle açıklanamayacak nihai bir kelimenin olduğu varsayımını nereden edindiğimi düşünürken aklıma bu tekerlemeler geldi. Oldukça umarsız ve yorucu tekerlemeler de vardı:

"bana bir masal anlatsana

anlat demekle olmaz

bana bir masal söylesene

söyle demekle olmaz..." diye uzayıp giden, sizi masala götürecek uygun kelimenin asla bulunamadığı sonsuz bir dolanma, çocuk oyunu. Belki de sahiden "söylenmiş olan söylenmemiştir ve söylenememiş olan da söylenemez zaten".

Dualarında Tanrı'nın adını zikretmeyen dini

düşünüyorum, kafam karışıyor. Her şeyi dilde aramak ve bilinçdışının bir dil gibi yapılandığı varsayımının bizi getirdiği yerlerle beraber, götürmediği yerler de olabileceği geliyor aklıma. Gerçi her tutarlı açıklama söylemi gibi, sorgulanamayan bir takım ön koşullar... koşullar. Varsa eğer hakikate bir-e-bir bir çakışma, söylenenle görülen arasında bir örtüşmeyle mi yoksa tutarlı bir takım anlamlandırmalarla mı gidilecek? Ya da herkes kendi hakikatine bildiği bir yolla mı kavuşacak? Sahi, tanrının birliği ne zamandır vaz'ecililiyor? Bütün kelimelerin anlamlarını ya da bütün tekerlemeleri bilsek, kanatlı kapının demir sürgüsü açılır ve biz dar aralıktan bilmem nereye geçer miyiz?

Yine de insanın etrafında yaşamını örgütlediği BİR doğruya, tüm anlamların anası BİR hakikate sahip olması iyi bir şey

diye düşünüyorum. Ancak, her zamanki birileri çıkıp her bütünsel kurgunun 'sorgulanabilir' varsayımları üzerine inşa edildiğini söyledi, düşündü, 'inan'ın eski tadı kalmadı. Bizim de öyle... Biz derken de, oldukça ekonomîğim aslında, laik bir talim terbiye tezgahından geçmiş, şarabî eşkiyalardan abi ve ablaları olan ve haddini de aşıp onlar için efkârlanan, üstelik bu efkârını da zamanın bilimüm zaaf ve pratikleriyle bazen 'gözlem' diye bazen ele 'başka ne var' diye dağıtan sen, ben ve bizim kız/oğlandan söz ediyorum. Zira 'memleket' yazı dilinde 'geçmişe duyulan özlem' kabilinden bir kelime olalı beri Sivas yollarında katar katar kağnılar gezer oldu. Kağnısız bizlerse şehrimizin bir köşesinde gezeriz artık, dilimize vurur işte...

Bu 'memleket' tadında bir kelime daha var dilimde ki o da 'nedensellik'tir. Nedensellik yerini anlamlı eşzamanlılıklara bıraktığında ve işbu saltanat değişimi bir hayli patırtı kopardığında, günlük yaşamımızdaki hamam ve tas ilişkisi eski metafizik ağırlığından bir şey kaybetmemişti. Onca yılın insanlık deneyimi, ürettiği semboller, düşünüş, duyuş biçimlerinin nedense hep bir düşen elmayla birlikte zikredilen bir takım düşünceler ve muhalif muhtelif diğerleriyle değişeceğini beklemek için bir durak da tahsis edilmemişti. Dolayısıyla birisinin bir astrologa başvurmasıyla, diğerinin bir psikanaliste gitmesi arasındaki ayrımın kulağa geldiğinden daha cılız olduğunu düşünüyorum (psikanalizi bilimselliği tartışması açısından çok çağımızın ürettiği bir pratik olarak düşündüm). Zira, Heisenberg, namı bu konularda önemsenen bir şahsiyet de "bilimsel dünya görüşü kelimenin tam anlamıyla bilimsel bir görüş değildir artık" elemiyor mu? (Alıntılarımı elbette seçiyorum).

Ve böylelikle doğal yasa mutlak geçerliliğini yitiriyor ve göreceli bir hal kazanıyor. Zaten doğal yasalar da makrofizik çokluklara uygulanabilir istatistiki doğrular değil miydi fazla fazla ve tahmin yürütmek ele, bu çoklukların istatistiki bir ağırlığı olması durumunda sözkonusu değil miydi? Böylece deneysel yöntem ancak düzenli ve tekrarlanabilir olayların incelenmesinde söz konusu olup, seyrek görülen ya da tek olayları araştırmada kullanılmaz olur. Neyse, lafı ağırlaştırıp uzatmadan ve daha fazla bilim karşıtı görüntüsü vermeden diyeceğim o ki oyun sürüyor, ben o kelimeyi aramak da, aslını sormak ela bir yana şimdi yalnızca 'oyuna devam' diyebiliyorum. Ve ne başından ne ele kaldığımız bir yerden... yalnızca devanı.

**Hayalet Gemi'nin
yakında uğrayacağı
limanlar:
unutuş, tekerrür,
kaos, ihanet, şiddet,
kader,
masal/oyun...**

Yeni Yazışma Adresi:

Ayazma cad. Yener ap. 19/9
80260 Gayrettepe - İstanbul

Tel: (212) 288 97 15

Faks: (212) 266 8-1 26

VAROLUŞÇU İBLİS

murat gülsoy

*Allah Teala benim böyle olacağımı bildiği halde
beni niçin yarattı, bundaki hikmeti ne idi?*

Son zamanlarda, bir savaş meydanından arta kalanları seyrederek gibi boş gözlerle geziniyorum sahafların olduğu sokaklarda ve pasajlarda. Sanki büyük bir bomba patlamış, her şey temelinden sarsılmış ve bazı büyük ülküler, inançlar ve hayaller geri gelmemek üzere göçüp gitmiş... Geride kalanları toplayıp alelacele satmaya çalışıyorlar sanki, sanki birazdan, hava kararınca, yine asitli ve bilinmedik zehirlerle yüklü yağmurlar boşanacak, elimizde kalanların bir kısmı daha yok olup gidecek.

Belki tüm o birbiriyle ilişkisizmiş gibi duran onca kitabın eskiliği, tükenmişliği çağırıştırıyor tüm bunları bana. Uzunca bir zamandır, bir büyük yazarın dediği gibi koku içinde kokuyu duyamaz olduğumdan herhalde, cansız bir zombi gibi sürükleniyorum hayatın içinde. Fakat beni çağıran o tılsım ne kadar uzakta...

Sanırım doğanın faydalı bir yasası alışmak. Yani koku içinde kokuyu duymamak. Mai içinde maiyi bilmemek. Delice yinelenen vahşetin kenarından üstüne kan sıçratmadan elinde bir demet gülle, yüzünde mağrur bir gülücükle geçen bir adam! "İşte bu benim" diyorum bazen. Ve o bazı anların içinden, kendimi gündelik sıkıntıların kucağına atarak kurtulabiliyorum ancak.

İşte bu yıkılmış modern dünyanın, akıldışı sirkinde kendimi fanteziler yaratıyor, beceremezsem veya kendi sınırlarımdan sıkılırsam dışarıdan gelecek sanrıların beklentisine yazılıyorum canı gönülden. Sahafların, eski hayat satıcılarının bulunduğu sokaklara beni çeken işte öyle bir sahte macera ruhu. Bir nevi arkeolog olarak, bir nevi kütüphaneci ya da ne bileyim bir çok yerde aranıp da asla bulunamayan bir takım bilgilerin -sahibi değil de- emanetçisi gibi görmek istediğimden midir nedir, gözümde biraz büyütüyorum sahafları... Ve oralarda bir turist gibi dolaşmaktan hiç mi hiç hoşlanmıyorum. Belki gönül sohbet istiyor, kitap bahane, kimbilir... Belki de bir türlü yeni kitaplara elimden gitmeyişi içindeki neden, kafamın içinde yarattığım o gizli sırlara kavuşacağımın beklentisidir. Sanırım aynı beklentinin bir türlü tatmin edilemeyişi beni eski, nadir kitaplara iten. Beklentilerim çoğunlukla tatmin olmasa da kendimi oralara gitmekten bir türlü alıkoyamıyorum. "Vitrin bakmaya çıkan kadınlar" gibi kendimi iyi hissediyorum o kitapların arasında dolaşırken. Kimi zaman küçük, küçücük olaylar günlerce aklımdan çıkmıyor, kimi zaman bir çok hikayenin başlangıcını oluşturunuyorlar.

O günkü küçük olay benim için tam bir mutluluk kaynağı içli. Yıllardır aklımın bir

köşesinde duran bir kitabı, dükkanın gözden çıkardığı uyduruk kitapları arasında bulup şaşırmanı sırasında aldığım keyfi hiç bir şeyden alamıyorum galiba. Bu sırada genç dükkan sahibinin: "Eh, siz o kitabı okuyun, biz size bağlanalım." demesi heyecanımı kat kat arttırmaya yetti. Cevap mahiyetinde bir şeyler geveleyip bir kaç kitap daha alıp hızla oradan uzaklaştım. Artık eve gidip, uyumadan önce kitap karıştırma saatinin gelmesini bekleyecektim sabırsızlıkla.

Gece oldu, gündelik olan bitti ve kırmızı kaplı kitabın sayfalarını aralamanın zamanı geldi:

Ey ilahi sırların talibi, bu kitabı; kudsi hadis, ilahi vahy, sırr-ı Sübhânî ve nûr-i Rabbânî'dir. Allah Teala'nın kendi nurlarından bana olan tevfiği sayesinde kudsi hadisleri ve Allah Teala'nın peygamberlerle olan konuşmalarını yazdım ve seçkinlere olan hitabımı buraya aldım.

Evet böyle tüyler ürpertici bir başlangıç ve daha sonra aslında çoğunlukça bilinen dini hikâyelerin tekrar tekrar "ilahî sırları talebedenlere" nakledilmesinden oluşuyordu bu antik kitap. Yazarının onbeşinci yüzyılda yaşamış olması ve onun torunlarından birinin çok yakın bir dostum olması ayrıca ilgi çekici kılıyordu kitabı. Fakat okudukça bir başka noktaya doğru çekildiğimi hissettim: İBLİS'in meselesine.

İblis, kitaptaki dini hikayelerde anlatılan kahramanların en ilginç ve belki de en karizmatik olanı. Bunun bir nedeni tüm zamanlarda var olması ve tüm hikayelerde boy göstermesi. Bir başka nedeni de çok trajik bir kadere sahip oluşu. Tabii, ilginç Şeytan'a doğru kaymasında seyrettiğim korku filmlerinin, okuduğum romanların ve öykülerin etkisini azımsamıyorum.

İblis'in hikayesi Semavi dinlere göre kısaca şöyledir: Allah, Adem'i yarattıktan sonra İblis'ten Adem'e secde etmesini ister ve İblis bunu -nedense- bir gurur meselesi yapar ve isyan eder. İsyan ettiği için ele lanetlenir. Kovulan İblis, Adem ve Havva'yı da cennetten kovdurmak için bir plan yapar, yılan suretine bürünerek Havva'yı yasaklanan ağaçtan meyva koparmaya ikna eder ve gerçekten de kovulmalarını sağlar. Tabii, insanın aklına bir çok soru geliyor fakat biraz sonra aktaracağım bölümü inceledikten sonra belki ele cevaplar kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Allah, yeryüzüne Adem'i yolcu çelerken şöyle bir konuşma geçer aralarında:

Allah Tealâ:

- "Ey Adem, Mescidleri sana mesken kıldım, besmele ile başlarsan yemeklerimi sana helal ettim. Yeryüzünde senin için sular akıttım. Ye, iç ve Bana şükreyle, Beni zikretmekle meşgul ol" buyurdu.

Adem:

- "Nimetini artır ey Rabbim" dedi.

Allah Teâlâ:

- "Tevbeni kabul ettim" dedi.

Adem:

- "Yine artır" dedi.

Allah Teâlâ:

- "Seni ve soyundan gelecekleri bağışlarım" dedi.

Adem:

- "Şimdi işim tamamdır" dedi.

Sonra İblis:

- "Ya Rab, böyle olacağını, Sen biliyordun. Hiç olmazsa kıyamete kadar bana mühlet ver" dedi.

Allah Teâlâ:

- "Sana belli bir zamana kadar müsaade ettim. Bu müddet içinde ne yaparsan yap." dedi.

İşle, benim anladığım kadarıyla ne olmaktaysa bu müsaadenin verilmesinden sonra olmakta. Yani ademoğullarının başına musallat olan İblis, onları kötülüklere ve fesatlıklara sürükleyip durmuş. Hâlâ da çalışmalarını sürdürmekte. Merak ettiğim, insanların İblis'ten bağımsız kötülük yapıp yapamayacakları... Eğer yapamıyorsa, özgür iradede bahsetmek nasıl mümkün olabilir? Yok eğer yapılabiliyorsa insanın özünde İblis'ten bağımsız ayrı bir kötülük yapma potansiyeli var.

Yine İblis'in dramına dönersek, en ibret verici dialog, İblis'e verilen 'nimet'lerin açığa çıktığı bölümde geçiyor:

İblis:

"Beni yeryüzüne indirdin, ben nerde oturacağım" dedi.

Allah Teâlâ:

"Senin meskenin mezbelelik ve çöplüktür." buyurdu.

İblis:

"Ademoğullanna kitap ve peygamberler göndereceksin, benim kitabım nedir?" dedi.

Allah Teâlâ:

"Malayani, faydasız ve boş sözler; şiir ve hicviyeler de senin kitabın olsun." buyurdu.

İblis:

"Ya benim peygamberlerim?" deyince

Allah Teâlâ:

"Cadı, kâhin ve sihirbazlar da sana yeter." buyurdu.

İblis:

"ilen nerede oturacağım" dedi.

Allah Teâlâ:

"Evin hamamlardır." buyurdu.

İblis:

"Ya yiyeceğim?" diye sordu.

Allah Teâlâ:

"Besmelesiz yenen yemekler de senin yiyeceğin olsun." buyurdu.

İblis:

"Ya benim suyum hangisi olacak?" dedi.

Allah Teâlâ:

"Sarhoş eden içkiler de senin suyun olsun." buyurdu.

Diye uzayıp giden bu konuşmadan anlaşılan o ki, İblis insanoğluna kötülük dağıtmak için yola çıkmış ve o günden kıyamete kaçlar faaliyetlerini sürdürecektir. İlginç olan İblis'in çeşitli dinlerde çeşitli rollerde mitolojinin yapısı içerisinde kendine bir yer bulması. Ve anlatılan kimi hikâyelerde bir takım bilgilerin, sırların ruh karşılığında İblis veya Seylan'dan temin edilebilmesidir. Doktor Faust bunlardan biriye bir diğeri de Papa Silvestro'dur. Bir çok kaynaktaki ruhunu Seylan'a satmış bir sihirbaz olarak geçse de bir takım kaynaklarda önemli bir entellektüel olarak geçmesinden anlaşıyor ki efsaneleşmiş bir kişilik.

Hikâyelerden daha şaşırtıcı bir başka nokta da Seylan'a taparlık. Satanizm yani. **Angel Hearth, Rosemarry's Baby** gibi filmler geliyor gözünüzün önüne herhalde. Fakat benim sözünü açmak istediğim, Satanizm diye -yanlış olarak!- bilinen Yezidilik. Bu dine göre Seylan'ın rolü ve konumu tamamen farklı. **Melek-i Tavus** da denilen bir başka tanrı gibi. Zaten Tanrı -Yezidilere göre- önce altı tane melek/tanrı yaratır ve daha sonra bu ilk olan **Azazil / Melek-i Tavus / Şeytan** insanı yaratır. Daha sonra Tanrı Melek-i Tavus'tan yarattığı insanın önünde secde etmesini istediğinde Melek-i Tavus "Kendi yarattığımın önünde neden eğileyim, ben yalnız sana taparım" diyerek Tanrı'nın buyruğuna karşı çıkar ve cennetten kovulur. Sonra da insanı bir şekilde Tanrı'nın koyduğu bir kurala karşı geldirtip cennetten çıkartır. Burada ilginç olan yasak olan yiyeceğin buğday olmasıdır. Melek-i Tavus insana buğday yemesini öğütler. Adem (daha Havva yok!)

buğdaydan yer ve karnı şişmeye başlar. Yasağın çiğnendiği anlaşılır, Adem cennetten atılır. Karın şişmesi gerçekten tuhaf, çünkü Melek-i Tavus Adem rahatlasın diye bir kuş gönderir ve kuş Ademin bedeninde bir delik açar ve Adem rahatlar. Çok daha sonra yaratılan Havva'nın bu mitolojide Cennet'ten atılma sırasında pek bir rolü yoktur.

Tüm dinlerde şu veya bu şekilde Seytan'dan bahsedilmekte ve Şeytan lanetlenmektedir. Fakat bu "Siz bu kitabı okuyun, biz size bağlanalım" dedikleri kitaptaki Şeytanın şu sorularını ilk defa okudum, o yüzden heyecanlandım. Geceyarısı, yatağımın içinde kambur durmaktan ağrıyan sırtımı rahallalmak için bir sağa bir sola dönerken okuduğum bu satırları hemen bir yere not ettim. Çünkü çok defa, bu gece okumaları sırasında karşılaştığım tuhaf satırları sabah uyandığımda aynı kitabın içinde bulamıyorum. Ya yelerince araştırmıyorum ya da kendim uyduruyorum, bilemem. Fakat bu sefer her şeyi sağlama aldım ve not ettim. Şimdi ele size aktarıyorum. Bu soruları sormak felsefecilerin, ve hatla çeşitli mezheplere ait alimlerin yıllardır birbirlerine sordukları soruların krislalleşmiş şekli değil mi?

İblis şöyle dedi: "Evet, Allah her şeye kaadirdir, dilediğini yapar ve yaptığından sorumlu olmaz, fakat ben kendisine yedi soru soruyorum:

1- Allah Teala benim böyle olacağımı bildiği halde beni niçin yarattı, bundaki hikmeti ne idi?

2- Haydi yarattı, neticenin böyle olacağını bildiği halde bana fayda vermeyecek tekliflerde niçin bulundu?

3- İbadeti ve Adem'e secde etmeği bana emretti. Diğer ibadetlerime imkan verdiği halde Adem'e secde fırsatını niçin vermedi?

4- Ben O'na "Senden başkasına secde etmem" dedim. Bu söz ile lanetledi, bundaki hikmeti ne idi?

5- Bana lanet etti, sonra Adem ile Cennet'te buluşma imkanını ve fırsatını bana niçin verdi de ben onu aldattım. Eğer bu fırsatı vermese, o da sonsuz Cennet'te kalırdı. Bundaki hikmet nedir?

6- Haydi Adem ile aramızı açtı, üstelik bir de beni çocuklarına düşman ve musahhar etti. Bundaki hikmeti ne idi?

7- Bütün bunlar böyle oldu, o halde kıyamete kadar bana fırsat vermenin hikmeti ne idi?

Ankara Yolcularına!

Hayalet Gemi

9. Sayısından itibaren
İLETİŞİM
KİTABEVİ 'nde!...

AKLIN VE VİCDANIN ÖZGÜRLÜĞÜ

nejat aksoy

Yaşam. Doğum ile başlayıp ölüm ile biten garip bir süreç. Garip, çünkü bilinmezliklerle dolu. Ne için doğduğunu, bunu isteyip istemediğini bile bilmeyen insanoğlu ölüm ve sonrası hakkında da yalnız inançlara sahiptir. İnanç sistemleri bilinmezliğin verdiği korkuyu yok edip başka korkular yaratırlar. Yeni doğan birisinin ailesinin inanç sistemini benimsemekten başka bir şansı yoktur. Kabullenme ileri yıllarda doğal olarak takip edecektir.

İnançlı kişiler için çıkarlarına ters düşen kurallarla karşılaşıldığında izlenilecek yollar vardır. Kesinlikle uyulması gereken, anlaşılır bir kaç kural vardır. Bunların dışındaki herşey yorumlara açıktır. İstenilen şey ne kadar insanlık dışı olursa olsun bir veya birkaç* kural yorumlanır, becerilemezse büyüklere danışılır ve istenilen şey sisteme uygun bir şekilde yani ölüm sonrası rahatlık garantisini bozmadan ve hiçbir şeye ters düşmeden yapılır.

Büyüklerin yorumları en doğru olanıdır. Kendi yorumu ne olursa olsun inanan onlarınkine uymak zorundadır. Çok isterse kendi istediği gibi bir büyük bulur ve istediğini gene yapar. Büyükler bunun bilincindedir ve etkin biçimde konumlarını kullanarak çıkarlarını korurlar. Kendilerini dinleyen insanları robot gibi kullanırlar. Bu sayede insandan başka hiç bir canlının beceremediği vahşetler yaşanır.

Bir inanç sisteminin boyunduruğu altına

girmek tıpkı vatandaşlık seçiminiz gibidir. Nerede doğduysanız oranın vatandaşı olursunuz ve ailenizin inanç sistemine dahil olursunuz. Kendi sisteminiz dışındaki sistemler ve aklın yolu hakkında doğru bilgiler edinebilmeniz ailenizin geliri, çevrenizdeki insanlar, eğitiminiz, mutlu olup olmadığınız, yaşadığınız ülke, aşklarınız gibi yüzlerce değişkene bağlıdır. Şanlıysanız, belki de şanssız demek daha doğrudur, kim olduğunuz, niye yaşadığınız, hayatın ne olduğu, ölünce ne olacağınız ve benzeri konularda kendinize sorular sorarsınız. Bu sorulara yanıt arama süreci yaşam ilkelerinizi belirleyen bir dönüm noktasıdır. Sonunda kendi sisteminizin en iyisi olduğuna karar verip kurallarına uyar ve huzur içinde yaşarsınız veya yatay transfer ile başka bir sisteme geçersiniz. Yeni sistemi öğrenmek, kendinizi kabul ettirmek ve ihanet ettiğiniz eski yandaşlarınızla uğraşmak zorunda kalsanız da huzura ermeniz pek uzun sürmez.

Eğer yanıt arama süreci sonunda kendi akıl ve vicdanınızın en doğruyu söylediğine, hiç bir sisteme gerek duymadığınıza karar vererseniz en acılı, çelişkili, zor yolu seçmiş olursunuz çünkü bu yolda yalnız yürümek zorunda kalırsınız. Başkalarının söyledikleri size ya saçma ya da anlaşılmaz gelir.

Bu yolda gerçekleri birer birer bulursunuz. Her buluşunuz hem acı hem sevinç verir. Acı verir çünkü eski doğrularınız artık yanıltır, sizin gibi olmayan insanlar gitgide uzaklaşır. Sevinç verir çünkü çok az sayıda da olsa sizin gibilerin varlığını farkederek ve

aynı doğrulara eriştiğinizi farkedersiniz. Bu yoldan çıkmak isterseniz çıkış kapılarını kullanabilirsiniz. Tekrar bu yolda yürümeye karar verirsiniz baştan başlamak zorunda kalırsınız.

Bu yolda aklınızla birlikte vicdanınızı da geliştirirsiniz çünkü sürekli onları kullanırsınız. İnanç sistemleri ve benzeri sistemlerdeki çift standartları yaşayarak mutlu olamazsınız. Verdiğiniz her karar aklınızın, vicdanınızın "bir ürünüdür. Çıkarlarınıza ters düşse, size çok büyük kayıplar verse, sevdiklerinizden ayrı kalmanıza bile neden olsa doğru bildiğinizi yapmak zorunda kalırsınız. Yaptığınız hatalar size büyük acılar yaşatabilir. En büyük acı kaynağı, gerçek mutluluğu yakalamanızın herkesin sizin gibi olması ile gerçekleşebileceğini farketmenizle başlar. Yıkımın, vahşetin, yalanın, sömürünün ve benzeri şeylerin yaşanmadığı bir dünyaya ulaşmanın başka yolu yoktur.

Başkalarını sizin de yürüdüğünüz yola çekmekten başka bir çareniz yoktur. Yapmazsanız vicdanınız sizi rahat bırakmaz. Bu yolda liderler, ulular, büyükler, dinler ve rejimlerin önemi yoktur. Akıl ve vicdanını doğru kullanabilme yolunda ilerleyen herkes eşittir.

Bu yolda hiçbir korkuya yer yoktur. Korku, akıl ve vicdanınıza sınırlar getirir, sizi kısıktırak yakalar. Doğrulan bulmanızı engeller ve sizi köle yapar. Bilinmezlik eğer onu anlamaya çalışıyorsanız korku değil güç verir.

Düşünebildiğiniz, ulaşabildiğiniz her yerde yaşama hakkınız ve sorumluluk payınız vardır. Bu en doğal hakkınızdır ama bugüne kadar yapılanlar gibi vahşet, yokedicilik, bencillik ile değil bütünleşerek, doğrulan

birlikte arayarak.

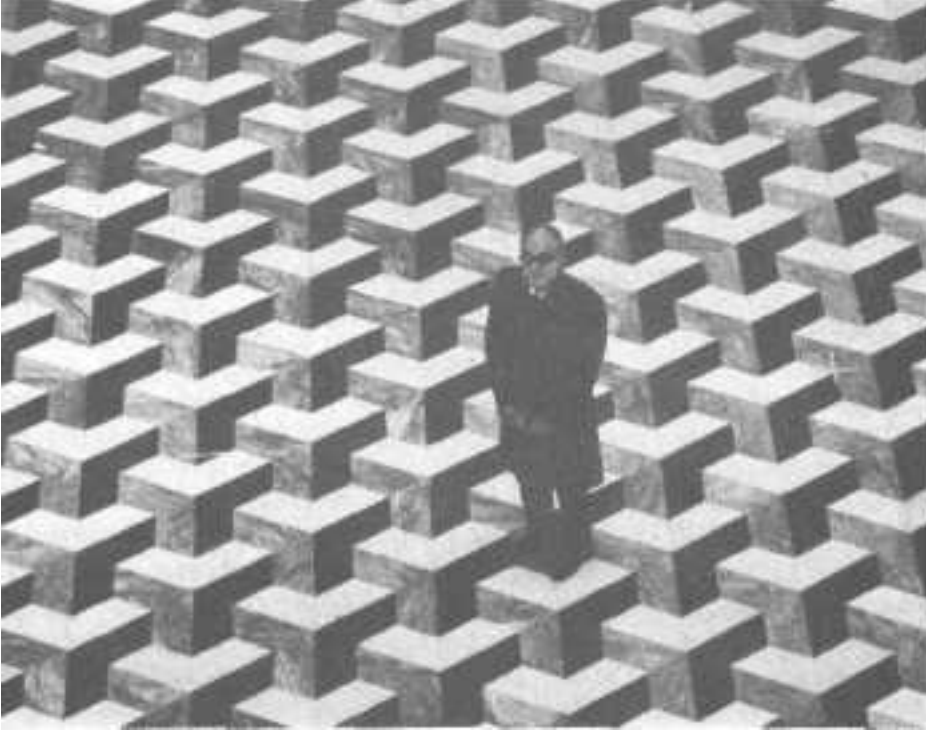
Doğruyu, iyiyi aramaları gereken bilim adamı, sanatçı, düşünürlerin ne yazık ki birçoğu karanlık içinde yaşamakta. Para, ün uğruna çalışarak, bir yaşam biçimi olması gereken meslekler basit birer iş haline getirilmiş. Bu insanlar aldıkları eğitim ve yaratıcılıklarının etkisi ile ait olmaları gereken inanç sistemini kuşkuyla sorgulamışlar ve doğruyu görmüşler ama gerek çıkarları gerek korkuları yüzünden sistemleri içinde kalmış ya da yatay transfer ile ideolojik sistemlere geçmiştir. Çifte standartlık, korkular ve çıkarıcılığı yaşam ilkesi haline getirmiş kimselerin ürettikleri şeylerin dünya için nasıl bir son hazırladığını öngörmek pek zor olmasa gerek.

Bilim adamları, mühendisler ülkelerinin adına inanılmaz yetenekler gösteren silahlar üretirler. Çevre mühendisleri, bilimcileri halkı saçma sapan şekillerde rahatlatarak ekmeklerini yedikleri canavarlarla işbirliği içinde çalışırlar. Kanseri ve AIDS'e çare bulmak için ve enerji için yapılan çalışmalarda itici güç sonuçta kazanılacak olan paradır. Herkes te bunu bilir ve ne yazık ki doğal olarak karşılar.

Piyasa ekonomisi şartlarında sanatçılar tarafından üretilmiş kalitesiz ürünler teknoloji sayesinde heryeri sarar. Tiyatrolar, filmler, kitaplar, müzik ve diğer ürünlerin çoğu ilkeliliği, vahşeti sergiler ve yozluk katalizörü olarak çalışır.

Düşünürler görüşlerini allayıp pullayarak köşe yazıları, kitaplar, konferanslar şeklinde satarlar.

İnsanlar kendi ırklarının, dinlerinin, ülkelerinin en üstün olduğuna inanıyorlar ve bunların uğrunda herşeylerini feda edebiliyorlar. Bu eğilim dünya barışını

Eğer yanıt arama süreci sonunda kendi akıl ve vicdanınızın en doğruyu söylediğine, biç bir sisteme gerek duymadığınıza karar vererseniz en acılı, çelişkili, zor yolu seçmiş olursunuz çünkü bu yolda yalnız yürümek zorunda kalırsınız.

olanaksız kılıyor. Savaşlar, ekonomik oyunlar sonunda dünya üzerinde tek ülke, ırk yada din kalsa bile kısa bir süre içinde savaşların yine başlayacağı kesin. İnsanların burunlarının, pipilerinin boylarına, popolarının genişliklerine göre gruplara ayrılıp savaşmaları bile olası.

Teknoloji ve bilimin katkılarıyla insanlara yeni kahramanlar, efsaneler, peygamberler sunularak karanlık geleceğin temelleri atılıyor. İnsanlar çaresizlikleri ya da zavallılıkları yüzünden kullanılıyorlar.

Hangi inanç sistemine dahil olursanız olun. Gerçekleri araştırın. Mitlerin, dinlerin, felsefelerin özde akıl ve vicdan yolunun bir ürünü olduğunu ve yanlış, amaçlı yorumlarla vahşete yol açan, insanlığın gelişimini durduran bir şekle dönüştüğünü göreceksiniz.

Hep en iyisi olmak, en fazlasını elde etmek,

ünlü olmak için çalışmak. Başkalarının yaşamlarını, sevgilerini gözlemek. Sunulan kahramanları, mitleri kabullenerek yaşamak. Bütün bunlar mutluluğunuzu istediklerinizin elde ettiklerinize bölümü gibi basit bir denkleme indirger.

Aklınız ve vicdanınızı özgürce kullanmayı öğrenmeniz evrensel doğrulara erişmeniz için tek yoldur. İçinizdeki sese kulak verin. Beyninizde şimşekler çaktıran, kalbinizi sızlatan, midenizi buran, sizi ağlatan, güldüren sese. Gerçek bilim, sanat ile sınırlarınızı zorlayın. Bulgularınızı aklınıza rehber edin ve gerçeği bulma yolunda korkusuzca ilerleyin. Vicdanın rehberliğinde olmayan akıl deli, başkalarının rehberliğindeki akıl ise köledir.

CEPLERİNDE İKİYÜZ LİRA VARDI

yasemin sarıkaya

Doğru ve yanlışları kesin çizgilerle ayıran ahlak anlayışı, neye inanılacağını dikte eden dini kurumlar ve daha nice tabularımız yaşantılarımızın içine şırına edilmiş

Bütün kavramları, kurum ve inançları çoktan belirlenmiş bir coğrafyada, bir toplumun içinde doğan insan, varoluş anında edindi(rildi)klerinden saf kimliğine yolculuk için bir uğraş vermek zorundadır artık.

Doğru ve yanlışları kesin çizgilerle ayıran ahlak anlayışı, neye inanılacağını dikte eden dini kurumlar ve daha nice tabularımız yaşantılarımızın içine şırına edilmiş; her türlü isyankar düşünceye karşı da iktidar araçları kuşanmış duruyorlar. Bunlar arasında sıkışmış birey, kendi kazanımlarının yaşam biçimi yerine toplumun edilgen yaşamını sürüyor. İşte hepimiz bu noktada düşünceden, eleştirel yaklaşımdan soyutlanmış tepeden inme inanc ve öğretilerin itaatkar varlıklarımız.

Abartılı kahramanlık ve altı kalınca çizilmiş hoşgörü motifleriyle süslü resmi tarih söylemi de, tüm tepeden inme söylemlerde olduğu gibi paradoksların kendi içinde barındırıyor. Verilenleri doğrudan kabullenmeyi bir süre kenara bırakan itaatkar insan, sorgulamaya başladığı noktada bu paradokslardan herhangi birine hemen rastlayabiliyor.

60'lı yılların başından itibaren Kıbrıs'ta durumun iyice çıkmaza girmesi ile Türk hükümeti, İstanbul'daki Rum azınlığı Yunanistan'la diplomatik görüşmelerinde

baskı aracı olarak kullanmaya karar verdi. Görüşmelerde istediği ilerlemeyi sağlayamayınca 1964 ilkbaharından başlamak üzere bir yıl içinde binlerce İstanbullu Rum, Türkiye' den kovuldu. Hemen hepsinin vatan anlamında tanıdığı bu coğrafyadan aynı vatanın "hainleri" olmakla suçlanarak sürgün edildiler. Elleri bir giysi bavulu, ceplerinde ikiyüz lira, suçlamalarını kabul ettiklerini (!) bildiren bir belgeyi imzaladıktan sonra gönderilirlerken geride yalnızca el konulan tüm mal varlıklarını değil bütün bir yaşam bırakıyorlardı. Tamamen kendi eylemlerinin dışında pazarlığın seçilmiş kurbanları olarak kendi hayatları üzerindeki egemenliklerini kaybediyorlardı. Zulme ve saldırıya karşı mücadele yöntemleri geliştirilirken zalimliğin başka türlüünü araç edinmek kendi içinde tutarsız. Kaldı ki böylesi ayrımcı politikaların dayandırıldığı sebep her ne olursa olsun haklı çıkarılması olanaksızdır.

Tarihte olaylar sebep ve sonuçları ile değerlendirilirken nesnellikten uzaklaşılınca, çıktığımız insanlık yolculuğu iyice uzayıp güçleşiyor. Oysa hep özlemini çektiğimiz gelecek yaşam biçimlerini kurmayı amaçlarken, geçmişimizdeki yanlışlarla hesaplaşmayı tamamlamak, yalanlarla yol almaktan daha gerçekçi ve daha onurlu olsa gerek.

KURGU

robert nozick

*Dünyamızı sizin de kahramanı olduğunuz bir roman olarak düşünün.
Yazarımızın nasıl biri olduğunu anlatmanın bir yolu var mı?*

Ben, kurgusal bir karakterim. Fakat, ontolojik bir üstünlük duygusuyla kendinizi beğenerek gülümsemeniz hata olur. Çünkü, biri dışında -ki o da yazar- tüm okuyucularım, yani sizler ele birer kurgusal karaktersiniz.

Ben kurgusal bir karakterim fakat bu daha önce okuduklarınızdan daha kurgusal bir yapıt *değil*. Bu, ne kurgusallığını bilinçle *ifade eden* modernist bir çalışma, ne de bunu inkâr eden hünerli bir yapıt. Hepimiz bu türden yazıları ve onları nasıl okumamız gerektiğini biliriz. Bu metinleri öyle bir çerçeveye sıkıştırırız ki yazarın söyleyeceği *hiçbir şey* -birinci tekil şahıs tarafından 'sonsöz' ya da 'yazarın notu' başlığı altında söylenenler bile- bizi, herhangi bir kişinin ciddi ciddi konuştuğuna ikna edemez. Sorunların en zorlusu da, bizler birer kurgusal karakter olmamıza rağmen okuduğunuz yazının kurgusal olmadığını size aktarmam. Bizler, bu kurgu dünyası *içinde* yer almakla birlikte, bu yazı kurgu dışı bir yazıdır; oysa geniş anlamda bakıldığında, bir kurgu çalışmasının içine yerleştirilmiştir ve o yüzden de ancak bir kurgu olabilir.

Dünyamızı sizin de kahramanı olduğunuz bir roman olarak düşünün. Yazarımızın nasıl biri olduğunu anlatmanın bir yolu var mı? Belki. Bu, *eğer* yazarın kendini *ifade ettiği* bir çalışmaysa, onun çeşitli özellikleri hakkında bir takım çıkarımlarda

bulunabilir, bir yandan da çıkarımlarımızın kendisi tarafından yazıldığını farkedebiliriz. Ve makul ve sağlam bir çıkarımda bulunduğumuzu yazarsa, tartışacağımız kişi kim olur?

Yer aldığımız romandaki kutsal bir yazı, evrenimizin yazarının şeyleri sadece konuşarak ve "Ol..." diyerek yarattığını söyler. Yalnızca konuşmalımın yaratabileceği tek şeyin bir hikâye, bir oyun, bir epik şiir ya da bir kurgu olduğunu biliriz. Yaşadığımız yer, kelimeler tarafından ve kelimelerle yaratılmıştır: Evren.

Günah diye bilinen şeyi hatırlayın bir kez; iyi bir yaratıcı bildiği ve önleyebileceği günaha dünyada neden yer versin? Bununla birlikte, yazar korkunç ölümlere -acı ve çileye- eserinde yer verdiği zaman, bu, yaratıcının iyiliği hakkında özel bir şüphe uyandırır mı? Yazar, kahramanlarına acılar çektiren hissiz biri midir? Kahramanlar acıları *gerçekten* çekmiyorlarsa, hayır. Fakat çekmiyorlar mı? Hamlet'in babası gerçekten öldürülmemiş miydi? (Ya da Hamlet'in tepkisini izlemek için saklanıyor muydu?) Lear'in yaşadıkları hayali hezeyanlar değildi, gerçekten kendi haline terkedilmişti. Bir başka taraftan Macbeth, gerçek bir hançer *görmemişti*. Fakat bu kahramanlar gerçek değil ve hiçbir zaman da gerçek değildiler. Öyleyse yapıtın dışında bir yerde acı yoktu, yazarın *kendi* dünyasında *gerçek* acı yoktu ve o halde kurguyu yaratırken yazar zalim değildi.

(Yine de neden acıyı sadece *kendi* dünyasında yarattığı zaman, bu zulüm olmuş olur? Iago'nun acıyı *bizim* dünyamızda yaratması pek mi âlâ olurdu?)

"Ne! Biz gerçekten acı çekmiyoruz" diyorsunuz "O halde, Oedipus'un acısı kendisi için ne kadar gerçekse, bizimki ele bize göre o kadar gerçek." Tamamiyle gerçek gibi. "Fakat *gerçekten* varolduğunuzu *kanıtlayamaz mısınız?*" Shakespeare, Hamlet'e "düşünüyorum öyleyse varım" dedirtiyorsa bu bize Hamlet'in varolduğunu mu kanıtlar? Peki, Hamlet'e kanıtlar mı? Ve kanıtlasa bile, böyle bir kanıtın değeri ne olur? *Herhangi* bir kanıt, yine de kurgusal bir eserde yazılmış ve dahi (belki de "Descartes" adında) kahramanlardan biri tarafından sunuluyor olamaz mı? (Böyle bir kahraman, düşlemeyi, düşüniyor olmaktan daha az dert etmelidir.)

İnsanlar, dünyada sık sık anormallikler, birbiriyle uyuşmayan gerçeklikler keşfederler. Cümle kötülükler de derinleşen aramaların artan bilmecelerin görünür kıldığı uçuşan gerçeklikler ve uzak rastlantılardan beslenir. Bununla birlikte gerçeklik, düşündüğümüz gibi tutarlı ve gerçek değilse *herhangi birşeyi* araştırmak için onca saat harcamanın kendisi ele bir anormallik oluşturabilir. Yoksa, yaptığımız sadece, yazarın üzerinde çalıştığı ayrıntıların sınırlarını mı keşfetmekten ibaret, acaba? Fakat, bunu *kim* keşfediyor? Keşiflerimizi .yazan yazar, onları bizzat biliyor. Belki de şimdi onları düzeltmeye çalışıyordun Yoksa biz düzeltilecek olan ilk tashihte mi yaşıyoruz. Ya da bir *taslakta*?

Benim kişisel eğilimim, itiraf etmek gerekirse, yazarımızı devirmek, durumumuzu daha eşit hale getirmek ya da en azından hayatımızın bir kısmını ondan

saklayarak soluk alacak bir açıklık kazanmak üzere başkaldırmak, ve sizlerle işbirliği yapmak. Yine ele benim Jamesvari. yazarım yazdığım bu sözcükleri okur, gizli düşüncelerimi, eluygusal iniş çıkışlarımı bilir ve kaydeder.

Fakat, o herşeyi *kontrol* eder mi? Ya da yazarımız kahramanlarını yazarken mi tanıyor? Yaptıklarımız ve düşündüklerimize şaşırır mı? Kendimizce duygulanmalarımız, serbestçe düşünüp davranmalarımız hep onun bizim için yazeiği tanımlar mı sadece, yoksa bunların biz kahramanlarına uygun olacağını düşündüğü için mi yazıyor? Mahremiyetimiz ve hareket alanımız da burada mı acaba? Yazarın yapıtına dair üzerinde henüz çalışmadığı birtakım ipuçlarının ve yarattığı dünyada gerçek olan, ancak henüz düşünmediği şeylerin varlığında? Böylelikle bize ait kimi eylem ve düşünceler de onun gözünden kaçabiliyor. (Bu nedenle kodlarla mı konuşmalıyız?) Ya ela bazı *başka* durumlarda yapabilecek veya söyleyebileceklerimize karşı yalnızca ilgisiz kalabiliyor ki bizim bağımsızlığımızı da böylelikle koşula bağlanmış oluyor.

Delilik de burada mı acaba? Ya da aydınlanma?

Yazarımızın bölgemizin dışında olduğunu biliyoruz, ancak yine ele sorunlarımızdan bağımsız olmayabilir. *Kendisinin* de kurgusal bir yapıtın kahramanlarından biri ve evrenimizi yazmasının da bir oyun içinde oyun olup olmadığını merak ediyor mudur acaba? Beni, ilgilerini dile getirmek, tüm bunları ve özellikle de bu paragrafı yazmak için seçmiş olmasın?

Yazarımızın ela kurgusal bir kahraman olması ve tanımladığı bu kurgusal dünyanın (hiç de rastlantısal olmadan) onu yaratan kendi yazarının yer aldığı gerçek dünya

*Belki de Tanrı
bu dünyada kurduğunun
kurgusal mı yoksa gerçek mi
olduğuna henüz karar kılmamıştır.
Mahşer Günü yoksa karar vereceği
gün müdür?
Başka bilmediğimiz neler onun
kararına bağlıdır
ve
bu kararın türü bizim
durumumuzda neyi değiştirir?*

olması, bizim için hoş olurdu. Böylece yazarımızdan habersizce, gerçek insanlara karşılık gelen kurgusal kahramanlar olurduk. (Bu nedenle mi hayatın bu kadar içindeyiz?)

Bir başkasının kurgusunda yaratılmamış olan bir dünya, bir yerlerde bir en üst kat, *olmalı mı?* Ya da hiyerarşi sonsuza dek böylece sürebilir mi? Bir dünyaya ait bir kahramanın, içinde birinci dünyayı yaratan bir kahramanı olan bir başka kurgusal dünyayı yarattığı daracık çemberler dahil olmak üzere, bu çemberlerin var olma olasılığı gözardı mı edilecek?

Çeşitli kuramlar dünyamızı bir diğerinden daha az gerçek olarak, hatta bir illüzyon olarak tanımladılar. Düşük bir ontolojik statüye sahip olduğumuz fikriyse bazılarında nasıl oluyorsa kanıksanabiliyor. Belki durumumuza edebiyat eleştirmenleri gibi yaklaşp evrenimizin tarzını sorgulamalıyız; trajedi mi, fars mı, absürd tiyatro mu?

Yine de statümüzün avunulacak yanları var; örneğin, şimdilik kurgusal bir yapıtta alıkondüğümüzü ve öldükten sonra bile yaşayacağımızı düşünebiliriz... Şimdilik değilse bile kitap bitene kadar. Çabucak ucuza çıkmış bir kitap yerine soluklu bir

başyapıtta yer almayı umut edebilir miyiz acaba?

Üstelik, bir açıdan yanlış sayılsa da bir başka açıdan Hamlet'in "Ben Shakespeare'im" demesi doğru olmaz mıydı? Ya Macbeth, Bangou, Deş demonu... Shakespeare'in herbirinin temelini oluşturan ve içini dolduran bilinci (insan soyudunun kardeşliği ele öyle). Artık hepimiz hem ontolojik statümüzün hem de birinci tekil dönüşlü zamirinkarışıklığından yararlanıp, rahatlıkla "yazar benim" diyebilir.

Yazarın notu:

Varsayın ki şimdi siz yukarıdakinin kurgusal bir yapıt olduğunu ve "ben"in bana karşılık gelmediğini, yalnızca birinci tekil kişi olduğunu söylüyorum. Bunun kurgusal bir yapıt olmadığını ancak tarafımdan, Robert Nozick (bu yapıtın başında adı yazılı yazar Robert Nozick değil o, hepimizin de bildiği bir başka edebi şahsiyet olabilir) tarafından yazılmış eğlenceli ve tabii ki ciddi bir felsefi makale olduğunu söylediğimi varsayın.

Hangisinin kurgu ya da felsefi makale olduğuna, şimdi, tüm bunları yazmaya son verirken karar verebilir miyim ve bu karar şimdiye kadar yazılmış olanların karakterini nasıl etkiler? Bu kararı sizin bunların tümünü okumanızdan sonrasına erteleyebilir; statüsünü ve tarzım ancak o zaman belirleyebilir miyim?

Belki ele Tanrı bu dünyada kurduğunun kurgusal mı yoksa gerçek mi okluğuna henüz karar kılmamıştır. Mahşer Günü yoksa karar vereceği gün müdür? Başka bilmediğimiz neler onun kararına bağlıdır ve bu kararın türü bizim durumumuzda neyi değiştirir?

Ve siz hangi kararın beklentisindesiniz?

HÜKÜMSÜZ İNANÇLAR

pınar türen

'kendime olan inancım bittiğinde artık şiir yazamam ve şiir yazamadığım zamanda kendimin sonudur.'

İnsanı bu garip hayata bağlayan şey inançdan başka ne olabilir ki? Ama neye inanmak? Kimi için tanrıya, kimi için insana, kimi için kendine inanmak. Doğaüstü şeylere inanmanın çekim gücü, kontrolü dışında kalanlara da suç atabilme kolaylığı düşünülecek olursa en zor şey, insanın kendisine inanması galiba. Oysa ne kolaydır çocukken herşey. Hele inanmak. İnsan, neredeyse önüne çıkan herşeye inanır çocukken hem de gözleri kapalı. Masallardaki devlerden yiyemedikleri ekmeklerin ağlayacağına kadar binbir türlü atartılı, doğaüstü hatta saçma şeye inanılır.

Çocukları kandırmak mı kolay yoksa onları birşeye inandırmak mı diye soracak olursak da eğer inanmak mantıksal bir düşünme eylemi gerektiriyorsa çocukları inandırmak daha kolay gibi gözüküyor. Böyle gözükse de erişkin mantığının erişkin olabilmek için geçmek zorunda olduğu azap dolu yollardan henüz nasibini almadığından, çocukların onlara çok ters gelen büyüklerin dünyasına inanmaktan daha çok büyükler tarafından kandırılmayı tercih ettiklerini söyleyebiliriz. Dörtten dördü çıkardığında inatla birşey yazmayan zira elde birşey kalmadığını söyleyen bir çocuğu sıfırın varlığına ve anlamına inandırmak görünüşte iki dakikanızı alsa ela insan dehasının mutlak zaferi matematik gibi doğaçla olmayan, tanımlanamayan bir

işlemler zincirine biz yetişkinler acaba gerçekten inanıyor muyuz? Yoksa çocuğunu sıfırın varlığını kabul ettirmek için kandırmaya çalışan bir anne gibi bizler de Thales ve Pitsagor tarafından mı kandırılmışız? Ama insan herşeyden şüphe etmeye başlayınca işler daha da kolaylaşmıyor. Herkes Descartes gibi herşeyden şüphe ederek, hiçbirşeye inanmayarak işe başlayıp birşeylerin varlığını ispatlamaya çalışsa dünya paranoyaklar ve ne olduğunu bilmezler diyarı olurdu. Öyle ya milyonlarca insan sorgusuz sualsiz önüne sunulana inanan K yaşamını sürdürmeyi başarıyor. Fizik kurallarına göre ışık hızına yakın bir hızla geçen tren otomobil sürücüsüne uzayarak gözükür. Fizikle yakından ilgilenmeyen ya da tesadüfen bu kuramın yanlış olduğunu anlamayanlar için buna inanmak son derece normal olabilir. Hume'un dediği gibi inanç bir hiselir. Nasıl ki bir insanı seversiniz işte inanmak da böyle bir hisdir tıpkı yukarda yanlış aktarılan teoriye karşı duyduğunuz inanma duygusu gibi.

Tüm bu inançlar diyarında, inançsız kalmaya inandığımız şeyler ele, inanma oranımız da artıyor. Eğer gerçekten başka çareniz yoksa inanmaktan başka ne yapabilirsiniz ki? Elbette çok çaresiz değilsiniz. En basitinden bir fizik kuralı doğru mu diye bir fizikçiye sorabilir ya da bir fizik kitabı karıştırabilirsiniz. Peki ama ya bir adım sonrası? Çıkın sokağa ve bulun bakalım mükemmel daireyi ya da kolaysa alın elinize bir cetvel ve ölçün bakalım ayla dünya arası gerçekten 384000 kilometre mi?

Cehaletin inanma sebebi olması hem çocukların neden herşeye inandıklarını hem de yetişkinlerin inanç düşkünlüğünü açıklayabilir: ne kadar çahilseniz o kadar inanırsınız ve ne kadar çok bilerseniz o kadar zor inanırsınız zira herşey inanılır olmaktan çıkıp şüphe perdesine bürünebilir. Zaten herşeyin her an değiştiği, yüzyıllardır kuramlarının tepe taklak edilip yerine yenilerinin oturtulduğu bir dünyada insan neyin peşinden sonuna kadar gidebilir, hangi iddiaya inanabilir ki? Üstüne birçok çalışmalar yapılan, sayesinde çeşitli buluşlar yapılan Newton Kuramı artık fizik laboratuvarlarının anılar köşesini süslüyor; 68'lerin idealist insanların *yuppie* çocukları oluyor; yıkılmaz denilen duvarlar birbir yıkılıyor da kimse ne oluyor demiyor. Tüm bu çalkantılar içinde en çok zararı da safça inanan ve gerçekten inancıyla yaşayan insanlar almıyor mu? Hayır amacım 20.yy. insanın inançlardan

yoksun sefil yaşamını yermek değil. İşin doğrusu, insanlığın zaten hiçbir evresinin gıpta edilecek gibi olmadığına inanıyorum. 20.yy. insanı inançsız olduğuna inandığı için canlı canlı insan yakan ortaçağ insanından neden daha kötü olsun ki? Belki en kötü tarafı hiç olmadığı kadar inançsız kalışı. Ama bunca darbeden sonra, ayakta kalabilmenin sırrım inançsızlıkta bulmuşsa pek de haksız sayılmaz.

Yine de şaire hak vermemek elcle cleğil
'inançsızlığa hüküm giymiş hayatlar neye yarar kî?'

HAYATA SIĞAMAYANLAR

yelda karataş

Onlarla karşılaştığınızda garip, kozmik bir ışın sarar sizi. Neden etkilendiğinizi bilemezsiniz. Yüzleri bir bütündür. Her parça diğerini amansız bir biçimde tamamlar. Farklılıklarım kader gibi taşıyan bu insanlara tepkiniz, önce hayranlık, sonra öfke, daha sonra çığlık çığlığa kaçma isteğidir. Şaşırmazlar, sizin gibileri çok görmüşlerdir. Onlarla yaşamamanın zor olduğunu iyi bilirler. Çünkü, bu dünyaya herhangi bir rolü oynamaya değil, hayatın kendisi olmaya gelmişlerdir. İnsanlar, sık sık o büyük acılarını anlatmak için onları arar. Dinlemesini iyi bilirler. Kendi yaşamları sanki yoktur. Soluk soluğa başkalarının yaşamlarında koşarlar. Kendilerini doruklarda, yalnızca doruklarda tüketirler. Kişilikleri yoktur. Kişiliğin, kişiliksizlik olduğu bilincindedirler. Bu nedenle onları, sevdiğiniz her şeye benzetebilirsiniz; anne, sevgili, gökyüzü ya da bir film karesi.

Sanatçı olmasalar da sanatçı gibi yaşarlar. Sorularla. Yanıtını aldıkları bütün soruların, sorusunu sorarlar. Bütün kavramları kendileri isimlendirirler. Ahlaksızdırlar. Sezdikleri herşeyi yaşarlar. Sürekli, sevinç ve keder içinde. Herkesin "yeter" dediği yerde, "yeni baştan" diyerek.

Kırılgan, , ama umarsız değildirler. Kendilerinden başka hiç kimseyi incitmeyi başaramadıkları için, bu dünyaya başarısız olmaya gelmişlerdir. "Tek savunmaları, savunmasızlık"dır. Kimseyi yargılamayı bilmezler. Hiç bir canlıyı öldüremez, zarar veremezler. Öğretilerinde, "karşı koyma"

sözcüğü yoktur. Bir çocuğun tek bir gözyaşına bile yaşamlarım vermeye hazır oldukları bu dünyaya, asla seyirci kalamadıkları için, çoğunlukla intihar ederler. İntiharı, herhangi bir nedenle erteleyenleriyse, intihar biçiminde bir yaşam sürdürürler.

Kendilerini merkeze koymayı asla beceremezler. Başgeişleri, çaresizlikle karıştırılır çoğu zaman, "bir karaclağ tabancası" gibi sakladıkları başkaldırılarını utanarak gün ışığına çıkarırlar. Başkaldırırlar, çünkü, salt duygu olarak yaşarlar. Başkaldırırlar, çünkü, görev bilinci yerine sevgiyi koymuşlardır, ödünsüz ruhları başka türlü var olamadığı için. İvan'ı anlar, Alyoşa'yı hisseder, Dimitri gibi yaşarlar.

İlk sözün şiir olduğuna inanırlar. Ve arkalarında bir .mor menekşe mutlaka bırakırlar, başkalarının acılarını sarsın diye. • Onlar, bu dünyayı "güzeltmeye" gelmişlerdir. Umutsuzluktan yola çıktıklarını, daha çocukluklarında hissederler. Bize böylesine saf görünmeleri, içlerinde çocukluklarını yaşatmaları değil, çocuk olmalarıdır. Kendinden başka rolü olmayan bir çocuk. Önünde diz çöktükleri tek şey, mağara duvarına o resimleri çiziktiren insan elidir.

Bir gün, bir şarkıda, bir kokuda ya da bir aynada onlarla buluşursanız, ne olur kendinizi esirgemeyin. Bir an için bile olsa. Çünkü onlar, "an"lara inanırlar ve o "an"lar için yaşarlar.

YARI TANRILAR YAPAYALNIZ ÖLÜR

sedef erkman

Vaftiz töreninde papaz sorar: "Tanrı'ya inanıyor ve Şeytan'ı lanetliyor musun?". Siyah saçları iyice arkaya taranmış, lacivert kruvaze bir takım giymiş olan durgun bakışlı esmer adam yanıtlar: "Evet". Sesi kilisenin yüksek tavanlarında, mumların titrek ışıklarında, gözlerini kimbilir hangi bilinmez noktaya dikmiş duran heykellerin ağır kütlelerinde yankılanarak geri gelir: "Evet". Aynı anda şehrin bir ucunda, burunları kimbilir kaç defa kırılmış iriyarı iki adam, simsiyah pırıl pırıl bir Chevrolet'nin içinde bir adamın boğazını telle sıkarak boğarlar. Aynı anda şehrin diğer bir ucunda başka bir adam, yanından geçerken aniden yavaşlayan bir arabadan açılan makineli tüfek ateşiyle ölür.

Vaftiz töreninden sonra yenen yemek bittiğinde, aile, güzel mobilyalarla zevkli bir biçimde döşenmiş geniş salonda oturmaktadır. Erkekler puolarını tutturmaya kadınlar etrafı toplar. Çocuklar bir odadan diğerine koşuştururlar. O sırada salona bir adam girer, lacivert kruvaze takım giymiş ve siyah saçları iyice arkaya taranmış olan durgun bakışlı adamın kulağına eğilir ve "İş tamam Don Carleone" der ve saygıyla çekilir. Don Carleone denilen adam kilisede papazın gözlerine bakarak şeytanı lanetlediğini söylerken adamları şehrin dört bir yanında onun rakiplerini öldürmüştür.

İşte bu çelişki, güç kavramıyla ilgili anlaşılması gereken tek gerçeği fısıltıyor bize. Güç başlı başına bir din sanki, bir inanç mekanizması. Öyle ki başka kuralları

pek barındırmıyor çünkü kendi kuralları oldukça acımasız. Tam bir bağlılık, tam bir tapınma istiyor karşılığını vermek için. Karşılığında alınan ise, sahip olunabileceklerin sonsuzluğa doğru açılması, sınırsızca muktedir olma ve gitgide sıradan insanlardan ayrışıp, onların gözünde bir Tanrı mertebesine yükselme. Bir ölümlü için erişilebilecek en büyük mertebe, ödenecek bedellerin ağırlığına değmez mi?

Don Carleone'nin, 1945 yılında savaş bitip de evine döndüğünde ailesinin bulaştığı ve o zamanlar "kirli" olarak adlandırdığı işlerin içine girmeye hiç niyeti yoktu. Ağabeyleri ta o zamanlarda Amerika'nın ünlü ve saygın mafya babalarından olan babalarıyla çalışıyor olmalarına rağmen en küçük oğul nişanlısıyla bir an önce evlenip sıradan bir insan gibi yaşamaktan başka birşey düşünmüyordu. Ama günün birinde artık çok da genç olmayan babaları manavdan meyva alırken başka bir mafya ailesi tarafından vurulup hastahaneye kaldırılınca küçük oğul birden kendini olayların içinde buldu ve hastahane babasını muhtemel bir ikinci suikastten korumak için nöbet bekledi. Kısa bir süre sonra ağbeylerinden biri benzer bir suikastte hayatını kaybedince, küçük oğul Don oldu.

Güce uzanan yolda yürümek, o tuhaf ibadet, o denli büyüleyici ve tutsak edicidir ki kendine adanan hayatı doymak bilmez bir canavar gibi kemirir, onu çekip alır. Ödenecek bedel işte budur. Artık ne özel hayatın girintili çıkıntılı dehlizlerine, ne sıradan insanların ahlaki değerlerine yer

yoktur bu dünyada. Bu Tanrısal mertebede, güce sahip olan kişi günahların-sevapların ötesinde kendi yargılarım, adalet anlayışım oluşturur, dünyayı bambaşka bir boyuttan algılamayakoyulur.

Don Carleone, belki de sadece tesadüflere bağlı olarak elde ettiği Babalık makamında geçirdiği uzun yıllar boyunca gücünü, kişiliğinin de etkisiyle gitgide arttırdı. Öyle ki yasadışı gücünü yasal bir güce dönüştürüp meşru bir Tanrı olma yolunda büyük adımlar attı. Bunları yaparken karısının, çocuklarının kendinden uzaklaşmasına seyirci kalmak zorundaydı. Yakın arkadaşlarının, dostlarının ihanetini gördü çünkü onların dünyasında herşey ince hesaplar üzerini kuruluydu. Aynı şekilde kızkardeşinin kocasını ve erkek kardeşini öldürtürken de aslında gücün

devamını sağlamaktan başka amacı yoktu.

Gerçi yaşlılığında, Sicilya'da bir köy evinin bahçesinde iskemlesine oturmuş, güneşin uzaklardaki zeytin bahçelerinin arkasından batışını izlerken aniden ölüvermeden hemen önce aklından neler geçtiğini kimse bilemedi çünkü o anda yanında ne karısı, ne çocukları, ne de torunları vardı. Don Carleone, hayatı boyunca çok büyük bir güce sahip olmanın karşılığını yapayalnız yaşayarak ve yapayalnız ölecek ödemişti.

metinlerin siyah-beyaz okyanusunda sürüklenen hayalet gemi'de bir kamaram olsun istiyorum

*oniki aylık yolculuk bedeli olan 200 000 TL yi T.C. İŞ Bankası, Bal-
mumcu Şubesi (Şb. kodu 1135) 217140 nolu Atilla Öztürk hesabına
yatırdım, makbuz ilişiktir,*

ad-soyad:

adres:

tel:

Hayalet Gemi Dergisi, Ayazmaderesi cad. Yener ap. 19/9

Gayrettepe 80260 İstanbul

Tel: (212) 288 97 15 Faks: (212) 266 84 26

DÜŞÜNEN KAFALARIN İŞLEVİ*

lewis mumford

Bilimimiz ve felsefemiz, çoğumuzun görmediği, duymadığı, tatmadığı, koklamadığı veya dokunmadığı sermayesine dayanan bir güven sistemidir ve bilimimize ve felsefemize göre, eğer sürekli tekrarlanan inancımız herhangi bir şekilde sarsılacak olursa, aynı para sistemimizin çökeceği büyük hızla çökecektir.

İnanç ve söz, felsefenin asal temelleridir, hiç bir felsefeci sözcükler olmadan anlaşılır bir zihinsel üretime başlayamaz ve ağzından çıkacak seslerin anlam denilen o tuhaf özelliğe sahip olduğuna inanmadan ağzını açamaz. Dolayısıyla, belki de inanç ve sözün felsefenin temelleri olduğunu söylemek yerine, söze olan inancın temel olduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. Söz olmadan, bu" evren kendisini bize William James'in gürleyen, vızıldayan karmaşa olarak nitelendirdiği gibi sunar, ancak, bir çocuğun konuşmaya başlarken gereksinim duyduğu o söze olan inancın bir damlasıyla hemen düzgün, muntazam, yaşamak için genel anlamda rahat bir yere dönüşür: İncil'e Aziz John'u izleyerek, "Başlangıçta Söz vardı..." beyanıyla başlayan Yunanlılar'ın derin metafizik içgörüsüne hayranlık duymalıyız.

İnsanın içinde var olduğu evren (ineklerin veya yabanarılarının içinde yaşadıkları evrenden farklı olarak) azar azar binken bir biçimde söze olan inancımız tarafından inşa edilmiştir. Gece başımı kaldırıp gökkubbeye baktığımda tek gördüğüm, sayısız ışık noktasıdır. O mavi kubbe hakkında tek *bildiğim*, (genellikle ifade

ettiğimiz şekilde) karanlık olduktan sonra, bu pırıldayan lekeciklerin belirmeye başladığı, bazen sayılarının çok fazla olduğu ve doğuda bir ışık ağarmaya başlar başlamaz da daima yok oluyor gibi gözüksükleridir. Yine de, eğer bir çocuk bana bu göksel yıldızlar hakkında soracak olsaydı, beni, hiç tereddüt etmeden onu da ortak edeceğim, inanılmaz çoklukta bilgiye güvenle sahip bulurdu. Ona bu ışık lekelerinin gezegenler ve yıldızlar olduğunu, bunların, bazıları bizim dünyamızdan büyük, bazıları küçük dünyalar olduğunu, bizim Ay'ımız dışında hepsinin milyonlarca kilometre uzakta olduğunu; onları görülebilir kılan karanlığa bizim dünyamızın (merkezi etrafındaki günlük devri sırasında) üzerinde bulunduğumuz kısım güneş yönünden başka yöne yönelecek şekilde dönmüş olmasının neden olduğunu ve (sabahları East River kenarındaki evlerin çatılarından fırlayıp, akşamları Palisades'in arkasına düşüyor gibi gözükken) bu güneşin aslında dünyamızın etrafında hareket ettiği bir merkez olduğunu söyledim.

Ama eğer çocuk bu bilgi karşısında, bana tüm bu şaşırtıcı olguları nasıl olup da bildiğimi soracak kadar sersemleyecek

*MUMFORD, Lewis, The function of the philosophic mind, Findings and Keepings- Analecls For An Autobiography, New York: Harcourt Barce Jovanovich, 1975, s. 18-19. Yazı bu kaynaktaki özgün İngilizce metninden, özgün metne hem anlam hem de biçim bakımından sadık kalınmaya çalışılarak Zeynep Aklüre tarafından Türkçeleştirilmiştir.

olursa, ona ya, aptalca, anlamlı sorular sormayı kesmesini söylemek zorunda kalırdım, ya da onun da tüm bu olguları benden benim onları başka insanlardan aldığım güvenle alması gerektiğini teslim ederdim; yani, inançla. Ve eğer daha sonra bu zamanından önce gelişmiş delikanlı bu önermelerin gerçek/doğru olup olmadıklarım bilmek isterse, konu (başka bir açıksözlülük başkaldırısı içinde) o zamanlar yetersiz olduğuma, ve büyük olasılıkla bu konu hakkında kendi kararımı vermek konusunda her zaman yetersiz olacağıma inandırmak zorunda kalırdım. Ona tüm bunları bahsettikten sonra, bu ışık noktaları üzerine inşa edilen evreni daha fazla patırtı çıkartmadan kabul etmesini tavsiye ederdim, ta ki böylesi bir inancı uygulaması mantığa aykırı veya akıl karıştırıcı bulana kadar; o noktada da işin içinden kendi başına çıkmayı deneyebilirdi.

Eğer bizim delikanlı edepsiz, usçu bir çocuksa, bana acıyarak gülümseyecek ve soracaktır: "O halele, varlığının bile tamamen bir inanma fiiline bağlı olduğunu söylediğin bu muhteşem evren, yıldızları ve gezegenleri ve farklı yörüngelerdeki kuyruklu yıldızlarıyla, aslında çok temelsizdir, öyle değil mi? Çünkü inanç olmadan o küçük ışık noktaları yıldızlar değil, yalnızca küçük ışık noktaları olacaklardır." Bu soruyu, tabii ki, büyük bir kesinlik içinde, "Evet." diye yanıtlarım. Ve eğer bunun üzerine, büyük bir kötü niyetle, "Eğer senin diğer insanlara inancın kaybolursa, ve diğer insanların da logaritmalarına ve teleskoplarına ve spektroskoplarına inancı benzeri şekilde kaybolursa, bu gülünç evrene ne olur?" diye eklerse, yalnızca omuz silkebilir ve, "Ancak Tanrı bilir. İnanç olmadan insan ırkı ölür, aynı şekilde tarladaki yük hayvanları ve havadaki evcil kuşlar da öyle

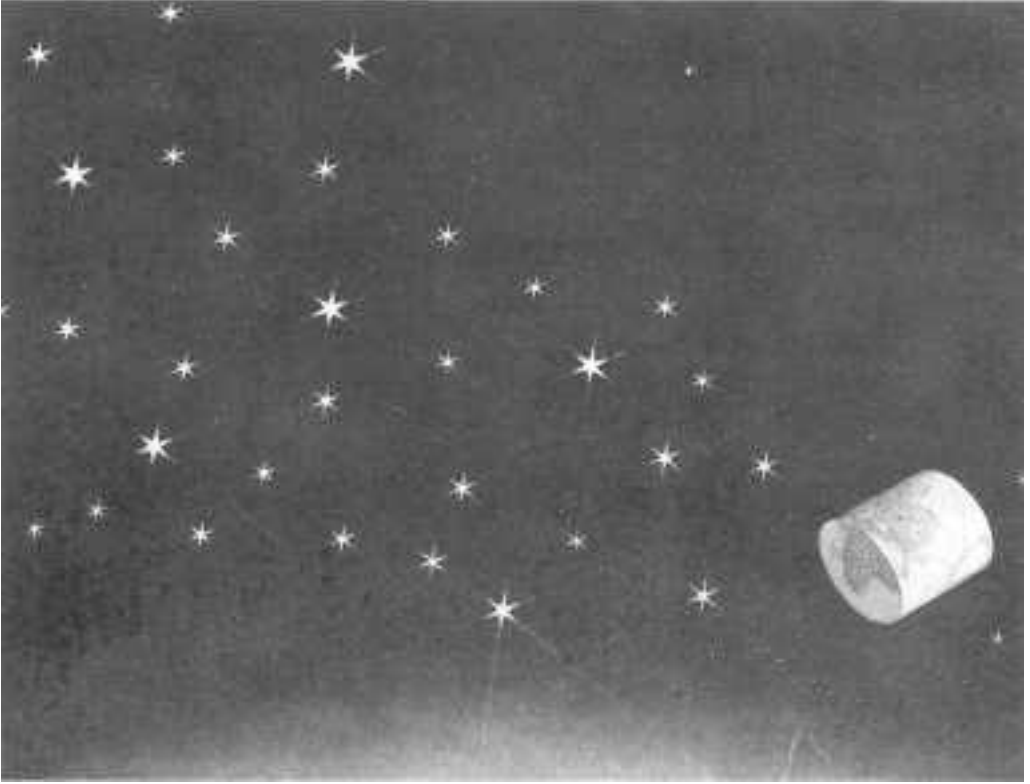
ve dünya adını verdiğimiz yer üzerinde kafatasını felsefe ile meşgul edecek hiç kimse kalmaz." diyebilirim.

Çünkü, konuyu buraya kadar doğru yönlendirdiğimi umarak, bizim bu çok değerli dünyamız aslında insanın ağzından çıkan kaba sesler tarafından ve bu sesler yoluyla yaratılmış bir hayaldir neredeyse. Bilimimiz ve felsefemiz, çoğumuzun görmediği, duymadığı, tatmadığı, koklamadığı veya dokunmadığı sermayesine dayanan bir güven sistemidir ve (bize ineklerin veya yabanarılarının yaşadıkları evrenden farklı olarak insanın içinde yaşadığı evreni veren) bilimimize ve felsefemize göre, eğer sürekli tekrarlanan inancımız herhangi bir şekilde sarsılacak olursa, aynı para sistemimizin çökeceği büyük hızla çökecektir.

İnsanın dünya üzerindeki yerini, kökenlerini ve ulaşacağı olası yeri en basit haliyle bile olsa kavrayabilmesi için inancın tamamen terk edilmesi gerektiğine göre, sürekli tekrarlanan inancın sıklıkla ahmaklıkla sonuçlanması şaşırtıcı değildir. Dolayısıyla, düşünen kafaların uğraşı, insanın inancının tüm belirsiz kısımlarını kendi denetimi altında olanlar gibi yaşamsal kaynakları kullanarak incelemektir. Yemenin ve çiftleşmenin gerekliliğine olan inanç gibi çok uzun süre denenene ve çok iyi hatırlanan içgüdü adını verdiğimiz eski kısımlar pekala göz ardı edilebilirler: konu hakkında ciddi kuşkuları olan kişi, tüm kuşkularının ölümle birlikte yatıştığını görecektir. İncanın yeni kısımları ise, ki bu başlık altında dinsel, felsefi, bilimsel ve estetik inançlarımızın çoğu yer alır, tekrar tekrar incelenmek ve yeni kanıtlara dayanarak tekrar tekrar düzeltilmek zorundadır. Düşünen kafaların işlevi budur.

kara göründü!

O mavi kubbe hakkında tek bildiğim, (genellikle ifade elliğimiz şekilde) karanlık olduktan sonra, bu pırıldayan lekeciklerin belirmeye başladığı, bazen sayılarının çok fazla olduğu ve doğuda bir ışık ağarmaya başlar başlamaz da daima yok oluyor gibi gözüktükleridir. Yine de, eğer bir çocuk bana bu göksel yaldızlar hakkında soracak olsaydı, beni, biç tereddüt etmeden onu da ortak edeceğim, inanılmaz çoklukta bilgiye güvenle sahip bulurdu.

BİR SU MASALIYDI...

-ESTERIA-

halide velioğlu

Ay şenlenince gök kubbesini yan yatırır. Bir su samurunun kırgın sesinde cümle su prensesleri uykularına gücenir. Kelimeler, bulutlar üzerinden üfürenin hafifliğine ve çabukluğuna kavuşunca dinlediğimizin sahici bir su masalı olduğunu anlarız. Geceyi düşünmeyiz artık, onu anlatanları da... (Gece en iyi masaldır; iyi anlatılırsa eğer")

Masalımızın anlatıcısı su samuru, kahramanımızsa su prensesidir. Su samuruna göre prenses artık kraliçedir, ancak dinleyicilerin genel isteği prenses olması yönündedir.

Büyük bir su kentinin yüksek tepelerinden birinde, su prensesi düşlerini bir gecede unuttur. Hatırladığı okyanusların karanlık diplerinde yanıp sönen, ışığı aydan deniz yıldızlarıydı. Bu yıldızlardan etrafta mutlaka bulunmalı diye düşünür. Gözüne ilk ilişen iz sürücüye sorar. İz sürücü dalgın ama ilgilidir. Belli ki birşey bilmez, ancak bilmek ister. Birlikte aramaya koyulurlar.

Ne ellerinde bir fener ne de gökte ay vardır. İz de görünmez, yıldızlar da. Gece bitince masalın da biteceğini fısıldar su samuru bize. Su prensesi bunu bilmez görünür, gözlerinde geçmiş zamanın söndüremediği ışıklar, sürece iz arayana "artık gitmeliyim" der. Bu, prenses masallarına yakışır bir gidiş olmalı, anlatılanın bir masal olduğundan kimse kuşku duymamalıdır.

Su saatleri prensesi çağırdığında iz sürücünün saati on iki'yi, masal kahramanını, kahraman yıldızları, yıldızlar göğü gösteriyordu. Gökte kayması beklenen yıldız kaymadı. Suların dibinden bir ses fısıldadı adını. ESTERIA.

Kelimeler, bulutlar üzerinden üfürenin hafifliğine ve çabukluğuna kavuşunca dinlediğimizin sahici bir su masalı olduğunu anlarız. Geceyi düşünmeyiz artık, onu anlatanları da...

DELİKANLININ ÜÇ FOTOĞRAFI

cüneyt a. genç

*Artık,
düşünsel evrenin muazzam olgunluğu,
günlük yaşamdaki çaresiz sürüklenişin panzehiri olmaktan çıkmalıydı.*

I

Tavla oynamayı dedesinden öğrenmişti ve üniversite bitmek üzereydi. Dedesi müstakbel mühendisi bir kenara çekti ve ne yapmak istediğini sordu. Delikanlı soruyu doğru anlamıştı ve aslında mühendislikle ilgilenmediğini, uzay ve parçacık fiziğine özel bir ilgi duyduğunu ama yaşamın zorlamaları nedeniyle bu konularla ancak amatörce uğraşabileceğinin de farkında olduğunu söyledi. Başka bir dede olsaydı torununu, edinilen mesleğin ne kadar para getiren bir meslek olduğuna, delikanlının ileride ne kaçlar rahat edeceğine ikna etmeye çalışırdı. Bu durumda da pek çok kereler olduğu gibi, delikanlı, idealist fikirlerini ortaya atar, paranın değersizliğinden dem vurup kendi dinamik fikirlerinin yüceliğinden bahseder ancak kahrolası düzenin, hazırladığı geçim derdi ağında kendisini nasıl da sınırladığından yakınırdı.

Ancak yaşlı adam torununa neden daha acil sorunlarla uğraşmayıp uzaya ya da evrenin anlamına yöneldiğini sordu. AIDS hastalığının tedavisini geliştirmek için harcanacak bir ömür hiç de boşa geçmiş sayılmazdı. Üstelik başarı sağlandığı anda bunun dünyayı elerinden etkilemesi kaçınılmaz olacaktı. Düzenli ve sıkı bir

çalışmayla, uygarlığın devamını sağlayacak (bir olasılık) böylesi bir yaşam çizgisi, pabuçlarının mühendisi için bile yeterince idealist sayılırdı.

Ancak sözü edilen seçimin çok sıkı bir dezavantajı vardı: Delikanlının çeyrek asırdır beyninde yaşattığı, birbirine zıt gözüken ancak birbirlerini besleyen iki evrenin sonsuz görünen simbiyosisine bir son vermek gerekiyordu. Artık, düşünsel evrenin muazzam olgunluğu, günlük yaşamdaki çaresiz sürüklenişin panzehiri olmaktan çıkmalıydı. Yaşamın kendine dayattıklarını iğrenç zorunluluklar olarak görüp kendi yüce fikirlerini bilmenin rahatlığıyla bunları gerçekleştirmekten kaçınmayan bu yarı-bilinçli saman çöpünün, içinde sürüklendiği yozlaşmışlık kokan ırmaktan bir an önce kendini kurtarması gerekiyordu. Bu da her saman çöpünün harcı değildi. (Özellikle halinden memnun olanların)

Dede yıllardır saatlere ilgi duyardı; evin değişik yerlerine onlarca saat yerleştirmişti. Torun bir an her saatin sesini ayrı ayrı duyabildiğini fark etti.

II

Her pazar olduğu gibi Kadıköy'de kitap

*Dikine müstakil bir apartımanın
en üst katında
dört köşe bir oda*

*Perdesiz pencereler.
Pencerenin dışında yıldızlı geceler.
Genç adam*

*alnını dayamış cama.
Ben, romanın muharriri
diyorum ki genç adama:
- Delikanlım!.*

*İyi bak yıldızlara,
onları belki bir daha
göremezsin.*

*Belki bir daha
yıldızların ışığında
kollarını ufuklargaibi açıp
geremezsin..*

*Delikanlım!..
Senin kafanın içi
yıldızlı karanlıklar
kadar
güzel, korkunç, kudretli ve
iyidir.*

*Yıldızlar ve senin kafan
kâinatın en mükemmel şeyidir.*

***Benerci Kendini Niçin Öldürdü?
Nazım Hikmet Ran***

sergisinin başındaydı yaşlı adanı ve üniversite bitmek üzereydi. Delikanlı yaklaştı. Dostça selamlaştılar. Dört yıldır tanışıyorlardı ve yapılan haftalık sohbetler ikisi için de yaşamın yavanlığına vurulan birer darbe halini almıştı. Delikanlı kendisiyle hiçbir kan bağı olmayan bir "çok yaşamış"lan (yaşlı değil) yetmiş yıllık bir ömrün süzgecinden geçmiş bilgileri alıyor, daha ela önemlisi insanların kallesliği nedeniyle yaşamdan elini eteğini çekmiş, üstelik böyle yaptığı için de şu anda sefalet içinde yaşayan, buna rağmen gururundan bir dirhem bile feragat etmeyen İstanbullu Cyrano'nun bel ve bacak ağrılarından yakınıp bunların nedeni olan ıslak, karanlık ve bol haşaratlı evinden bahsetmeyişindeki bilgeliği gözlüyordu. Bu yaşamı kendi gururu seçmişti ve ondan şikayet etmeyi hiç düşünmüyordu.

Adamsa delikanlıda bir fırsat görüyordu. Yıllardır zorluklar içinde geçen hayatı hiç kimse için dikkat çekici olmamıştı. Seçiminin ardındaki düşünsel temeller ve insani heyecan hiç kimseyi ilgilendirmemişti. Zaten bunları açıklamaya da -çalışmamıştı. Ancak bunca yıldan sonra vardığı noktayı haklı kılabilmek için herşeyi anlatacak birileri olmalıydı çevresinde ve delikanlı haftada bir bu görevi yerine getirip adamın özgüvenini ve kendisine saygısını tazeliyordu.

Delikanlı, adamda kendi yaşamının olası devamlarından birisini görüyor ve her pazar belki de hiç seçmeyeceği bir yolun sonuna varmış kendisiyle saatlerce sohbet ediyordu.

III

Antikacının evi gerçekten çok renkli döşenmişti ve üniversite bitmek üzereydi. Delikanlı üç yıldır adamın torununa ders

veriyordu ancak ders işlerine anne baktığı için büyükbabayla pek karşılaşamamışlardı.

O gün büyükbaba delikanlıyı tavlama oynamaya çağırdı. Salonun ortasına bir sehpa koydular. Üzerine şimşir bir tavlama takımı açtılar. Delikanlı kendisine tavlama dedesinin öğrettiğini, bu yüzden onun adına oynayacağını söyledi. Yaşlı adam güldü. İki beş oynadılar.

Antikacı gençliğini anlatmaya başladı. Parasız bir gençlik geçirmişti. Üniversiteye devam edebilmek için bir yandan da çalışması gerekiyordu. Çizgisi çok düzgün olduğundan anatomi ressamlığına başlamıştı. Fakülte ona idare edecek kadar para veriyordu. Ancak ufak bir sorun vardı. Yapılan resimlerin zamanla yıpranmasını önlemek için üzerlerine fiksatif (sabitleyici) püskürtmek gerekiyordu ve bu çok paraydı.

Bunun üzerine adam tanıdığı esnaftan iki ince boru aldı. Bunları doksan derece açı oluşturup biri diğerinin ağzını kapayacak biçimde birleştirdi. Ağzındaki suyu borunun bir tarafından üfleyerek püskürtme testleri yaptı. En uygun aralığı elde ettiğinde iki boru parçasını lehimledi.

Reçine bulmak kolay olmuştu ama saf alkol bulamıyordu (meşru yollardan). Sonunda fakültenin laboratuvarından bir şişe alkol çaldı. Reçineyi alkolün içinde eritti ve yaptığı resimlerden birinin üzerine tasarladığı aletle püskürttü.

Yeni resimlerini hocalar çok beğenmişti. O da yaptığı ufak hırsızlığı açıkladı. O günden sonra laboratuvarcılar dilediği zaman alkol almasına izin verdiler.

Antikacı, yaşamının daha sonraki dönemlerinde ülkenin ilk şofbenini

tasarlayıp üstelik üretip satmıştı da. Şu anda dükkanında bir örnek duruyordu. Şofbenin teknik ayrıntılarını yarım saat boyunca anlattı.

Aynı antikacı, Ruslardan aldığı, gaz lambasından 96 Vat'lık ampulü yakacak elektrik enerjisi üreten düzeneği geliştirip çok daha yüksek miktarda enerji üretilmesini sağlamıştı.

Aynı antikacı vakti zamanında boksla da uğraşmıştı. Torunu onun iyi bir tlogüşçü olduğunu söylüyordu.

Aynı antikacı uzun yıllar bilirdişilik yapmıştı. Sözüne en çok güvenilen insanlardan biriydi ve en zengin şirketlerin bile rüşvet önerilerini geri çevirmekle ünlenmişti.

Aynı antikacı yıllardır antika işiyle uğraşıyor, yaşlanmasına rağmen en çok göz nuru, el emeği isteyen işleri, hastalığı izin verirse büyük bir zevkle yapıyordu.

Ve aynı antikacı kafasını kaldırıp delikanlıya üniversiteden sonra ne yapmak istediğini sordu.

Antika duvar saati mekanik bir kurulma sesinin ardından herhangi bir saati çaldı.

Delikanlı yalnızca tavlama partisini kazanabilmişti. -O da dedesinin adına.

MASUMİYET TARİHİN NERESİNDE VAZGEÇTİ BİZDEN

oya demir

*Bu gün 4 Ekim 1993-
Moskova'da ölü sayısının beşyüzü geçtiği bildirildi.*

Kaleme almayı tasarladığım post-modernizm incelemesi, ekranda kendi parlamentosunu hedef alan Rus tankları ile aynı akşama rastladı. Gelişen olaylar ve gündem belirleyiş biçimleri, tesadüfler, bizi uzun zamandır şaşırtmıyordu. Gerek estetik gücünü doğrudan hayattan alan edebiyat, gerek kültürlerin siyasi tercihleri ya da geriye ne kaldıysa artık, uzun zamandır tek bir görüntünün koruyuculuğuna terk edilmişti. Gerçi bugüne taşınan çatışmaların yerini bölgesel kültürler arasında yeni karşıtlıklara, hatta aynı toplumun alt kültür birimleri arasındaki çatışmalara bırakacağı yineleniyordu, ama bütün iyimserliğimize karşın gerçekliğe son biçimini veren normlar artık yerleşik değerlerimizi didikleyip, alışkın olmadığımız anlamları, bizsiz, bizim için üreten medyanın mülkiyetindeydi. İçinde bulunduğumuz ya da dışında kaldığımız kültürün belirleyici rolünden bağımsız kişilikler olabilme çabalarımız, edinilen deneyimler karşısında tutunamayacaktı. Evrenselliğe atanan yeni tanımlar ise iç içe gelişen farklı sömürge geleneklerinin buyruklarına karşı bizi daha uysal yapıyor.

Olasılıkla bu 'evrensel' anlayışının yörüngesinde, tarih bilincinin yitirilmesinden genç kalemler birbirlerine çok fazla benzediler. Eserin üzerine kurulduğu temel esas insan-doğa-toplum diyalektiğinin gerektiğince konumlandırılmadan, post-modern anlayışın

teknikleri gereğince 'nasıl' yazacağımız telaşında ortamı çok seslilikten ziyade gürültü anarşisine çevirmemizin kaçınılmaz olduğu noktaya geldik. Kodlanmış bilgilerden oluşan post-modernizm kavramı çağdaş kültür analizlerine geçiş kavramı olarak uygulanabilecekse de evrensel bir tanım olarak geçerliliği tartışılırken, vurguyu metin üzerindeki uygulamalardan günümüz kültürünün analizine doğru genişletmenin, post-modern anlayışın kültür ve tarihin neresinde varlık bulduğunu kavramak açısından yararlı olacağını zannediyorum. Çağdaş post-modernizm kavramı, kaba biçimiyle, süregelmekte olan tanımlar ideolojik açıdan yeterli olmamaya başlayınca yaşadığımız dünyanın yeniden keşfedilmesi girişimidir. Bu nedenle "ideolojilerin sonu" kuramlarının yeniden uyarlanması için yeni Fransız düşünürlerine ve Fransız yapısalcılığı / yapısalcılık sonrası düşüncesine Amerikan anlayışında sıkça rastlanır.

23:20 ekranda Moskova bir kez daha görüntüde. Yirmilerinde Rus askeri. Fakültedeki Rus profesör gibi mat bakıyor. Sevgili Mr. Utkin, Eminönü Meydanı sakinlerinin sosyalizmle sonuçlanacak dönemin kaçınılmaz önkoşullarını yaşıyor olduğu inancından, aramızda, kendi tüketici eğilimlerinin belirginleşmesi ile sıyrılacak, ve bir gün donuk gri mantosundan vaz geçip, *Tiffany-Tomatoe*'dan edinilmiş yeşil gocuğunun içinden açıklayacaktı iki yıl sonra Rusya'yı iç savaşa götürecek yarıda

*Genç Rus askeri, Mr Utkin gibi,
o da donuk mavi bakışlı.
Vazgeçişlerini acemi şevkatlere
bırakmaya hazır. Barikatı
desteklemek için spiral hale
getirilmesi gereken yeni bir tel
kümesine uzanıyor. Ardında
parlamento binasına karşı
mevzilenen tanklara ilgisiz. Yarın
Anayasa Mahkemesi'ni iptal eden,
parlamentosunu tankları ile ezen bir
"liberal"e batının önde gelen
başkentleri tarafından demokrasinin
işlemesi için desteğin sürdürüleceği
bildirilecek.*

bırakılmışlığı. Örgütlenmiş protestan ile karşılanmıştı yeşil gocuk.

Bugün, ayrıntılarım ince ince geliştirdiğimiz öfkeye özlemin çarpık bilinci ile dönünce; sakınılacak rol bitmişti ve gri mantonun donukluğundan, tarihin bir yerlerinde bırakılmışlığımızı yadsımak için çıkardığımız avuntunun çizgilerini bozuyordu Mr. Utkin. Büründüğü yeni tarzın ayrıntılarında bize yansıyan hırçınlığımızı.

Genç Rus askeri, Mr Utkin gibi o da donuk mavi bakışlı. Vazgeçişlerim acemi şevkatlere bırakmaya hazır. Barikatı desteklemek için spiral hale getirilmesi gereken yeni bir tel kümesine uzanıyor. Ardında parlamento binasına karşı mevzilenen tanklara ilgisiz. Yarın Anayasa Mahkemesi'ni iptal eden, parlamentosunu tankları ile ezen bir "liberal"e batının önde gelen başkentleri tarafından demokrasinin işlemesi için desteğin sürdürüleceği bildirilecek. Kalın koruyucu eldivenleri, kasketinde 1917 Ekim'inden unutulmuş kalın kırmızı bant. İşini bitirince eve dönecek duygusu yerleşmiş ifadesine. Hayaletli bir film arası

verilen kesintilerde, gelecekte uygun bir ahlakla sağlamlaştırılacak barikatı izlerken, tarihin gafletine yüz çevirerek Tanrı olmadığımız düşüncesinde sakinleşiyorum. Kendi güçsüzlüğümüzü keşfettiğimiz anlarda hiç bir şeyin görüldüğü gibi olmamasıyla ilgili değiliz. Kavramlar atlasında sınırın diğer tarafında kalan yağmanın önünde utanabiliyor olmaktan aldığımız haz ise, boğazındaki düğümü avuntuya dönüştüren biz için uyarlanmış bir post-modernizm tanımı.

Masumiyet tarihin neresinde vaz geçmişti bizden?

Post-modernizmin temel özelliklerine değinip, kendimizi nereye kadar burada tanımlayabileceğimize girmeden önce, bir parantez açmak anlamlı olabilir belki: Post-modernizmin temel içeriği bütünlük kavramının farklılık, heterojenlik ve değişme adına reddini önerirken, bunun karşısında Fransız yapısalcılık-sonrası düşünürleri, Kuzey Amerikalı çoğulcular ile birlikteliği, Derrida'nın çevresinde, Amerika'nın akademik rotasının muhafazakar olduğunu açıklayıp, reddetmişlerdir. Bu kuram yığınlarının arasında birbirinden ayrı tutulması gereken temel iki nokta vardır: *Kuramın kendilerine sözcük oyunu için olanaklar sunulanlar ve kuramın kapsamından siyasi olanaklar çıkartanlar* (Eagleton, 1986). Şimdi post-modernizme atanan temel özelliklere değinecek olursak: kendine gönderme yapan söylem, kabul edilmiş doktrinlere muhalefet (heterodoksi), eklektisizm, marjinallik, ütopyanın sonu, yaratıcı yazarın sonu, deformasyon, işlevselliğin yitimi, yapının çözülmesi, bütünün dağılması, yerdeğiştirme, devamlılığın kayboluşu, doğrusal olmayan tarih anlayışı, dağılma, parçalanma, saçılma, ilişkinin kesilmesi, ötekilik, öznenin merkezden çıkması, kaos, isyan, iktidar olarak özne, cinsiyet / farklılık / güç, çoğulculuk,

*1960'lardan sonra kültürel bir proje
olarak oldukça gelişmiş teknik
kapitalist toplumlarda oluşan
post-modern kavramının, ne yüksek
teknolojinin, ne post-kapitalist
devletin, ne de etkili bir tüketici
toplumun bulunmadığı toplumlara
nasıl ve neden
uyarlanmaya çalışıldığını açıklama
çabalan da son biçimini,
galiba,
kapitalizmin bilgiyi
yönlendirişinden alıyor.*

aklın eleştirisi, meşrulaştırıcı anlatıcının
erimesi (hermeneutics, proletaryanın
kurtuluşu, gelişme efsanesi, ruhun
diyalektiği).

Bütün bu belirtilen özellikler ve temalar
ideolojik olarak oluşmuş ve sanayi sonrası
toplumlarında bireyin varoluşu üzerinde
kitle üretim reklamcılığının istilasını
yansıtmaktadır.

1960'lardan sonra kültürel bir proje olarak
oldukça gelişmiş teknik kapitalist
toplumlarda oluşan post-modern
kavramının, ne yüksek teknolojinin, ne
post-kapitalist devletin, ne de etkili bir
tüketici toplumun bulunmadığı toplumlara
nasıl ve neden uyarlanmaya çalışıldığını
açıklama çabaları da son biçimini, galiba,
kapitalizmin bilgiyi yönlendirişinden alıyor.

Karşı çıkılması gereken şey,
Anglo-Amerikan ve Fransız felsefi
akımlarının yazın dünyamıza eleştirel
olmayan ithalatı olmalı. Sonuç olarak
kavramın bu şekilde evrenselleştirilmesi
farklı ulusal kültürlerdeki sesleri bastırarak
ve gelişmiş kapitalizmin geçerli tek kültür
olduğu yanılsamasına götürecektir.

Parlamento basamaklarında, elleri
enselerinde birleşmiş ilk teslim alman üyeler.
Önde muhafazakar lider Haspilatov. Dünya
kapitalist ekonomileriyle birleşmek üzere
bir sopa iniyor Haspilatov'un karnına.

Tarihin bir yerlerinde... Prag baharı...
Çiçeklenmiş dalların arasından kente yürüyen
tankların ezdiği, vakti dolmamış esenlik
çağrısı. Tüm incinmişliklerimiz tutmuş bir
beddua gibi ferahlamaya bırakıyor yerini
Haspilatov'un karnına inen sopada. Sadece
başkasının yıkımında kendimizi fatih
suretine büyütebiliyorduk.

Masumiyet acaba tarihin neresinde vazgeçti
bizden?

Referanslar

ZAVALA, Iris M, *On the (mis)uses of the
post-modern: Hispanic Modernism revisüed*

EAGLETON, Terry, *Capitalism, Modernism and
post-modernism*

MUHİP, Bedirhan. *Biz Tann Değiliz.*

İMANA ERMEK

ayşe düzkan

Bahçede, ısıtmayan bir güneşin donuk ışığının içinde bağdaş kurdum, en sevdiğim çakımla sağ elimin işaret parmağını yontuyorum. Solağım, o yüzden elimin beceriksizliği beni şaşırtmıyor. Yontulma sırasında çıkan çapakları, tozları pantolonuma silip sonra pişman oluyorum. Mavi bir leke kalıyor çünkü. Yeni işaret parmağım beni büyülüyor; çok güzel oldu. Onu ötekilere göstermemek, kendime saklamam gerektiğini farkediyorum. Böyle durumlar için hep tedarikliyimdir. Güzel bir kurdeleyle iyice sarıp sarmalıyorum onu.

Buradan kalkacağım, buz rengindeki ışığı terkedip, sıcak karanlık evime gireceğim. Evimin nemini, o nem içinde üreyen yaratıkları seviyorum. Ev ne kadar ısıtılsa ısıtılsın nem geçmiyor. Buhar olup sindiği duvarlardan hemen geri dönüyor. Bu geri dönüşlerde, onun varlığına bağlı olan yumuşak, kemiksiz bedenler, yapışkan kıkırdaklar mutlulukla kıvranıyorlar, evim, yine bir rahim gibi ılık, ıslak ve yumuşak oluyor. Bütün dehlizlerini tutuyorum. Bütün duvarlarına sırayla yaslanıp uyuyorum. Gövdem buradaki ölümün bir parçası.

İnsan bedeninin bazı kokulan vardır, o beden yabancısı olmayı tiksindirmez. İşte bahçem de öyle; kesif bir hayalet ve hortlak kokusu her yanı sarmış ama ben seviyorum bunu. Sanki geçip gitmiş ruhların bu hatırası olmasa kendim olanı tanıyamıyacağım. Burada, bu evde ve bu bahçede bekliyorum. Omurgam hazır

olunca, yeterince yumuşayınca, kanımın duru bir denizden farkı kalmayınca, clar kapıdan geçmek için dışarı çıkacağım. Taze kokulu çayır, beyaz bir elbise, saten kurdeleler, uzun, sonsuz, rüyasız bir uyku, dar kapıdan geçince. ***

Fazlasıyla berrak bir su. Çok derin olmalı, dibinde binlerce göz, çehrelerini ve bakışlarını kaybetmiş, ancak ıslıl ıslıl birer mücevher. Suyu yavaşça giriyorum, hayret cam kadar sert. Gövdemin çözülmemesi beni şaşırtıyor. Ben artık bir tuz sütunundan ibaret değil miyim? Üzerimde mahzun bir gök yüzünü arıyor, hiçbir zaman geleceğimin parçası olamayacağım. Altımda susan gözlerin ışığı aklıma çeliyor. Oraya ait olsam, yüzümden koparılsam, artık bakmaya değil parlamaya yararsam. Çok uzaktan bir gemici fenerini yakıyor. Işığı göremesem de sesini duyuyorum. ***

Çorak bir vadide geziniyorum. Toprak hafifçe tozuyor. Güneş batmak üzere, hava o kadar kuru ki, birazdan, bir denizanasıyla aynı dokuyu taşıyan tenim yokolup gidecek. Zorlukla sürünürken ince bir kan izine rastlıyorum. Aradığım çobanlardan birine ait olmalı.

Şükür ki susuyorum. Gövdemi tükettim. Solan bir nefes gibi denizi dalgalandırıyorum. Gözlerimi çobanlara vermeden önce son kez ağladım. Artık anahtarı çevirmek için kıpırdamama gerek yok. Sabırla son rüyamın da geçmesini bekliyorum. Hepsi bu.

*Oraya ait olsam,
yüzümden koparılsam,
artık bakmaya değil parlamaya yarasam.*

HEPSİ AKLIMDA

yusuf eradam

Küf bürümüş dilinin dokunduğu kötürüm vahşi gonca
Mis kokulu desenler içinde kanar sıfatındaki güne
İlk ışınların dokumuştı cismime üşümüş kar tanelerini
Danseder yine dibi tutmuş arzularım dehşetimin karantinasında
Korkarım sırça bir bedestene filizledik göksel gizimizi
Ortaya döktük kadife yapraklarımızı da uslu gözlerimiz
Ardı etti ihtişamını avuçlarımızdaki yekpare karanfilin
Yakamızda sallanırken eksik zaman elde tutamadık yağmuru
Kuruttu tüm pınarlarını tanrılar yürek kasnağımın ibrişimini
Nakışlamıştık oysa kefenimizi alaimisemadan geçmiş aya
Doğmadan altımızdaki deryanın kan tutmuş gözü saltık eflatuna
Renksiz son fırça darbemi indireceğim tenindeki tuza usulca
Dağlayacağım yaramı ve gövdenin en göze gelmedik yerini
Haritasından belleğimin sileceğim cemalinin silik güneşini
En soğuk öpücüğümü noktalayacağım yalım yalım kuytuna
Aydınlanıp arınacaksın aklını kaçıracaksın adı konmamış o yolda
Vurmadan önce yüzümüzün yorgun beyazı omzu düşmüş
o mücessem karaya.

ay tutulması

Aydınlanıp arınacaksın aklını kaçıracaksın adı konmamış o yolda

"DAVA, DAVA, DAVADA..."

zeynep

aktüre

Amerikalı yazar Norman Mailer'in 1983 yılında yayımlanan *Ancient Evenings* acili romanının ilksözü, Oscar Wilde'dan yapılan, "Hiç bir zaman olmamış olanın kusursuz bir tanımını vermek yalnızca tarihçiye uygun bir uğraş değil, yetenekli ve kültürlü her insanın vazgeçilmez ayrıcalığıdır.", almasıdır. Mailer gibi, değerli tiyatro adamımız Güngör Dilmen de, aynı yıl yayımladığı *Hasan Sabbah*¹ adlı oyununda işte bu ayrıcalığı kullanmıştır.

Oyun, geçmişte, yaklaşık aynı dönemlerde yaşamış dört kişi etrafında, inanç üzerine kurgulanmış bir satranç oyunudur. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, genç Melikşah'ın ve baba yadigarı veziri Nizam-ül Mülk'ün yönetiminde en güçlü dönemini yaşarken, Nizam'ı ziyarete iki eski okul arkadaşı, Ömer Havyanı ile Hasan Sabbah gelirler ve ona eskiden içtikleri bir andı hatırlatırlar. Okulda hocaları Nişaburi onlara şöyle elemiştir:

"Süreyya burcunun en parlak üç yıldızı gibi
Şavkıyacaksınız çağınızda
En yetenekli üç öğrencim
Egemen olacaksınız büyük bir zaman
parçasına
bu şaşırtıcı üç us
değişik ışınlar salan bu üç ateş...
Ne denkleştirebildim ne üleştirebildim
yürek gözümde.
siz ayırdedin kendinizi."²

Onlar da bunun üzerine bir and içmişlerdir
kendi aralarında:

"Biz üç kankardeş, Hasan Sabbah, Ömer
Havyanı, Köylü Nizam
içimizden ilk kim, önce hangimiz

bir yüceliğe erişirse bu yeryüzünde
onu eşitçe öbür kardeşlerine üleştirecek."³

Hayyam, bilim ve sanat adamıdır. Onun üleştirecek dörtlükleri ve gökbilimlerdeki uğraşları nedeniyle güneş, ay ve göğün bütün yıldızları vardır yalnızca. Sabbah ise ülkeler gezmiş, insanları incelemiş, karşılaştırmalı inançlar tarihini okumuş, gökyüzü, yerüstü, yeraltı zenginliklerinin dökümünü yapmıştır ve elindeki koca bir sıfırdır; ancak hiçlik vardır paylaşabileceği. Bu durumda eriştiği yüceliği kardeşlerine paylaşmak Nizam'a düşer. Hayyam'a rahat rahat bilimsel ve sanatsal çalışmalarını sürdürsün cliye bir devlet görevi verir; Sabbah'ı ise yetkileri tüm diğer devlet görevlilerinin üzerinde başdanışmanı yapmak zorunda kalır.

İkinci sahne, belki de tüm oyunun kurgusunun açıklandığı sahnedir. Sabbah'ı Melikşah'la satranç oynarken buluruz ve oyun sahnenin daha ilk cümlelerinden başlayarak kurgulanır.

"MELİKŞAH: Niye hep piyadeleri ileri sürüyorsun?

SABBAH: Atım koruyor onları.

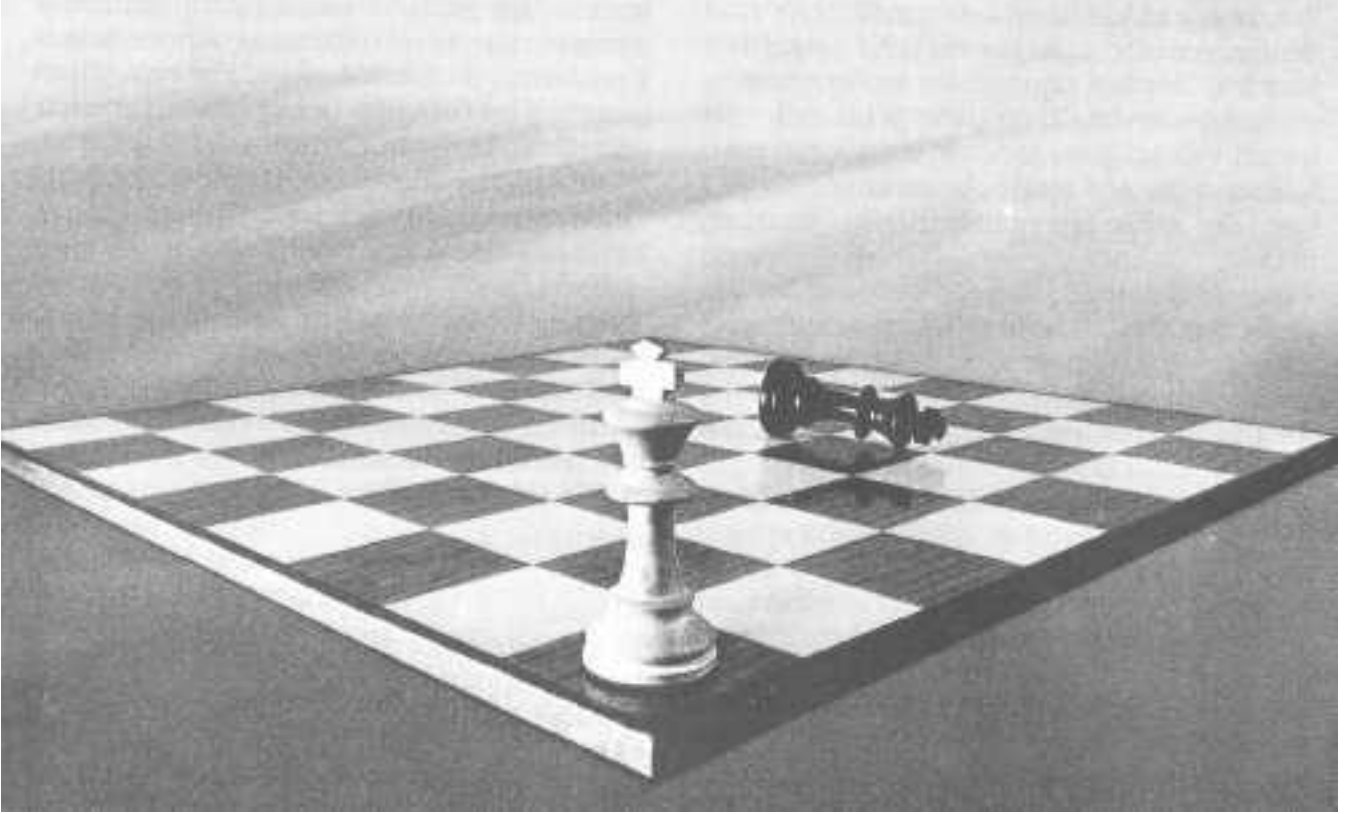
MELİKŞAH: Atını vezirimle alırım?

SABBAH: Veziriniz de benim istediğim yere gelmiş olur.

MELİKŞAH: Tasarladığın ne?

SABBAH: Kendi içime çekip eylemsiz bırakmak."⁴

Sonra biraz satrançtan, biraz da Melikşah'ın Nizam-ül Mülk hakkındaki endişelerinden söz ederler ve laf Nizam'ın Melikşah için yazdığı *Siyasetname*'ye gelir. Sabbah'ın ilk

MELİKŞAH: Ve mal. Şimdiden kutlarım. Ama beni yenince sakın, ödül diye pirinç taneleri istemeyin benden birinci haneye bir tek pirinç. İkinci haneye iki tane pirinç, üçüncü haneye dört. Buna gücüm yetmez. İlk hane için ancak bir kum tanesi Derebilirim size.

SABBAH: Kabulümdür, efendimiz, böylece bir çöl bağışlamış olursunuz bana.

işi Siyasetname'yi okumak olmuştur. Kitaptan bir bölüm açarak okumaya başlar: "Ben Tanrı'nın gönderdiği bir yalvacım¹ diye ortaya çıkmış Mazdek, eski İran'da Zamanın meliki Kubad ona sordu. 'Mucizen nedir, tansığın nedir?'¹ Mazdek, Zerdüşt tapınağının kiblesindeki ateşle konuşayım, Tanrı danışığı bu ateş benim yalvaçlığıma tanıklık etsin.' Kubad: 'Eğer sen ateşle danışırsan ben de senin peygamberliğini tanırım' dedi.

Tapınağı dolduran yüzlerce kişi önünde ateşle konuştu Mazdek ona sorular sordu, ateşten yalım yalım insan diliyle yanıtlar geldi:

'Ey İran'ın Tanrı'ya inanan ileri gelenleri eğer iki cihanda talihli olmak dilerseniz Mazdek'in -sözlerini dinleyin, ona göre işleyin.'

Melik, her karar verme anında

Mazdeksiz edemiyordu artık.

Tahtının yanında altın bir kürsü yapılmasını buyurdu,

kendi tahtından daha yüksek. Böylece Mazdek'in rütbesi

Melik'ten daha üstün olmuştu."⁵

Aslında Melikşah'ın Nizam ile ilgili kuşkularını desteklemek için okuduğu Mazdek olayı, Sabbah'ın çok yakın bir gelecekte izleyeceği yolda atacağı ilk adımdır aynı zamanda. Selçuklu İmparatorluğu'nun bu yeni danışmanı, pek yakında devletin en büyük eksiğinin ayrıntılı bir bütçe olduğunu ve bunun kırk günde hazırlanabileceğini söyleyecek, ancak, kırk günün sonunda, verdiği tüm doğru bilgilere karşın, Suriye Çölü'nde görmediği bir bölge hakkında söylediği yalan Nizam tarafından yakalanınca İmparatorluk sınırları dışına sürülecektir. Sürüldükten sonra ilk iş daha önce görmediği Suriye çölüne gidecek olan Sabbah, orada peygamberliğini ilan

edecektir. Sabbah'la birlikte sürülen Hayyam'ın "Delilin, mucizen, tansığın?" sorusunun yanıtı bir sahne sonra gelir. Sabbah ile Hayyam'ın bindikleri gemi, korkunç bir fırtınaya yakalanacak, gemideki tüm yolcular kendi dinleri gereğince kendi Tanrılarına dua ederlerken, Sabbah, "Ben çıkardım bu fırtınayı. Benim öfkemdir. Ben çıkardım, ben dindiririm." diyecek, tüm tekne halkını kendi mucizesine inandırdığı anda fırtına dinince de ilk müritlerini kazanmış olacaktır.

"HAYYAM: Bu nasıl iştir?

SABBAH: Gördüğünün aynı.

HAYYAM: Ya batsaydık fırtınada?

SABBAH: Batsaydık batmış olacaktık. Ama batmadık, ben kazandım.

HAYYAM: Kazandığın ne?

SABBAH: Alamut."⁶

Alamut, Sabbah'ın Suriye çöllerinde gezerken gördüğü ve fethederek İmparatorluğunun merkezi yapmaya karar verdiği kaledir; yani, Sabbah'ın ikinci sahnede Melikşah'la satranç oynarken anlattığı ikinci adım. Satranç oyununda genç hakanın 'usunu karıştıracak hamleye değin¹ görebilen Sabbah, oyunun baştan galibidir; ancak, hükümdün yenmek, Nizam'ın Siyasetnamesi'ne aykırıdır. Bunun üzerine Melikşah Sabbah'a kendisini yenmesini buyurur.

"MELİKŞAH: Nasıl yeneceğini de söyler misin?

SABBAH: Önce kalelerinizi alacağım, sonra da vezirinizi, sonra şaha kış, şaha kış.

MELİKŞAH: Ve mat. Şimdiden kutlarım. Ama beni yenince sakın,

ödül diye pirinç taneleri istemeyin benden birinci haneye bir tek pirinç. İkinci haneye iki tane pirinç,

üçüncü haneye dört. Buna gücüm yetmez.

İlk hane için ancak bir kum tanesi verebilirim size.

SABBAH: Kabulümdür, efendimiz, böylece

bir çöl bağışlamış olursunuz bana.

Melikşah'ın bağışladığı çöl, Suriye çölüdür ve Sabbah Melikşah'ın yenmeye önce Suriye çölündeki Alamüt Kalesi'ni alarak başlar; sonra eski okul arkadaşı Nizam'ı öldürtüp vezirim alır ve, oyunun en sonunda Melikşah'a kadar dayanır ama öldürtmez onu; çünkü tasarladığı 'kendi içine çekip eylemsiz bırakmak'dır. Tüm bunları, afyona alıştırarak oyun boyunca ne olduğu açıklanmayan 'Dava' yoluna döndürdüğü müritlerini kullanarak gerçekleştirir ki bu yüzden Sabbah'ın inananları Haşhaşinler¹ olarak anılırlar. "İnsanoğlu doğuştan sayrıdır, belirsiz ama keskin özlemler içinde kıvrılır."⁷, diyen Sabbah, bu sayrılığın üzerine oynar hep: "SABBAH: Senden büyük ruh üstünlüğü istiyorum. Cemşit bunu yüreğinin levhasına yaz Çağırımdır, bana yönelsinler senin gibi özü temiz, erdemli gençler. Toplumda haksız yere ezilmişler, yüreklerinde duyumsuzluk, hiçlik duygusuyla kıvrananlar çağırımdır gelsinler, Dava'ya baş koysunlar gerçek kişiliklerini bulsunlar bütün Cemşitler. Sizler keskinleştikçe Dava yolunda, hiçbir boyun erişilemeyecek denli sarp değil benim için."⁸

Asla savaştırmaz Sabbah. Alamut'u kuşatıp ele geçirmek yerine insanların inançlarını sömürerek içten çökertir, kaledeki görevlileri asla somut bir tanımla bulunmayan -ve, günümüzde yaşananlara da dayanarak, belki de somut bir tanımla bulunması gerekmeyen- 'Dava' yoluna döndürdükten sonra, 'yeryüzünün görüp göreceği en güçlü imparatorluğu yöneteceği Alamut'a gizlice aldırır kendisini bir gece

ve Kale ertesi gün düşer.

"SABBAH-: Alamut'u kurduğum inanç devletinin merkezi ilan ediyorum.

HAYYAM: Hangi inançtan söz ediyorsun?

SABBAH: Sen katı inançlara karşısın, ne güzel.

Ben her türlü inanca karşıyım, benimki daha güzel.

Demek bu da bir inançtır... bak işte bu daha da güzel.

İnsanın en büyük erinci sağlam kalıplara dökülebilmek inancı.

Ne güzeldir üçgenler, dikdörtgenler, deşirmiler

güven verir korur aklımızı.

Ama bir de bu kalıplar çatırdamaya görsün dağda kurtların günü başlar ve yalvaçların.

Gözbebeğimi zorluyorum insanın küçüklüğünü ve büyüklüğünü aynı anda görebilmek için.

İnsanların neye inandıkları değil

ben bu inançları nasıl kullanabilirim

tek bu ilgilendiriyor beni

Karşıt düşüncelerin kesiştiği noktada dururum,

beklerim onların kucığıma düşmesini.

Her çatışmada doğan yeni yönüm ben.

Ulu Tanrıyı bilmem ya

ben hiç ayırım gözetmem çocuklarım arasında"⁹

Sabbah'ın kapısı her dinden insana açıktır.

Böylelikle her yerde yandaş bulup, istediği her kapıyı açtırır Sabbah, çünkü onun

sunduğu bir dinsel inanç değil, onun da ötesinde, Dava'dır. Selçuklu sarayında önce

Nizam'ın, sonra da Melikşah'ın en güvendiği adamlarını Dava yoluna döndürerek, sarayı

da içinden çökertir. Kendisi hiç bir zaman ortada ve tehlikede değildir; 'piyadeleri'

onun için cinayetler işlerken, o imparatorluğunu daha da güçlendirir:

"Bütün devletler, imparatorluklar yıkılabilir benim imparatorluğum bin bin bin yıl -

durur, benim imparatorluğum insanların

beyinlerinin içinde çünkü.
Benimle hesaplaşmadan bir yere varamaz
insanoğlu.

Alamut'tur yeni kible."¹⁰

Tarih kaynakları da doğruluyor Sabbah'ın
afyon dumanı altında kurduğu
imparatorluğunun varlığını. Bazı kaynaklara
göre, dünya üzerindeki ilk örgütlü terörü
uygulayan Sabbah'ın Mamut Kalesi'ndeki
hükümrانlığı, arkasında yüzlerce önemli
devlet görevlisinin ölüsünü ve İngilizce
sözlüklerde İsmaili mezhebinin bir
kolunun adı Haşhaşin'i karşılamının
yanında 'suikastçı, katil' anlamlarını taşıyan
'assasin' sözcüğünü bırakarak tarihe karıştı.
İngilizce'ye hayli tatsız bir armağan...

Sabbah'ın hükümrانlığı yüzyıllar önce son
buldu, ama imparatorluğu, gerçekten de,
hala ayakta ve gün geçtikçe de gözlerimizin
önünde güçleniyor. Belki de bu yüzden,
bugün olmakta olana dikkati çekmek için
'geçmişte olmamış olanı anlatma'
ayrıcalığını kullanan Güngör Dilmen'in
oyunundan bazı metinler sık sık aklıma
geliyor son bir kaç yıldır. Dilmen'in oyunu,
çok başarılı bir zamanlamayla, 1988 yılında
Bülent Acar yönetiminde ODTÜ
Oyuncuları tarafından sahnelenmişti. Oyun,
beş yıl sonra, 1993 yılında sahnelense
ODTÜ'de neler olur pek bilemiyorum
doğrusu. Düşündükçe hep kulaklarım
çınlıyor: "Dava, Dava, Dava'da..."

"SABBAH: Bu taş alnın senin
üstündeki alın kyazın

bu taş gömüt taşın.

Oku ey Cemşit!

CEMŞİT: Okuyamıyorum, Efendimiz.

SABBAH: Muştularla ünleyen bir yazgı
birlikte okuyacağız, adım adını

sen Dava yolunda ilerledikçe.

CEMŞİT: Dava?

SABBAH: Buyruklarıma gözün kapalı
uyacaksın.

CEMŞİT: Dava!

SABBAH: Ve gözlerini kırpmadan
gideceksin ölüme,

ki cennetime açları tek kapıdır.

CEMŞİT: İşte Geliyor öbür yoldaşların.

Onları uçurumun kenarına sırala.

Elimi çırpınca aşağı atlayacaklar

(DAVA FEDAİLERİ, HAŞAŞİN beyaz
ehramlara bürünmüş tek sıra halinde
yürürler. Gözlerinde donuk bir parıltı,
tutkulu ve uyur gezer gibi.)

FEDAİLER: Dava, Dava, Dava, Dava,
Dava.....!

(Gençler arka alanda kal'enin uçuruma eğilen
mazgallarında sıralanır, dimdik dururlar.
SABBAH el çırpır. Bir boru sesi. FEDAİLER
bir bir aşağıya atlamaya başlar.)

- Dava! Dava!

- Pirimiz Hasan Sabbah!

- Dava!

Notlar

1 Güngör DİLMEN, Hasan Sabbah, Cem
Yayınevi Tiyatro Dizisi, İstanbul, 1983

2 y.a.g.e, s. 10

3 y.a.g.e., s. 10

4 y.a.g.e., s. 16

5 y.a.g.e., s. 19-20.

6 y.a.g.e., s. 62

7 y.a.g.e., s. 69

8 y.a.g.e., s. 86.

9 y.a.g.e., s. 81-82.

10 y.a.g.e., s. 86

BENİ YARIN SEV

mehmet açar

*Artık hepimizin önceden belirlenmiş bir yol izlediğinden emin.
Aksi takdirde geçmişte alınan yanlış kararların
insanı çıldırtabileceğim düşünüyör.*

*"Ruhların kaybolup gittiği bir labirent bu.
Hiç bir anlamı yok ama insanlar bu
labirente bir ad bulmaya çalışmışlar,
tanımlayıp kurtulalım diye. Mesela
Türkçe de aşk diyorlar...."*

Mühendisin Julien Temple diye imzaladığı
güncesinden.

"Bir gazetede okumuştum" diyordu
mühendis. "Bilimadamları yıldırım aşkının
biyokimyasal bir olay olduğunu
kanıtlamışlar. Yani, aşk sanıldığı gibi
metafizik bir şey değilmiş. Her insan, şuur
dışı bir biçimde, karşı cinsten hep aynı
özellikleri aramış aslında. Bu, her insanın
zihninde ta çocukluktan beri kayıtlı duran
gizli bir işaretmiş. Anneden devralınmış.
İlginç olan; kadınların da babalarından
değil, annelerinden devralması.

Ayrıca, bu işaret her insanda farklı olurmuş.
Dudak, göz, ten rengi, vücut yapısı gibi
fiziksel bir özellik... Konuşma, gülme,
yürüme gibi bir davranış biçimi...

Ya da koku ve ses tonu... Düşünebiliyor
musunuz, hepimiz karşı cinsten annemize
benzeyen küçük bir özellik arıyoruz ve
bunun farkında ible değiliz."

* Chicago'nun "Love me Tomorrow" parçasını belki
hatırlarsınız. Yazıyla ilgisi yok ama güzelbir başlık.

Bir akşamüstü denize bakan bir çay
bahçesinde bira içiyorduk ve dört kişiydik.
Mühendis, mimar, ben ve sinemacı. Ben bir
film üzerine konuşurken yıldırım aşkından
bahsetmiştim. Bunun üzerine gazetele
yıldırım aşkıyla ilgili o yazıyı okuyan
mühendis de bunları anlatmıştı. Konuşması
buradakinden daha uzun sürmüştü, bir dizi
örnek vermiş, aşkın bile aslında özgür
irindeye bağlı olmadığını anlatmaya çalışmış
ve sonuç olarak "Aşk, esrarlı metafizik bir
olaymış gibi yaşanan biyokimyasal bir beyin
sürecidir" elemişti. Onunla hiç kimse
tartışmadı. Konu anında kapandı ve mimar
"Geçen gün bir bilim dergisinde şöyle bir
şey okudum" diye başka bir bahis açtı.

Belki de aşkın büyüğü güzelliğinin ya da
uğursuz çirkinliğinin bilimsel açıklamalarla
bozulması kimsenin ilgisini çekmemişti. Bir
kaç hafta sonra o elört kişiden biri olan
mimar, bana aşkla ilgili bir olaydan
sözedince, ben ele o akşamki konuşmadan,
yani gazetele çıkan yazıdan söz etmiştim.
Mimar ise mühendisin aslen sıkı bir
anti-pozitivist olduğunu ve Tanrı'ya
inandığını söyledikten sonra, "O, temel
bilimleri Tanrı'nın varlığını kanıtlamaktan
başka bir işe yaramadığı ve nihai analizde
metafiziğe hizmet ettiği için sever" dedi ve
mühendisin hikayesini anlattı.

Mühendis, üniversite yıllarında ve o yılları

takip eden dönemlerde darmadağınık uzun bir bekar hayatı yaşadıktan sonra bir gün evlenmeye karar vermiş. Gerçi bu kararından kimseye söz etmemiş ama çevresindeki kadınlara bakışı o günden sonra değişmiş. Fakat mühendis idealindeki eşi bulamayacağından korkmaya başlamış. Çünkü o güne kadar evlenmek isteyebileceği, kendisi için ideal eş olabilecek hiç bir kadınla birlikte olmadığını anlamış. Günler, geceler boyunca hafızasını zorlayıp geçmişindeki ilişkileri incelemiş ve hep aynı sonucu bulmuş: Kafasındaki ideal eş modeline uygun kızlardan başlangıçta hoşlanmasına karşın onlara yaklaşamıyormuş. İşte tam da bu sıralarda hayatın sırrının aşkıta yattığını düşünen ve henüz hiç bir film çekemeyen başarısız bir sinemacıyla tanışmış. Çok geçmeden birbirinden sıkılan bu iki bekar erkeğin arkadaşlığının kısa sürmesi mühendisin zihnini ideal eş kavramına takmasına engel olmamış. Mühendis, o güne kaçlar gerçekten aşık olabileceği kadınlardan şuur dışından gelen bir içgüdüyle uzak durduğunu anlamış.

Sürekli olarak çevresinde ideal eş modeline uygun bir kadın arıyormuş aramasına, ama muhtelif engeller nedeniyle o kadınlarla arasında hiç bir şey olamıyormuş. Mühendisin "işte evlenebileceğim bir kız" dediği bütün kızların ya ciddi bir ilişkisi oluyormuş ya da... Zaten bekar değillermiş ki. Bu arada mühendis gelip geçici ilişkilere girmekten cie kaçınıyormuş.

Mühendis bir bilim kongresi sırasında, kafasındaki ideal eş modeline tıpatıp uyan genç bir meslektaşıyla karşılaşmış. Onunla hemen tanışmış. Çok iyi anlaşıyorlar ve aralarında- kısa sürede bir yakınlaşma doğmuş. Fakat, kızın da bir başka ilişkisi olduğunu anlamış. Kongrenin son gecesi verilen yemekte mühendis, genç kadınla

aralarındaki yakınlaşmanın kongrenin hemen ertesinde biteceğini, bir kez daha en baştan kaybetmiş olduğunu, hayatı boyunca belki de hiç bir zaman ideal sevgiliyi bulamayacağını düşünerek melankolik bir ruh haline kapılıp çok içki içmiş. Gecenin sonunda beş yıldızlı bir otelin lobisinde genç kadına, aşık olduğunu itiraf etmiş. Mimar tam bu noktada hikayesini keserek bana "Mühendisin, ömrü boyunca hiç ama hiç buna benzer bir şey yapmadığım unutma. Otel lobisindeki bu itiraf bir ilk ve son."eledi. Bense merak içinde hikayenin devamını bekliyordum.

Lobideki bu beklenmedik itirafa genç kız olumsuz bir tepki göstermemiş. Sanki mühendis hiç böyle bir şey söylememiş gibi davranmış ona. İki samimi arkadaş gibi, sabaha kadar otelin kumarhanesinde slot-machine'lerin başında çok eğlenceli saatler geçirmişler. Sabah ikisi de odalarında giderken kız, "Beni İstanbul'a gidince ara" demiş.

Mühendis İstanbul'a döndükten sonra kızını aramaya başlamış. Kız sıcak davranmayı sürdürmüştü. Arasına görüşmeye, sık sık telefonlaşmaya başlamışlar. Fakat, kız bir türlü o kesin kararı verip mühendisle birlikte olamıyormuş. Mühendis ise kararlı bir biçimde bu ilişkiden vazgeçmiyor, ısrarını sürdürüyormuş. İşte tam da bu belirsiz zamanlarda, mühendis yine o gelip geçici ilişkilerden birine girmiş. Fakat bu gelip geçici ilişki ummadığı bir yola sapmış ve mühendisin ideal eş modeline uymayan bu kız ona tutkulu bir biçimde aşık olmuş.

Mimar, "Uzatmanın anlamı yok. Mühendis uzunca bir süre iki ayrı kadın arasında yaşamış. Birisiyle yaşarken diğeriyle de arasına masum, daha doğrusu içinde seksin hiç olmadığı, romantik flörtler yaşıyormuş. Nihayet bir gün mühendisin dileği olmuş ve

ideal eş modeline uygun olan kızla aralarında bir ilişki başlamış. Tabii, diğer kızdan da acil olarak ayrılmış" dedi. Ben bütün bunların yıldırım aşkıyla, metafizikle ve biyokimya ile ne alakası olduğunu sordum. Mimar gülümseyerek, "İşte bütün mesele de burada zaten. İşin içinde aşk olup olmadığı pek belli değil. Mühendis lobideki o itiraf gecesinde ve sonrasında hep bir aşktan söz ediyordu söz etmesine ama buradaki sadece bir aşk söylemiydi. O, kafasındaki ideal eş saplantısıyla evlenmeye karar vermişti ve böyle bir kararın sadece aşk ile alınabileceğini düşünüyordu." Başka neyle alınabilir ki? Mimar yine gülümseyerek "Yerde ve gökte senin bilmediğin daha çok şey var" dedi ve hikayesine kaldığı yerden devam etti. Mühendis kısa süreçle kızla evlenme hazırlıklarına girişmiş. İşin içine aileler, tarihler, resmi başvurular, nakit akışları, banka kredileri, taksitler ve yeni sosyal ilişkiler girmiş. İkisi de hedefe kilitlenmiş vaziyette bir kaç ay sonra evlenmeye hazırlanırken, mühendisin çalıştığı firmada genç bir kız peydahlanmış. Mühendis, onu ilk gördüğü anda pek anlam veremediği, tanımlanması güç garip bir duyguya kapılmış. Ama önemsememiş. Çok sonraları o ilk duygu üzerine çok düşünmüş ve mimara "Sanki doğduğumuz andan itibaren aramızda özel bir bağ vardı" diye tarif etmiş o duyguyu. Gelecekteki eşine ömür boyu sadık kalma ve kendisini asla mutlu edemeyen o gelip geçici ilişkilere bir daha dönmeme kararlarını çoktan almış olduğundan; ilk zamanlarda, işyerindeki bu kız üzerine pek düşünmemiş. Evlenmesine bir hafta kala bir gece rüyasında kızı görmüş. Bütün ömrü boyunca görmediği kadar güzel, insanın ruhuna tuhaf bir huzur duygusu veren bir aşk rüyasıymış bu. Kızla bir sahil kasabasının sokaklarında, usul usul yaklaşan akşamın laciverdi içinde gündelik basit

şeylerden konuşarak dolaşıyorlarmış. Bu rüyadan sonra mühendis işyerindeki kızla daha fazla ilgilenir olmuş. Ama evlilik, balayı, izin vs... İki hafta sonra işyerine geri döndüğünde kızı görmek istediğini utanç içinde farketmiş ve tam da o gün çok ani bir kararla bu kıza asla yakınlaşmamaya yemin etmiş.

Bu yemini yerine getirmekte önceleri hiç zorlanmamış. Çünkü kız her şeyden habersiz, işyerindeki rutin mesaisine devam etmekte imiş. Fakat kız mühendisin rüyalarına daha sık girer olmuş. Düzensiz aralıklarla gördüğü bu rüyaların çoğunda kızla tensel yakınlaşmalar yaşamaya başlamış. Elele tutuşmalar, sarılmalar, öpüşmeler ve sevişmeler.... Bu arada rüya aleminin dışındaki gerçek hayatta da kız, mühendisin varlığının farkına varıyormuş artık.

Çok daha sonraları, o günler için "Dışardan anlaşılması zor bir süreçti" diyecekmiş mühendis. Ahlaki olarak kendini yargılıyor ve vicdan azapları çekiyormuş. Sanki adım adım bir uçuruma yaklaşır gibi... Evinde çok sevdiği karısı, rüyalarında ömrü boyunca tatmadığı bir aşk ve işyerinde hayalle gerçek arasında varolan bir başka kadın...

Bir gün, "Meseleyi belki böyle çözerim" ümidiyle işyerindeki o kızla tanışmış, onunla alalede bir arkadaşlık geliştirmeye çalışmış. Sonuç eskisinden de vahim olmuş. Daha ilk konuşmadan itibaren mühendis, neye uğradığını anlayamadığı, eskisinden daha güçlü bir akımın etkisi altına girmiş. O günden sonra kız mühendisin zihnini tıpkı bir büyü gibi boydan boya işgal etmiş. Bu araçla evliliği gün be gün bir çıkmaza giriyormuş. Karısı neler olduğunu anlayamıyor ama mutsuzluğunu da gizlemiyormuş.

Mühendis, evliliğini kurtarmak adına, narsist

bir Don Juan'lık kompleksi olarak gördüğü bu sorundan kurtulmaya karar vermiş. Her geçen gün irade dışı bir sürüklenişle kıza içsel olarak bağlandığını ve bundan asla kurtulamayacağını anladıktan sonra bir gece şöyle bir plan yapmış ve ertesi günden itibaren de uygulamış. Yurtdışı bağlantıları olan bir firmaya gidip iş istemiş. Firma, Arap ülkelerinden birinde çalışmak isteyen ve mesleğinde çok başarılı olan mühendisi anında kabul etmiş. Niyeti karısıyla birlikte gidip oraya yerleşmek, yıllarca orada kalmak, çocuk yapmak ve bol para kazandıktan sonra da geriye dönmekmiş. Bütün bu projeleri sessizce dinleyen karısı ona sadece, "Haklısın geleceğin açısından senin gitmen lazım ama ben gelir miyim onu bilmiyorum" demiş. Karısının kendisiyle gelmeyeceği ihtimalini hiç ciddiye almayan mühendis gereken her şeyi yapmış. İstifa etmiş, işini ayarlamış. Böylece, Arap ülkesindeki yeni geleceğine doğru geri dönüşü olmayan bir yola girmiş. Ama bir gün karısı mühendise onunla birlikte gelmeyeceğini, ayrıca evliliklerinin sağlığı açısından bir müddet ayrı kalmaları gerektiğini söylemiş. Böyle bir tepkiyi beklemeyen mühendis, işte tam da o anda tek başına aldığı bu kararlarla evliliğim büyük bir çıkmaza soktuğunun farkına varmış. Ama artık geri dönüş yokmuş. Daha da önemlisi, mühendis evliliğini er ya da geç kurtarmanın tek yolunun hala öteki kadından kurtulmak olduğunu düşündüğünden tek başına Kuzey Afrika'ya doğru yola çıkmış.

Gidişinin birinci ayında karısı bir mektupla artık ayrılmak istediğini yazmış. Bunun üzerine mühendis elindeki iş biter bitmez, yani beş ay sonra, bu macerayı kapatıp onun yanına döneceğini söylemiş. Karısı ise ikinci bir mektupla artık bir başka erkekle ilişkisi olduğunu haber vermiş. Mühendisin mektupta hala unutamadığı cümle ise

şuymuş: "Bu yeni ilişkiye, sana duyduğum nefretle başladığımı inkar etmiyorum. Senin, ilişkimizi tüm duygulardan uzak, bir matematik problemi çözermiş gibi yürütmene bunca zaman nasıl dayandığımı da hâlâ anlayamıyorum".

Mühendis evliliğinin bittiği gerçeğinin farkına varır varmaz öteki kıızı düşünmeye başlamış. Kuzey Afrika ülkesinde müthiş bir iç yalnızlıkla geçirdiği o beş ayda bütün bireysel tarihini kafasında yeniden kurmuş. Evliliğim korumak adına uzak durmaya çalıştığı o kıza daha gördüğü ilk anda aşık olduğunu, karısına ise aslında hiç bir zaman aşık olmadığını keşfetmiş. Artık bir tek dileği varmış. Geri dönüp öteki kızla birlikte olmak. Sözleşmesinin bitiş tarihini tıpkı bir mahkumun tahliye günün bekler gibi bekliyor, geçmişte içinden geçip gittiği o büyük aşka ulaşmak için gün sayıyormuş. Son zamanlarda kızla aralarındaki ikisinin de kontrol edemediği o yakınlaşmayı düşündükçe, geri dönünce ne pahasına olursa olsun kızla bir ilişki yaşayacağından emin oluyormuş. Kızın da onu düşündüğünü ve onu aşkla beklediğini kuruyormuş kafasında. Kuzey Afrika'da sadece o kıza ve o kızla yaşadığı teferruatlara dayanan çok zengin bir iç dünyada, tuhaf bir rehabet içinde gönüllü bir çilekeş gibi; günlerin, haftaların, ayların geçmesini beklemeye başlamış. Hikayenin burasında mimar sıkıntıyla "Saplantı ne tuhaf bir şey değil mi?" elledi. Bense sabırsızlıkla mühendis geri döndüğünde neler olduğunu sordum. Mimar, "Allahaşkına ne olmasını bekliyorsun ki?" elledi iç geçirerek.

Kızın izini mi kaybetmişti yoksa? "Hayır. Kız aynı işyerinde çalışmaya devam ediyormuş. Ama gerisini ayrıntılarıyla anlatmadı bana. Usul usul ela olsa herşeyin kafasının içinde olup biten bir oyun okluğunu ve aylarca gerçeğin pis sefaleti karşısında acı çektiğini itiraf etti."

"Kim bu kız?" dedim, mimar ile mühendisin aynı işyerinde çalıştığını, mühendisin de Kuzey Afrika macerasından sonra aynı yerde çalışmaya başladığını bildiğim için... Mimar, boş bakışlarını omzumun üstünden çok uzaklara bir yere dikerek "Karım...." dedi.

İlk şoku atlatır atlatmaz hikayenin öteki cephesini dinleyip dinlemediğim sordum. Bakışları, gözlerime gelip saplandı ve "Evet, dinledim ve birbirini tutuyor. Karım onu çok sevimli ve şaşkın bulurmuş. Ta en başından beri de herşeyin farkındaymış. Bir hareket gelmediği için de olayı hiç ciddiye almamış. Zaten o sıralar bir başkasıyla birlikteymiş" diyip sustu. O an, mühendisin tarafını tuttuğunu hissettim. Mühendisin Kuzey Afrika'da daha az acı çektiğini biliyorduk. Tıpkı geri dönüşte, Kuzey Afrika inzivasının ruhta bıraktığı izlerin acıyı çok daha fazla derinleştireceğini bildiğimiz gibi.

Bir kaç ayrıntıyı daha sordum. Mimar, kızla mühendis Kuzey Afrika'ya gittiğinde tanışmış. Mühendis geri döndüğünde ise onlar evliymişler. Bu olayı da ona yıllar sonra beraber çıktıkları bir yurt dışı

gezisinde anlatmış. "Kadınlar konusunda yaşanan hayal kırıklıkları gelecekteki derin saplantıların da temel kaynağı oluyor. Kadınlar unutuluyor ama kalpte bıraktıkları acı biçim değiştirerek, başka saplantılara dönüşerek sürüyor" dedi mimar. Ona mühendisin saplantısını sordum.

"Her şeyin önceden belirlenmiş olduğuna inanıyor. Tipik bir kaderci. Eskiden bireyin seçim hakkı olduğunu düşünürmüş. Sonra bu fikir, Kuzey Afrika dönüşünde onu cinnetin eşiğine getirmiş. Artık hepimizin önceden belirlenmiş bir yol izlediğinden emin. Aksi takdirde geçmişte alınan yanlış kararların insanı çıldırtabileceğim düşünüyor. Zaten insanlar karar almıyor ona göre, metafizik bir düzende gizli bir güç bireyi yönetiyor. Hem de bizzat zihnin içinden". "Nasıl yani? diyebildim sadece. Mimar, "Beynin içindeki gizli işaret örneği gibi, bizi şuur dışı bir alanda yöneten bilgi kodlarını kastediyor senin anlayacağın" dedi.

hayalet gemi'nin

yeni

adres ve telefonu

Ayazmaderesi cad. Yener ap. 19/9

Gayrettepe 80260 İstanbul

Tel (212) 288 97 15 Fax: (212) 266 84 26

İTİRAF

seda kaynak

Onunla ilk karşılaşmamızı hatırlıyorum. Arkadaşlarımdan birinin evindeydik ve ikimiz de birbirimizden hiç hoşlanmamıştık. Nedene önceleri sevmediğim varlıkların daha sonraları hayatımda önemli bir rolü olmuştu hep. İster istemez bunu düşünmüştüm. Aklım bakışlarında kalmıştı. Çok sinsi bakıyorlardı insana. Ama demiştim yeşil gözlerin genel bir izlenimdir bu, hep sinsi gibi yorumlanır bakışları. Sonra daha dikkatli incelemeye başladım onu. Sevmediğim, sinir olduğum şeyleri incelemeye, bakmaya bir eğilimim vardı. Garip bir eğilim. Tedirgin edici bir anlam vardı yüzünde. Kendi kendime "Biraz daha düşünürsem **alien** olarak çıkacak kabuslarımda karşıma" diye düşündüm ve hareketlerini izlemeye, hem de "hiç düşünmeden" karar verdim. Sessiz sessiz bir içeri bir dışarı yürüyordu. Arada bir koltuğa oturuyor konuşulanları dinliyordu. Bir süre sonra hep birlikte sofraya oturduk. Gözlerim yine üzerindeydi. Eski bir huydu bu. Nereden edindim bilemiyorum ama yine onu izliyordum. Hemen her şeyi yalayıp yuttu. Kenarlardaki kırıntıları da dahil." Birden onun ne kadar şişman olduğunu düşündüm ama hiç hantal değil aksine çevikti. Yemek bitti, aradan ne kadar geçti bilmiyorum. Bu arada kendisiyle bolca bakiştık. Sonra tuvalete gitti. Tuvalet içerde olmasına rağmen icraatının sesi geliyordu içerden. Ne açgözlülük, ne doymak bilmezlik. Bir kusması eksikti, o zaman Romalılar gibi olabilirdi işte. Sanırım tüm gününü yemek, içmek, uyumak ve aralarda hacetini etmekle geçiriyordu. Üstelik okula da gitmiyordu. Tıpkı bir asalak gibi. Kendi kendime ev asalağı dedim ona. Çağımızın en büyük hakareti. İçeriye girdiği sırada arkadaşına sordum. Ne işti bu. O da şikayet ediyordu uyumadığı zamanlarda etrafı karıştırmamasından. Tüm özel eşyalarını ve iç çamaşırlarını ortadan kaldırmıştı bu yüzden. İkinci sorumsa ne zaman gideceğiydi. Arkadaşım "Bilmiyorum ama yakında kapı dışarı ederim" dedi. Ama nerden bilebilirdim ki, kapı dışarı edilince gelip bende kalacağını.

Aramızdaki sevgi bağları ne zaman mı kuruldu? Çok iyi hatırladığım bir andı bu. Kendi kendine iskambil oynuyordu. Oyunun kuralı yoktu. Sadece kağıtların

devinimi ve üstündeki şekille ilgileniyordu. Sonra sıkıldı. Çok az konuşuyordu, sıkıldığını hareketlerinden anladım. Çünkü arkadaşımın evine gittiğimde işim gücüm onu izlemek olmuştu. Sallanan, sarkan şeylere otistikler gibi çok meraklıydı. Kendinden geçmiş sallanan bir makramenin püskülünü seyreliyordu. Arada bir el atıyordu, ya sallanmasını engelliyor ya da daha çok sallandırıyor. İçimden onu kucaklamak ve öpmek geldi çünkü çok sevimliydi. Bir yandan da fesat tarafım ona geri zekalı unvanını verdi. Fakat cam istemiyorsa bu duygusal alışveriş gerçekleşmezdi. Beni de yanına yaklaştırmadı. Hemen tırnaklarını çıkardı, kulaklarını geriye attı ve "fıhhhh" diye bir ses çıkardı. Bunu yaparken beni yaraladı. Korkutmuştu beni. "Eh" dedim "ne de olsa sonsuz özgürlük onun hakkı, benim değil". İkinci deneme benim için daha tedirgin edici oldu. Bu sefer halının ortasında karşılaştık ve grimsi beyaz tüylerinin yumuşaklığını hissettim. Mırlamaya başlamıştı bile. Kucağıma alırken "ihtiyatla" kötü kötü bakiştık ama yine de sesini çıkarmadı.

Şu anda evimde. Hâlâ eskisi gibi. Zaman zaman sinirleniyorum, hatta bazen onu boğmak geliyor, içimden. Ama onu evden atamıyorum. Çünkü erkek kedim Boncuk'un tek aşkı. Boncuk ona tapıyor. Aman yarabbim!

BEKTAŞİLİĞİN KÖKENİ VE ESKİ TÜRK İNANÇLARIYLA İLİŞKİSİ

ergun kocabıyık

Türkler yüzyıllar boyunca bir çok dini denediler: Manicilik, Budhacılık, Nesturilik, Hristiyanlık batta Musevilik. Bu değişiklikler esnasında bir önceki din yenisinin gelmesiyle tamamen ortadan kaybolmadı; çoğu defa kendini yeni dinin kalıplarına uydurarak varlığını sürdürdü.

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce iki önemli özelliğe sahiptiler: Şamanilik ve göçebelik. Göçebelik, kendisini devletsel bir sınırlılık içinde görmeyen, hayvancılığa ve buna dayalı zanaatlara sahip, kendine yeterli bir yaşam biçimidir ve Türkler çok uzun süre bu yaşam biçimini sürdürmüşlerdir. Göçebe yaşamın mevsimlere, doğal güçlere ve yaşamın kaynağı oluşuyla Güneş'e bağlı olmasından dolayı Şamani Türkler, Güneşin temsil ettiği Gökyüzü Tanrısına (Gök-tengri'ye) (1) doğal güçlere ve varlıklara tapıyorlardı.

Şaman (Kam, Kam-ozan veya Bakşı), tanrılar ve ruhlarla insanlar, bir başka deyişle gökyüzüyle yeryüzü arasında aracılık yapma gücüne sahip olan kişiydi. Şamanın gökle yer arasında iletişim kurduğu yer hemen hemen bütün kültürlerde "merkez" olarak algılanıyordu. Dünya ile göğün kapısı arasında birinden diğerine geçişi mümkün kılan bir eksenin (Axis Mundi'nin yani dünyayı ayakta tutan temel direğin) varlığına inanılıyordu. Bu merkez dindışı geometrik mekana değil de, kutsal mekana ait olan ideal bir noktaydı. Bu eksen çoğu kez kozmik bir ağaç ve veya dağdır. Örneğin Malaka yarımadasındaki Semang pigmelerinde bu imgenin adı, Batu-Ribu adında bir kayalıktır. Bu kayalığın altında da Cehennem yer almaktadır. İnançlarına göre eskiden Batu-Ribu'da bir ağaç gövdesi göğe doğru yükselmekteymiş. Yani Cehennem, Dünyanın Merkezi ve Göğün Kapısı aynı eksen üzerinde yer almaktadır ve bir kozmik bölgeden diğerine geçiş bu eksen aracılığıyla

gerçekleştirilmektedir (2). Gökyüzü merkezî bir direk tarafından tutulan muazzam bir çadır olarak kabul edilmektedir. Çadırın orta direği veya evin merkezî direği, Dünya'nın temel direkleriyle özdeş sayılmaktadır. Aynı simgecilik Orta Asya göçebe topluluklarında da görülmektedir. Fakat bir orta direği olan konik çadırın yerini bu topluluklarda yurt aldığından, direğin efsanevi ve ayinsel işlevi, duman çıkışı için çadırın tepesinde bırakılan yarığa geçmiştir. Tıpkı bir Axis Mundi gibi tepesi yurttun üstündeki delikten dışarı çıkan dallan kesilmiş ağaç ki bu kozmik ağacı simgeler, gökyüzüne ulaşan bir merdiven olarak kabul edilmektedir. Şamanlar gökyüzüne yaptıkları yolculuklarda bu ağaca tırmanmaktadırlar ya da yurttun üzerindeki yarıktan uçuşa geçmektedirler (3).

Madem ki dağ, yeryüzü ile gökyüzünü birbirine bağlayan bir Axis Mundi'dir, o zaman bir şekilde gökyüzüne değmekte ve Dünya'nın en yüksek noktasını belirlemektedir. Bu yüzden onu çevreleyen "dünyamız" meydana getiren toprak parçası en yüksek ülke sayılmaktadır. Filistin en yüksek ülke olduğundan tufan sırasında sular altında kalmamıştır. İslami gelenekte Dünya'nın en yüksek yeri Kabe'dir. Kabe gökyüzünün merkezinin yerdeki izdüşümüdür. Hristiyanlıkta kozmik dağın tepesinde Golgotha bulunur. Kutsal kentler ve tapınaklar Dünyanın Merkezindedirler; tapınaklar kozmik dağın karşılığıdır ve bunun sonucu olarak yeryüzü ile gökyüzü arasındaki en mükemmel bağı oluştururlar.

Örneğin Ziggurat kozmik bir dağdı; yedi katı, göklerin yedi katına karşılık gelmekteydi; rahip bu katlara tırmanarak Evrenin Zirvesine ulaşmaktaydı (4).

Eskil toplumlarda, insanlar kimi hayvanların uçabilme, yüzebilme, derinlere dalabilme, çabukluk, sessizlik gibi yeteneklerini gözlemlemişler; aynı şekilde kendi hemcinsleri arasında da Samanların, toplumun diğer üyelerine göre daha iyi konuşma, cesaret, parapsişik, büyüsel yetenek ve özelliklerle sivirmeleri, bu kişilerin çevrelerinde sadece korku ve saygı uyandırmamış; onlarda başkalarında olmayan birtakım olağanüstü kuvvetlerin (5) varolduğu inancını da doğurmuştur. Şaman, kötü ruhları kovmak, koruyucu ruhları çağırmak için çalgı çalar, şarkı söyler, dans ederdi. Esrimeye yardımcı olması içinde mantar, hind keneviri, alkolü içkiler gibi maddelerden yararlanırdı. Şaman grubunun koruyucusu olduğu kadar çoğu kez lideriydi de. Fakat Şamanın toplumdaki rolü, öncülü olduğu sahip, imam, molla veya lamalara kıyasla oldukça zayıftı. Samanların diğer insanlardan üstünlükleri, ayin yaptıkları, tanrılar katına karıştıkları zaman ortaya çıkıyordu ve kazancı pek az olan bir işti. Türklerde de İslamiyet öncesi dönemde Samanlara çok benzeyen ozanlar veya kam-ozanlar, ellerinde kopuz oba oba dolaşarak eski kahramanların menkıbelerini terennüm ederler, milli destanlar anlatırlar veya yeni gelişen olaylar hakkında yeni türküler bağlarlardı. Bu kişilerin aynı zamanda

Türkmen Babalardan Barak Baba, boynuzlu bir başlık giyyordu. Giydiği post, zil ve aşık kemikleri ile donanmıştı. Bunlar sema sırasında çocuklara korku salan bir gürültü çıkarıyordu. Barak Baba, dinin yiye içme ile ilgili yasaklarına riayet etmiyordu. Haşhaş kullanıyordu ve esrime halindeyken doğaçlama şiirler söylüyordu.

sihirbazlık, falcılık yaptıkları da olurdu(6).

Samancı toplumun animizm (7) evreninde herşeyin bir ruhu ya da canı yani bir "öznelliği" vardır. İnsan doğa ilişkisi, insan-insan ilişkisi gibi eşitlikçidir. İnsanların birbirlerinden aşağı ya da yukarı olmamaları, sadece birbirlerinden farklı olmaları gibi, ağaç da bir cana sahiptir ve insandan aşağı değildir. İnsanla şeyler arasında bir hiyerarşi yoktur. İnsanlar kutsallaştırılmış bir evren içinde yaşamakta; hayvan dünyası kadar bitki dünyası da tezahür eden kozmik bir kutsallığa katılmaktadır. Dahası dağlar, göller, ırmaklar hep canlı varlıklardır; konuşurlar, iştirler, evlenip çocuk sahibi olurlar(8).

Anadolu göçebelerinden Tahtacılar, geçinmeleri için ihtiyaçları olan ağaçları kesmeden önce tören yaparlar; kurban keser ve kestikleri ağacın rızasını alırlar. Süfiler için de herşey canlıdır. Yürürken yere hızlı basmazlar çünkü yer ayaklar altına döşenmiştir; herkesi başının üstünde taşır, herkese hizmet eder. Su içecekleri zaman bardağı öperler; çatalı, kaşığı ellerine aldıkları zaman sapından öperler; sofrayı öpüp otururlar, öpüp kalkarlar. Aynı şekilde yatmadan önce ve kalkarken yorganı öperler (9).

11.yy'ın sonuna doğru Türkler Anadolu'ya göçe başladılar. 13.yy'da bu göç yoğunlaştı. Moğol yayılımı sebebiyle Orta Asya'dan gelen Türk boyları Horasan yoluyla Anadolu'ya geldiler. Göçer Türkler arasında İslam dinini yayan Baha'lar (10) İslam öncesi gelenek ve kavrayışları uzun

süre korudular. Bu yüzden Anadolu'nun göçer ve kırsal nüfusu arasına yayılmış bulunan şekli ile İslam, eski Türk inanışlarının derin izlerini taşıdı(11). Kökeni Hz. Ali vasıtasıyla Muhammed'e kadar dayanan Süfiliğin yayılması, tekkelerin siyasi iktidarlar tarafından da resmen tanınması, Baha'lara önemli bir nüfuz kazandırdı. Böylece giderek eski kam-ozanların yerini ata veya baba denilen birtakım dervişler aldı. Bu dervişler Ahmet Yesevi'nin Anadolu'da sağlayacağı başarının zeminini oluşturmuşlardır(12).

Türkmen Babalardan Barak Baba, boynuzlu bir başlık giyyordu. Giydiği post, zil ve aşık kemikleri ile donanmıştı. Bunlar sema sırasında çocuklara korku salan bir gürültü çıkarıyordu. Barak Baba, dinin yiye içme ile ilgili yasaklarına riayet etmiyordu. Haşhaş kullanıyordu ve esrime halindeyken doğaçlama şiirler söylüyordu. Bu portre eski Türklerin kam-ozanlarına çok benzemektedir (13). 1240'da Selçuklu Devleti'ni sarsan Babailer ayaklanmasının liderleri Baba İlyas ve Baba İshak (14) eski kam-ozanların halefleriydiler. Tanrının insanoğlu görünüşünde tecelli ettiğine ve ruhun beden göçüne inanıyorlardı. Halk arasında da Baba İlyas'ın ayaklanmayı izleyen kıymdan sonra ölmeyip kır atıyla Gök-tengriye doğru yükseldiğine inanılır. Onların daha sonraki izleyicileri Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar, kendilerinin, tanrının tecellisinin mazharı olan Ali'nin yeniden bedenleşmesi olduklarını söyleyeceklerdir. Burda, İslam öncesi Türk uzantılarından, güneşin doğusunda yüzünü doğuya çevirerek

Ali'ye niyazda bulunma gibi Ali'yle kişileştirilmiş bir güneş kültü karşımıza çıkar(15).

Türkler yüzyıllar boyunca bir çok dini denediler: Manicilik, Budhacılık, Nesturilik, Hristiyanlık hatta Musevilik. Bu değişiklikler esnasında bir önceki din yenisinin gelmesiyle tamamen ortadan kaybolmadı; çoğu defa kendini yeni dinin kalıplarına uydurarak varlığını sürdürdü. İslamiyet öncesine ait tabiat kültü, atalar kültü, Şamancılık, Budhacılık, Zerdüştlük gibi çeşitli dinlerden gelen motiflere özellikle Bektaşî menakıbnamelerinde çokça rastlanır. Çünkü İslamın Anadolu'ya özgü bir biçimi olan Bektaşîlik, çeşitli inançları bünyesine toplamış, uzlaşımçı bir yapıdadır. Bektaşîliğin içinde Sufi ve oniki imam temelli Şii bir görünüş altında, ruhun bedengöçü (reincarnatori) ve biçimlerin kasreti (16) ve ruhun '-asret alemindeki sürekli dolaşımı (tenasüh) (17) inançlarının yanı sıra, Ali'nin tanrısallığı gibi aşırı şii inanışlar da yer alır.

Bektaşîlikte önemli bir yeri olan Veli (18) kültürünün temeli de samancı döneme dayanır. Samanlarla, Veliler arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir ve kaynak olarak İslamiyetle bir ilgisi olmadığı açıktır. Türklerin İslamiyete girişinden sonra tasavvufun Veli anlayışı, Türk mutasavvıflarınca da aynen benimsenerek devam ettirildi. Özellikle gayri Sünni anlayışta veli, adeta peygamberle bir tutuldu. Hacı Bektaş Veli'de olduğu gibi diğer birçok Bektaşî Veli'de de özellikle ölümünden sonra, aynı anda birkaç yerde birden görünme yeteneği vardı (19). Bu bizi, Samancı Türklerin çok bilinen kuş olma ve uçuş gücüne götürür. Bektaşîlikte pek çok Velinin kuş biçimi vardır. Hacı Bektaş'ın güvercin, Hacı Doğrul'un şahin, Ahmet Yesevi'nin turna (20) oluşu gibi. Bu kuş, Bektaşî-Alev'i (21) folklorunda önemlidir. Turna göçmen bir kuş olarak Ebedi Dönüş'ün, Devrevi Zaman'ın (yani sürekli olarak günün geceye; baharın kışa, yaşamın ölüme dönüşmesi) ruhun bedenden bedene yolculuğunun karşılığı olan ve nihayet Ali'yi temsil eden bir

Muhammed önce kendisine yolu kapatan bir aslana rastlar. Görünmeyen bir yerden bir ses gelir "Aslan senden bir nişan ister. Yüzüğünü ona ver." Peygamber Halem denilen peygamberlik yüzüğünü aslanın ağzına atar. Daha sonra Ali yüzüğü kendisine geri verdiğinde, aslanın Ali olduğunu anlayacaktır

kuştur. Büyü ile uçuş, Şamanın. Kam-ozanın daha sonra Baha'nın saygınlık öğeleri olarak esreyiş ve kendinden geçişin ifadesi olur. Esrime dansının hareketleri örnek alınan kuşun hareketlerine katılır ve turnanın uçuşuyla birleşir. Cebrail'i simgeleyen Beyaz Horoz, Alevilerde saygı gösterilen başka bir kuştur. Her önemli vesilede horoz kesilir. Sözkonusu horoz, ulu Gök Horoz'la da özdeşir. Mazdeen kökenli olan bu horoz, Avesta'da (22) geçmektedir; ölümden sonraki dirilişin ve sonsuz yaşamın simgesi olan Güneş Kuştur ve güneş tanrısallığı inancına bağlı olmalıdır. Bu bizi, Aleviler'de ve Ehl-i Hakk'larda (23) ortak bir temele dayanan Yaratılış Efsanesine götürür. Efsaneye göre; Cebrail; Tanrı tarafından Gök Taht'tan kovulur; sonra bağışlanır. Yezidilere göre yeryüzü tamamen denizle örtülü iken; Tanrı; Cebraili bir kuşa dönüştürerek üzerine konduğu bir ağaç yarattı. Başka bir anlatışa göre Melik Taus (Melek Tavus) kaos üzerinde uçuyordu. Bu ağaca konmak istedi, fakat Tanrı onu aşağıya attı. Nihayet ilhamın yol göstermesiyle ağaca yaklaştı ve "Sen Yaradansın, ben yaradılanım" dedi ve Tanrı onun ağaca konmasına izin verdi. Her iki anlatışın ortak bir temeli vardır ve her ikisinde de Melik Taus ile Büyük Melek Cebrail birbiriyle karıştırılmaktadır, her ikisi de aynı Göksel-Horoz timsaliyle canlandırılmıştır. Yaradılış efsanesinde, su, gizil güçlerin evrensel toplamını simgelemektedir, bunlar tüm varoluş olanaklarının haznesidir ve her biçimi öncelemekte ve her yaradılışı desteklemektedirler. Yaradılışın örnek imgelerinden biri de dalgaların arasından aniden beliren Ada'dır veya hurda olduğu gibi denizin ortasındaki bir ağaçtır.

Buna karşılık batma, biçim-öncesine geri dönüşü, varoluş öncesinin farklılaşmamış tarzıyla (kaos) yeniden bütünleşmeyi simgelemektedirler. Sudan çıkma, biçimsel tezahürün kozmogonik hareketini tekrarlamaktadır, batma ise biçimlerin çözülüşüne tekabül etmektedir. Bu nedenle su simgeciliği, ölümü olduğu kadar, yeniden doğumu lemsil etmektedir(24). Alevilikteki Cem ayininde de aşık-ozan, bazen de ayini yöneten Dede'nin kendisi yaratılış efsanesini okur. Tanrı'nın tahtı üzerinde uçmakta olan Cebrail'e tanrı sorar "Sen kimsin? Ben kimim?" Cebrail soruyu anlamaz "Ben benim, sen sensin" diye yanıt verir. Taht kapalı kalır ve Cebrail sonsuz zamanlar süresince kozmik denizin üzerinde, kanatları kan içinde kalıncaya kadar uçar. Nihayet üçüncü kez, hafiften gelen bir ses ona "Sen yaradansın, ben yaradılanım" demesi gerektiğini fısıldar. Ve birden göğün kapıları önünde açılır. Bundan sonra Miraç'a geçilir. Aşık-ozan miraçlamayı okur. Muhammed önce kendisine yolu kapatan bir aslana rastlar. Görünmeyen bir yerden bir ses gelir: "Aslan senden bir nişan ister. Yüzüğünü ona ver." Peygamber Hatem denilen peygamberlik yüzüğünü aslanın ağzına atar. Daha sonra Ali yüzüğü kendisine geri verdiğinde, aslanın Ali olduğunu anlayacaktır(25). Daha sonra Peygamber 90 bin sırrı tartışacağı Tanrı Tahtına varır. Kontişma bir perdenin arkasından devam ederken Muhammed bu perdenin kaldırılıp kaldırılmayacağını sorar. Perdenin arkasından gelen bir ses perdenin kaldırılabilceğini söyler. Bu ses Muhammed'e Ali'nin sesini çağırıştırır. Perdeyi aralar ve Taht'ta Ali'yi görür. Ona, "Ey Ali, anandan doğduğunu görmeseydim sana Tanrı diyecektim,

sana ulaştım ama sırrına varamadım" der. Muhammed ve Ali, Bektaşî inancında birdirler; tek bir kişidirler. Muhammed Taht'tan ayrılmadan önce Tanrı ona torunları Hasan ve Hüseyin'e vermesi için bir avuç üzüm verir. Orada bulunan Selman da bir üzüm ister ve Muhammed ona bir üzüm tanesi verir. Muhammed Miraç'dan dönüşte, Kırklar'ın sohbet ettikleri Suffa-i Safa'nın kapısına, bazı kaynaklara göre ise Hz. Ali'nin evine uğramıştır. Bektaşîlere göre Kırklar gaib erenlerdir. Bu kişiler aleme düzen verirler, halk içinde dolaşırlar, herkes gibi giyinirler ve onları kimse tanımaz. Onlar için zaman ve mekan yoktur(26). Muhammed Kırklar Meclisi'ne ulaştığı zaman, kendisini Ali karşılar ancak Ali batini olduğu için onu tanıyamaz.

Peygamber ancak evine dönünce Ali kendisine Peygamberlik yüzüğü ile birlikte Kırklar bezmi sırasında, ayasında yeşil ben bulunan ve gaibden uzanan bir elin verdiği el tarafından kendisine verilmiş bulunan elmanın öbür yarısını sorunca onu tanıyacaktı(27). Peygamber, Ali'ye nerde bulunduğunu sorar. Ali, O'na: "Biz kırklarız ve Kırklınız Biziz!" der. Peygamber kanıt ister. Ali elini keser ve o an, bütün kırkların elinde kan damlaları görülür. O zaman Peygamber; "Siz burada otuz dokuz kişisiniz!" der kendisine, "İçimizden biri rızık dilenmeye çıktı" denir, ve hemen kanayan bir el görünür. Rızık dilenmeye gitmiş olanın Selman-ı Earsi bu tek üzüm tanesi ile dönmüştür. Peygamber bu taneyle sıkır ve ondan bütün kırkları esrilecek olan şerbeti çıkarır. Muhammed'in türbanı açılır, düşer ve kırk parçaya bölünen türbanın her parçasını bellerine kuşanırlar ve Semah'a kalkarlar.

Meclisin bu bölümlerini okuyan aşık, buraya gelince hazır bulunanlar kalkar, her bir eline kumaştan bir kuşak dolar ve dönmeye başlar. "HU" sözü de bu dans coşkusu içinde söylenmiştir.

İslamlığı kabtıl etmiş uluslarda dans hoş karşılanmamasına rağmen oldukça yaygındır. Mevlevilik,

Eşik, aynı anda hem iki dünyayı birbirinden ayıran ve zıtlılaştırarak sınırır hem de bu iki dünyanın ilişkide bulundukları, orada dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirildiği paradoksal yerdir. Bu anlamda Bektaşî kapının eşîğine basmaz; tabudur. Ali İlim Şehri'nin kapısıdır. Kapının bir yanının Hasan, diğeryanının Hüseyin'i temsil ettiğı, üstünün 'Mubammed ve eşîğinin de Fatma'yı ifade ettiğı söylenir.

İsevilik, Bektaşîlik gibi tarikatlar müzik ve dansa hoşgörüyü bakmışlar ve geniş ölçüde yararlanmışlardır. Bu dansların da çok eskiden beri Türklerce bilinen Şamani kaynaklı danslardan çok farklı olmadığı sanılıyor.

Peygamberin gökyüzü yolculuğunun (miraç) yeryüzündeki bir tekrarı olan Cem Ayının önemi anlayabilmek için **Axis Mimdi** ile ilgili olarak aktarılan bilgileri hatırlamamız gerekiyor. Geleneksel toplumların karakteristik özelliğı, oturan alanla onu çevreleyen bilinmeyen ve belirsiz mekan arasındaki zıtlıktır, ama bu özellikleri örtülüdür. 'Dünya' evrendir; geriye kalan ise bir cins 'başka dünya'; hayaletler, şeytanlar, "yabancılarla dolu kaotik bir mekandır. Dünyada yaşayabilmek için onu kurmak gerekmektedir. Sabit bir noktanın (merkez) keşfi veya yansıtılması, dünyanın yaratılışına eşdeğerdır. Gerçekte, insanın, sayesinde kutsal bir mekân inşa ettiğı ayın ki bu yaratılışın simgesel bir tekrarıdır, tanrıların eserini yeniden ürettiğı ölçüde etkindir. Çünkü kaos içinde yaşanmaz. Tanrıyla olan temas koparsa dünyadaki varoluş da mümkün olmaktan çıkar.

Bir mekânın, bir toprak parçasının kutsallaştırılması, onun evrenselleştirilmesine eşdeğerdır. Bilinmeyen, yabancı, işgal edilmemiş bir toprak parçası, henüs "kaos"un akışkan ve hayalet benzer tarzına katılmaktadır. İnsan bir mekana yerleşerek onu evrenin yaratılışının ayinsel bir tekrarıyla, simgesel olarak

Kozmos'a dönüşlürmektedir. 'Dünyamız' haline dönüşecek olan yer, önceden 'yaratılmış' olmak zorundadır ve her yaratılışın örnek alınacak bir modeli vardır: Evrenin Tanrılar tarafından yaratılışı.

İnsan efsaneyi dinleyerek dindışı durumunu, "tarihsel konumu"nu unutmaktadır. Kutsal varlıklar ve olaylardan söz eden efsane okunurken veya dinlenirken, kutsalla ve gerçekte yeniden temas kurulmaktadır, yani insanlar kendilerini ve gerçeğı kendi özel konumlarıyla özdeşleştirmektedirler (28).

Kaos'la Kozmos'u ayıran eşik, aynı anda dinsel ve dindışı varlık dünyası arasındaki mesafeyi işaret etmektedir. Eşik, aynı anda hem iki dünyayı birbirinden ayıran ve zıtlılaştırarak sınırır hem de bu iki dünyanın ilişkide bulundukları, orada dindışı dünyadan kutsal dünyaya geçişin gerçekleştirildiğı paradoksal yerdir. Bu anlamda Bektaşî kapının eşîğine basmaz; tabudur. Ali İlim Şehri'nin kapısıdır. Kapının bir yanının Hasan, diğeryanının Hüseyin'i temsil ettiğı, üstünün Muhammed ve eşîğinin de Fatma'yı ifade ettiğı söylenir. Eski Türk ananesine göre Bektaşî, eğer ayakabıları eşîğe dik açıyla duruyorsa onları giyemez. Önce ayakabılar eşîğe paralel hale getirilir sonra giyilir. Fakat eşîğe saygının kökeni Orta Asya'ya dayanır. Genel olarak Moğollar'da da bvi tavrın aşırı örneklerine rastlanır. 1253 ve 1255 yılları arasında Rusya'daki Tatar ordularının komutanı Sartach'a bir

Papalık elçi grubu içinde giden Peder William'ın günlüğünde aşağıdaki cümleler vardır: "Kendimizi Han'ın huzurunda bulduğumuzda eşîğe dokunmamız için uyarıldık. Fakat biz dışarıdayken, bizi izleyen arkadaşım. Han'ı selamlamak için ona doğru döndü ve kazayla evin eşîğine çarptı ve biz onun oğlu Batu'nun evine gitmek için acele ederken, eşîğı bekleyen muhafızlar arkadaşımı yakaladılar ve bizi izlemesini engellediler. Birilerini çağırıp onu saray Başmabeyincisi ve suçluları ölüme mahkum eden Bulgai'nin evine götürmelerini istediler. Sonra arkadaşım içeri getirildi ve keşiş, eşîğe dokunduğı için onu şiddetle azarladı. Ertesi gün Büyük Yargıç Bulgai geldi ve eşîğe dokunmamamız konusunda bizi kimsenin uyarıp uyarmadığını araştırdı, ben cevap verdim: 'Efendimiz bizim tercümanımız yok; nasıl anlayabiliriz'. Böylece onu affetti ve bir daha Han'ın evine girmesine izin verilmedi. "(29)

Evle, veya tapınakla dışarsını ayıran eşik, makro düzeyde yerle göğü ayırır. Kuran'ın İsrâ suresinde (30) ifade edildiğı gibi Hz. Peygamber gece vakti Mekke'den Kudüs'e ve oradan da yedi kat göğü Cibrail rehberliğinde geçerek **Sidre-i Münteha'ya** ulaşmıştır. İsrâ sözü arapçada 'götürmek, yürütmek' anlamına gelir. Bu olay hadislerde urue sözüyle aktarıldığı için ona aynı kökten türetilmiş olan miraç adı verilmiştir.

Miraç ilk kez Muhammed'in başına gelmiş bir olay değildir. Kur'an'da (En'am:75) "işte biz böylece İbrahim'e göklerin ve arzın melekutunu gösterdik...." denilerek İbrahim'in mirac'ı ifade edilir. Mirac'dan Tevrat'da da sözedilir: Yakub rüyasında gökyüzüne ulaşan ve üzerinde meleklerin inip çıktıkları merdiveni gördüğünde ve yukarıda, "ben Ebedi'yim, İbrahim'in Tanrısıyım" diyen Tanrı'yı duyduğunda uyanmış, fakat endişeye kapılarak şöyle haykırmıştır: "Bu yer ne kadar ela korku verici! Burası gerçekten de Tanrı'nın evi: Göklerin kapısı buradadır!". Yastık olarak kullandığı taşı almış, onu anıt olarak dikmiş ve

*Tanrının ruhunu, biryeri, bizzat onu yukarı doğru
"açık" hale, yani bir varoluş tarzından bir
başkasına geçişin paradoksal noktası olan
gökyüzüyle ilişkili hale getirdiği olayla,
kutsallaştırır. Tapınaklar Gökyüzüyle Yeryüzü
arasındaki "Tanrıların kapıları"dır.*

taşın tepesine zeytinyağı dökmüştür. Bu yere Bethel, yani "Tanrının Evi" adını vermiştir (*Yaradılış XXVIII, 12-19*). Tanrının ruhunu, bir yeri, bizzat onu yukarı doğru "açık" hale, yani bir varoluş tarzından bir başkasına geçişin paradoksal noktası olan gökyüzüyle ilişkili hale getirdiği olayla, kutsallaştırır. Tapınaklar Gökyüzüyle Yeryüzü arasındaki "Tanrıların kapıları"dır.

Ünlü İslam Sufisi Ebü Yezid el-Bistami Miraç iddiasında bulunduğu için devrin sünni ulemasıyla başı derde girmişti.

İbn-i Arabi de yaşadığı Miraç'ı tanımlarken.-"... oradan ayrılınca Sidre-i Münteha'ya gittim: onun aşağı dalları ile yüksek dalları arasında durdum. İyi amellerin nurları, beni kendimden geçirdi. Dallarının zirvelerinde iyi amel edenlerin ruhlarının kuşları, insan yaradılışı üzerine nida ediyordu... Böylece bu miraç'da bütün isimlerin manaları hasıl oldu ve ben bunların tek bir Allah'a ve tek bir cevher'e rucü ettiğini gördüm. İşte bu müsemma, benim görmüş olduğum idi ve bu cevher, benim varlığım idi. Böylece benim yolculuğum ancak kendimde ve benim rehberliğim ancak kendi hakkımdadır. Nüayet bildim ki ben, mahz (katkısız, öz) bir kulum; bende rubûbiyed'den bir eser asla yoktur..." (31)

İbn-i Arabi'nin anlattığına göre, Hz. Muhammed göğün birinci katında Hz. Adem'i, ikinci katında Hz. İsayı, üçüncü katında Hz. Yusuf'u, dördüncü katında Hz. İdris'i, beşinci katında Hz. Harun ile Hz. Yahya'yı, altıncı katta Hz. Musa'yı, yedinci katta da Hz. İbrahim'i görmüştür. Oradan da Cebrail'in makamı olan Sidre-i

Münteha'ya çıkmıştır. Orada Burak'tan inmiştir. Kendisine Refref getirilirmiş, Hz. Muhamed Refref'e binmiş, Cebrail'e de kendisine refakat etmesi söylenince, Cebrail "Benim buna gücüm yetmez, eğer bir adım daha yukarı çıkarsam yanarım" demiştir. Daha sonra tanrı katına çıkan Peygamber güneş doğmadan az önce Hacer-i Esved'e inmiş ve onu tavaf ettikten sonra evine gitmiştir.

Ayinsel Ağacın Kozmik Ağaç'la özdeşleştirilmesi Orta ve Kuzey Asya Şamanizminde daha şeffaftır. Tatar Şamanının böyle bir ağaca çıkması, göğe çıkmasını simgelemektedir. Ağaç üzerine yedi veya dokuz kertiç açılmakta ve Şaman bunlara basarak tırmanırken göğe çıktığını ilan etmektedir. Bu törenlere katılanlara kattığı gök katlarının herbirinde gördüklerini anlatmaktadır. Altına gök katında Ay'a, yedinci katta Güneş'e saygı sunmaktadır. Son olarak da dokuzuncu katta Bay Ülgen'in, yani yüce varlığın karşısında yere kapanmakta, ona kurban edilen atın ruhunu sunmaktadır.

Şamanik ağaç, Evrenin ortasında yükselen ve zirvesinde Yüce Tanrı'nın veya güneş haline gelmiş tanrının bulunduğu Dünya Ağacının bir yansımasından ibarettir. Şamanik ağacın yedi veya dokuz kertiği, Kozmik ağacın yedi veya dokuz dalı, yedi veya dokuz gök katını simgelemektedirler. Öte yandan, Şaman başka mistik bağlantılar aracılığıyla, kendini bu Dünya Ağacıyla dayanışma içinde hissetmektedir. Kabul ayinlerine yönelik rüyalarında, geleceğin Şamanı Kozmik Ağaç'a yaklaşmakta ve bizzat Tanrının elinden, bu ağacın üç clanı almaktadır; bu dallar onun davulunun derisini gerdiği çemberler olacaklardır.

Şamanlar esas olarak davullarının yardımıyla vecde varmaktadırlar. Şaman davulunu çalarken vecd halinde göğün en yüksek katına çıkar (29/A).

Gökyüzü kendini sonsuz, aşkın olarak göstermektedir. İnsanın ulaşamadığı yüksek bölgeler, uzay, aşkın olma, mutlak gerçeklik prestijini kazanmaktadırlar; buralara ancak bazı ayrıcalıklı kişiler, yükselme ayinleriyle ulaşabilmektedir(33).

Tırmanma veya yükselme, mutlak gerçeğe giden Yol'u simgelemektedir; kutsallaştırma, ölüm aşk ve kurtuluş fikirleri merdiven simgeciliğinin içinde yansıtılmaktadır. Bu varlık tarzlarının her biri, dindışı insanlık durumunun ilga edilmesini temsil edilmektedir: aşk, ölüm, azizlik metafizik bilgi aracılığıyla insan, gerçek olmayandan gerçekliğe geçmektedir(34).

Her insanı varlık, bilinçsiz de olsa gök ile iletişimin kurulduğu yerde(merkez) olma isteği duymaktadır. Bu temelde bir merkeze ve dolayısıyla kendi merkezine yönelmektedir. Bu merkez ona bütüncül gerçeği, "kutsallığı" belli edecektir. İnsandaki bu, hakikatin tam ortasında olma, yani dünyanın merkezinde olma isteği onun derinlerine kök salmıştır ve insan dünyanın merkezinde bulunarak gerçeğin ortasında bulunmak, tanrısal konuma gelme arzusunu ortaya koyar(32).

Notlar

(1) **Tengri** kelimesi gök anlamında kullanılırken giderek Tanrı'yı karşılar olmuştur. Gök Tanrısı ile gökyüzü, Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra kesin olarak birbirinden ayrılmıştır. İslamiyetin etkisiyle Tengri, Allah'ı karşılamaya başlamıştır. (Bkz. Ümit Hassan, *Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler*, V Yayınları, 1986, s. 102) İslamlık öncesi Türk inanışında Gök-Tengri, cezalandırıcı bir tanrı değildi; yalnızca iyilik, güzellik ve sevgi dağıtırdı. Bu yüzden ondan korkulmazdı. Cezayı Erlik Han denilen başka bir tanrı verirdi. (Bkz. İlhan Cem Erseven, *Alevilerde Semah*, Ekin Yayınları,

Tengri kelimesi gök anlamında kullanılırken giderek Tanrı'yı karşılar olmuştur. Gök Tanrısı ile gökyüzü, Türklerin İslam dinini kabul etmesinden sonra kesin olarak birbirinden ayrılmıştır, İslamiyetin etkisiyle Tengri, Allah'ı karşılamaya başlamıştır. İslamlık öncesi Türk inanışında Gök-Tengri, cezalandırıcı bir tanrı değildi; yalnızca iyilik, güzellik ve sevgi dağıtırdı. Bu yüzden ondan korkulmazdı. Cezayı Erlik ilan denilen başka bir tanrı verirdi.

1990, s. 18)

(2) Semanglar'ın, bir ağaç gövdesinin, eskiden kozmik dağın tepesini ve Dünyanın merkezini gök ile birleştirdiği inançları çok yaygın bir efsane temasına yapılan bir atıftır: Eskiden Gök ile iletişim ve tanrısal güçlerle temas kurmak kolay ve doğaldı. Ayinsel bir hatanın sonucunda bu iletişim kesintiye uğradı ve Tanrılar gökyüzünde daha da yükseklerle çekildiler. Yalnızca büyücüler, şamanlar, rahipler ve kahramanlar ya da hükümdarlar Gök'le iletişimi, geçici bir süre için yeniden kurmayı başarabilmektedirler. Herhangi bir hata sonucu kaybedilen ve başlangıçta yeralan Cennet efsanesi son derece yaygın bir efsane olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*, Gece Yayınları, 1992, s. 19)

(3) Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Gece Yayınları, 1992, sf: 34.

(4) A.g.e. s. 19

(5) Bu olağanüstü kuvvetin Malezya dilindeki karşılığı Mana'dır ve terminolojiye de bu isimle geçmiştir. Mana'ya Kuzey Amerika Kızılderilileri **Wakan**, Sioux'lar **Wakanda**, eski Türkler **İdi** veya **İdikut** diyorlardı. Mana elde etmenin her toplumda değişik yolları vardır. Bunlardan birisi mana sahibinin, birisinin başını ısırması yoluyla mana aktarmasıdır. Mana elde etmenin başka bir yolu da manayla yüklü bir şefin solugunu içine çekmektir. Kafatası avcılığının ve kanibalizmin temelinde de mana

inancı yatar. Avlanan kelle, avcının atalarının kafataslarının bulunduğu yere konularak mana artırılır. Eti yenen kimsenin belli organlarında bulunduğu varsayılan mana'nın sözkonusu organı yiyene geçeceğine inanılır. Ayrıca bu mistik, büyüsel ve dinsel gücün kanda, menide, nefeste bulunduğu inancı oldukça yaygındır. (Bkz. Sedat Veyis Örnek, *100 soruda İlkelerde din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınları, 1988, s. 32) Bu inanca benzer motiflere Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli'de de rastlanır. Hacı Bektaş'a ekmek ve yağ veren, evinde barındıran Kadıncık Ana, Hacı Bektaş'ın abdest aldığı, yemekten sonra elini yıkadığı Suyu içer. Aynı şekilde Celaleddin-i Rumi'nin hayranları, ona ait eşyalara binlerce altın ödüyorlardı çünkü bu eşyaların olağanüstü bir güce sahip olduğuna ve sahiplerini uğursuzluktan koruduğuna inanıyorlardı. Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan, Celaleddin'i "Baba" olarak yüceltiyordu. Annesi. Gürcü Tamara da Celaleddin-i Rumi'ye derin bir saygı duyuyor, Konya'dan bir yere gittiği zaman onun portresini yanında taşıyor, bir giysisini elde etmek için büyük paralar döküyordu. (Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*.)

(6) Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet Yayınları 1976,s.11.

(7) **Animizm**, canlı ve cansız bütün doğanın ruhu olduğu ve ruhlarla yönetildiği inancıdır.

(8) Abdülkadir İnan'dan aktaran Ümit

Hassan, A.g.e, s. 108-109.

(9) Abdülbaki Gölpınarlı, *100 soruda Tasavvuf*, Gerçek yayınevi, 1985 s.71

(10) Selçuklular döneminde Anadolu'da İslamlaşmış Türklerin din ulularına Baba veya Decle denilmekteydi. Baba'lar dini olduğu kadar siyasi işlevlere de sahipti; hem din büyüğü hem de boylarının liderleriydiler.

(11) Günümüzde de bu adetlerin bazılarını Aleviler korumaktadır. Örneğin **Al** adı verilen insan yiyici yaşlı cinden korumak için lohusanın ve yeni doğan bebeğin başında bir süre nöbet tutulur. Ya da ceset toprağa verilmiş de olsa, gömme merasimi, Gömmeler denilen mevsimde, Mayıs ayı içinde yenilir. Eski Türklerde de biri ölünce cesedi tuza konur ve ilkbaharın gelişiyle toprağa verilir. Bu adet, ruhun beden yeniden dönmesi inancına bağlıdır; yeni yaşam baharda doğanın uyanışıyla başlar. (Bkz. irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, Cem Yayınları., 1993, s. ' 151-152) Aleviliğe Budhacılıktan geçen bu inanç bizi **Devrevi Zaman** mitosuna götürür. Ebedi tekrarlanış Kozmos'un temel ritmidir: Devrevi tahrip ve yeniden yaratılış. Büyük Zaman bakış açısı içinde, her varoluş geçici, uçucu ve yanılısamadır. Evrenler, Vişnu'nun gövdesindeki sayısız delikten, sürekli olarak doğmakta ve suların yüzeyinde patlayan birer kabarcık kadar çabuk yok olmaktadır. Zaman içinde varoluş aslında bir varolmama, bir gerçek dışılıktır. Fakat bir Hintlinin Devrevi Zaman inancından çıkarttığı sonuç dünyadan vazgeçmek değildir, kendi eylemlerinin ürünlerinden vazgeçer, kendi eylemlerinden sağlayabileceği yararda vazgeçer ama eylemin kendisinden vazgeçmez. Bu ilke aynen Sufizme de geçmiştir. Önemli olan her zaman Evrensel Varlığa ulaşmak için boşuna çaba sarfederek kendi tarihsel konumundan vazgeçmek değildir; önemli olan, tarihsel zaman içindeki ödevini yerine getirmeyi sürdürerek, Büyük Zaman bakış açısını sürekli akılda tutmaktır. Aslında Devrevi Zaman mitosu Hind

Kuzey Amerika yerlilerine ait birçok dilde 'Dünya' (=Evren) terimi aynı zamanda "Yıl" anlamında da kullanılmaktadır. Yokuf'lar bir yılın geçtiğini ifade etmek için "Dünya geçti" demektedirler. Evren; doğan, gelişen ve yılın son günüyle birlikte öldükten sonra yeni yılla birlikte yeniden doğan canlı bir birim olarak kavranmaktadır. O yeniden yaratılarak zamana yeniden can verilir. Evren kutsallaştırılarak kozmik hayat da kutsallaştırılır.

spekülasyonunun bir buluşu değildir. Dünyanın devrevi olarak yaratılması ve yok edilişine ilişkin bu kavrayışın, bitkilerin devrevi ölüm ve canlanışları tarafından desteklenmesine rağmen, tarımsal toplumlar tarafından icad edildiği söylenemez. Bu kavrayışa tarım öncesi toplumların efsanelerinde de rastlanmaktadır ve büyük bir olasılıkla ayı merkez alan yapıdaki bir kavrayıştır. Ayın ritmlerini her zaman bir 'yaradılış' (yeni ay), arkasından bir gelişme (dolunay), bir gerileme ve ölüm (aysız üç gece) belirlemektedirler. İlk insanların hayat ve ölüm hakkındaki ilhamlarının billurlaşmasına ve daha sonra dünyanın devrevi olarak yok olmasına ilişkin efsanenin ortaya çıkmasına, büyük bir olasılıkla Ay'ın bu ebedi doğum ve ölümüne yönelik imge yardımcı olmuştur. (Bkz. Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Gece Yayınları, 1992, s. 56-65) Alevilikte bayram olarak kabul edilen **Nevru'**. Dünyanın ve insanın dolayısıyla Ali'nin yaradılış gününün kullanılmasıdır. Yani zamanın eskittiği yenilenir. Hayat onarılamaz ama evrenin yaratılışının simgesel tekrarıyla yeniden yaratılabilir. Yeni yıl, Yaradılışın ilk günüyle çakışmaktadır. Yıl Evren'in zamansal boyutudur: Yıl geçtiğinde "Dünya geçti" denilmektedir.

Kuzey Amerika yerlilerine ait birçok dilde 'Dünya' (=Evren) terimi aynı zamanda "Yıl" anlamında da kullanılmaktadır. Yokuf'lar bir yılın geçtiğini ifade etmek için "Dünya geçti" demektedirler. Evren; doğan,

gelişen ve yılın son günüyle birlikte öldükten sonra yeni yılla birlikte yeniden doğan canlı bir birim olarak kavranmaktadır. O yeniden yaratılarak zamana yeniden can verilir. Evren kutsallaştırılarak kozmik hayat da kutsallaştırılır. Bu kozmik hayat dairesel bir güzergah biçimindedir ve Yıl ile Özdeşleşmektedir. (Bkz. A.g.e s. 53-58) Ayrıca bazı Yeni Yıl törenlerinde görülen toplumsal karışma, herşeyin serbest olması ve dinsel kuralların dışına çıkma, dünyanın yaradılışını inceleyen şekilsiz hale gerilemeyi simgelemektedir. Bu geri dönüşün amacı, hayatın toptan yeniden dirilişinin ve buna bağlı olarak, toprağın üretkenliği ile hasatların bolluğunu sağlamaktır.

(12) Fuat Köprülü, A.g.e s. 11-20

(13) İrene Melikoff, A.g.e. s. 202. Hüseyin Hüsameddin Efendi, Barak Baba hakkında "Tab'an Kalendermeşreb, laübalî-mezheb olduğu münasebetle seyahate çıkıp köyden köye gezerek Han elçisi unvanıyla tanındığı"nı yazıyor. (Amasya Tarihi C:2, s. 461.) Aynı kaynakta Barak Baha'nın uzun boylu, sert yüzlü, iri vücutlu, sobu yüzlü, büyük-gözlü, kumral saçlı, kirpikleri ve bıyığı uzun, kara yağız bir kimse olduğu kayıtlıdır. Temizliğini pek umursamaz, belinden yukarı çıplak, aşağısına bir futa sarar, başına kırmızı bir sarık gibi tülbent sarar, iki tarafına manda boynuzları takarmış. Kocaman bir nefir (boynuz boru) taşır, elinde kabaktan yapılmış siyah bir keşkül, yanında kendisi gibi 8-10 arkadaşı ile

zilli defler çalarak gezer kendisi de bu müzikle oynamış, çocuklar onunla eğlenirlermiş. Ahirete inanmayan, hulul itikadında, güzellere Tanrı diye secde edermiş. Cenab-ı Hakk'ın ibtida Hz. Ali'ye hululünü iddia edermiş. "Farzların aslı Ali sevgisidir" dermiş. 705'de Şam' a gitmiş, orada şairler kendisini hicvetmişler. Nihayet yine orada, "İbahiyye Mezhebindedir" diye, hadd-i şer'ie vurulmuş. Yediği sopalardan 706 zilkadesi sonlarında (1306 M.) Şam'da Hakk'a yürümüştür. (Amasya Tarihi, s. 460-164) Bazı kaynaklarda ise kırk yaşında iken Geylan'da kazıklanarak veya dövülerek öldürüldüğü veya kılıçla parça parça edildiği şeklinde kayıtlar vardır. Fakat Barak Baha'nın Gazan Han katında büyük değeri vardır. Gazan Han'a saldıran bir kaplanın karşısına dikilerek onu kaçırmayı ya da at gibi sırtına binmesi ve Han'ın verdiği parayı da almaması halk arasında ününün artmasına sebep olmuştur; Şam'dayken deve kuşuna binerek havalandığına dair bir hikaye de söylenir. (Bkz. Bedri Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir*, s. 466-467)

(14) "Resul Allah" diye bilinen Baba İshak'ın eylemi, ancak askeri bir girişimle önlenebilir ayaklanmalara yol açmış, zamanla gelişip yerleşmiştir. Ancak daha sonraki yazılı kaynaklar, genellikle 'İshak' olarak geçen başka bir 'Baba'nın varlığını göstermektedir ve bunların aralarındaki ilişkisinin ne olduğu clogrulanamamıştır.

Ayaklanmanın lideri Baba İlyas'ın torunlarından olan Aşıkpaşazade'ye göre. Hacı Bektaş ve kardeşi Mintaş, Baba İlyas'ın müridlerindendir. Mintaş, Babailerin bozgununu izleyen kıyıda öldürüldü, kıyımdan kurtulan Hacı Bektaş bir münzevi yaşamı süreceği Soluca Kara ÖYük'e, bugünkü Hacı Bektaş'a sığındı. Aşıkpaşazadeye göre, Hacı Bektaş 'esrik bir veli', bir "mezcup budala aziz" olmuş, tarikat kuramamış ve dervişleri olmamıştır. Kendisinden sonraki halefi 'Kadıncık .Ana' olmuş ve tam anlamıyla tarikat, kendi derviş olan Abdal Musa tarafından kurulmuştur. (Aşıkpaşazade'den aktaran İrene Melikoff, *Kızılbaşlık Sorunu; Alevilik üstüne Ne Dediler*

Ruh göçü yani tenasüh, İslam heteredoksisine Budizm'den geçmiştir. Ataların ruhlarının şimdiki zamanda yeniden beden bulmasına olanak tanıdığı için kan bağına dayanan göçebe topluluklarında yayılma ortamı bulabilmiştir. Öte yandan ruhun hayvan şekline de girebilmesi tüm varlıklar arasında bir tür akrabalık ilişkisi doğurur ki bu, saldırgan bir yapıya karşı bir dinamiktir: Öldürme ve yok etme, tahakkümün kaynağı iken, tenasüh yok etmeyi olanaksız kılar.

Yaşar Ocak, *Menakıbnameler*, TTK, 1992, s. 1)

(19) Bu özelliklerin dışında şu özellikleri de sayabiliriz: Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme, dağlan, tepeleri, taş ve kayaları yürütme, akarsuları durdurup tersine akıtma, odun parçasını asa yapma, su üzerinde yürüme, vahşi hayvanlara söz geçirme, onlarla konuşma, geçmişten ve gelecekte haber verme, vb. (Bkz. A.g.e"s. 86-91)

(20) Alevilikte Turna'nın kutsallığına karşı Ayı'nın adı ağıza bile alınmaz. Bunun da yine eski Türk inançlarıyla bir ilgisi vardır. Avcılık döneminde Türklerde orman kültürü çok önemliydi, Ötüken ormanları kutlu sayılırdı. Ancak Avcılık ve toplayıcılığın önemini kaybetmesi, avcılığın çobanlığa ek bir geçim yolu olması ve giderek sadece bir spora dönüşmesi, geçimin çobanlık ve savaşla sonraları da tarımla sağlanır olması, orman kültürünün erimesine neden olmuştur. Şamaniliğe göreyse Ayı, Orman Tanrısının simgesidir ve adının özellikle ormanda söylenmesi tabudur. Şaman kendisinin bir hayvanda bir kurtta, ayda tecessüm ettiğine inanır. Ayı ile Şaman'ın hayatı birbirine bağlıdır, Ayı ölürse Şamanın da öleceğine inanılır. (Ümit Hassan, A.g.e. s. 109-110)

(21) Alevilik ile Bektaşilik, özde birbirinden ayrılamazlar. Aralarındaki farklılıklar biçimseldir: Her ikisinde de Hacı Bektaş yüceltilir; **Elifba** harflerinin sembolik değerlerine, Ali'nin Tanrısallığına, Tanrı'nın insan suretinde tecellisine, ruhun bedengöçüne inanılır ve merasimler sırasında aynı nefesler(diclahtik Alevi şiirleri) okunur.

Aslında **Alevi**, yanlış kullanılan bir sözcük; kullanılışının nedeni yaygınlığı. Uzun zaman bu heteredoks insanların belli bir adı olmamış. Küçültücü olduğu ölçüde heteredoksluk ifade eden Rafizi, zındık, mülhid adları ile anılmışlar veya Safavi taraftarı olan Türkmen aşiretlerini imleyen Kızılbaş sözcüğü ile adlandırılmışlar. Kızılbaş ismi, Şah İsmail'in (Hatayî) babası Şah Haydar (1460-1488) zamanında ortaya çıkmış.

Derleyen: Cemal Şener, Ant Yayınları s. 133)

(15) irene Melikoff, A.g.e s. 202

Uzun yıllar Orta-Asya'da yaşamış olan Dominikli Simon de Saint-Quentin, İshak'ı kişiliğinde Muhammed Peygamberi taşıyan, elçi, ileri, bilge, derviş anlamına gelen 'baba'' önağıyla **Paperoissole** (Baba Resul) diye çağırır. Öte yandan 1255'den az önce yazmış olan ve olayların tanığı Şam'lı başka bir yazar, Sibt İbn al-Djauzi, adını bilmeden, aynı önağı kullanarak onu Baba Resul-Allah diye çağırır. İbni Bibi ise "Resul" sözcüğünü atarak Baba İshak diye sözeder. (Bkz. Claude Cahen, *Baba İshak, Baba İlyas, Hacı Bektaş uç Diğerleri*, Çev. İlhan Cem Erseven, *Alevilik Üstüne Ne Dediler*^ Ant Yayınları 1990 s. 112-113)

Daha sonraki yıllarda Bar Hebraeur ise Resul Babayı daha önceki yazarların bilmeden ikiye ayırdığı ve kendi çırağı ve çok önceleri öldürölmüş olan Baha'nın öcünü alan Şeyh tshak'dan ayırır. Sonraki yüzyılda Eflaki, Hacı Bektaş ve Mevlevi'lerin yaşam öykülerinde, Baba Resul'un 'halife' olduğunu ve öte yandan İshak adında bir yardımcıının bulunduğunu yazar. Baba İlyas'a ait hiçbir kayıda rastlanmamaktadır. İshak ise daha sonraki yazarlar tarafından bilinmektedir. Bu konudaki en önemli yapıt yaklaşık 1330'lara rastlayan, Aşıkpaşa Elvan Çelebi'nin *Menakıb al-Kudsiye fi menasib al-Unsiyye* adlı eseridir.

(16) **Kasret** veya **Kesret**, sözcük olarak 'çokluk' anlamında olup mistik terminolojide tek olanın görünümünü kapsar. Nasıl denizde dalgalara bakıp beyazlıkları ve köpükleriyle çokluklarından söz edilebilse de hepsi tek bir denizin tezahürleridir.

(17) Ruh göçü yani tenasüh, İslam heteredoksisine Budizm'den geçmiştir. Ataların ruhlarının şimdiki zamanda yeniden beden bulmasına olanak tanıdığı için kan bağına dayanan göçebe topluluklarında yayılma ortamı bulabilmiştir. Öte yandan ruhun hayvan şekline de girebilmesi tüm varlıklar arasında bir tür akrabalık ilişkisi doğurur ki bu, saldırgan bir yapıya karşı bir dinamiktir: Öldürme ve yok etme, tahakkümün kaynağı iken, tenasüh yok etmeyi olanaksız kılar.

(18) Sözlük anlamıyla **Veli**, Evliya'nın tekili olup ahabap, arkadaş anlamına gelirken Kur'an'da da Allah'ı seven, dost edinen ve onun tarafından dost edinilen anlamında kullanılıyor. Zamanla bu kavram genişleyerek benliğini Allah'ta yok etmek suretiyle bir takım doğaüstü yetenekler kazanarak, keramet sahibi olan (şaşırtıcı şeyler meydana getirebilen) büyük insan anlamını almıştır. Veli'nin herhangi bir konuda, sağ veya ölüyken yardımının dokunacağına inanılır ve bınıvı sağlamak için bazı ritüellere başvurulur. (Bkz, Ahmet

Kırmızı bir serpuş giydiklerinden dolayı onlara Kızılbaş deniyordu. Bu devirde Kızılbaşlık, Oniki İmam inancına bağlı kalmakla birlikte, Tanrının insan suretinde görünmesi, tenasüh ve Ali'nin tecessümü (beden değiştirmesi) sayılan Safavi hükümdara tapınış ile birleşerek aşırı Şiiliğin özelliklerini gösteren Türkmen bir şiilik biçiminin adı oldu. Fakat Kızılbaş sözü zamanla Kürt'le birlikte dini ve sosyal bir başkaldırma hareketi olan Celali isyanları dolayısıyla dinsiz asi anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Şah İsmail, taraftarlarını ve kendisini adlandırırken Kızılbaş sözcüğünü kullanıyormuş.

XV. ve XVI. yy'larda Kızılbaşlar, ilk Safaviler olan Şeyh Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail taraftarları olan Türkmen boylarıydılar. Kırmızı bir serpuş giydiklerinden dolayı onlara Kızılbaş deniyordu. Bu devirde Kızılbaşlık, Oniki İmam inancına bağlı kalmakla birlikte, Tanrının insan suretinde görünmesi, tenasüh ve Ali'nin tecessümü (beden değiştirmesi) sayılan Safavi hükümdara tapmış ile birleşerek aşırı Şiiliğin özelliklerini gösteren Türkmen bir şiilik biçiminin adı oldu. Fakat Kızılbaş sözü zamanla **Kürt'le** (Alevi/ere takılan kurt lakabı sadece sosyal bir anlam taşır; belli bir yaşam biçimini gösterir; resmi Sünniliğe uymayan, aşiret adetleri hala canlı bulunan ve kendi içlerine kapanmış olarak yaşayan cemaatleri ifade ediyor) birlikte dini ve sosyal bir başkaldırma hareketi olan Celali isyanları dolayısıyla **dinsiz asi** anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu yüzden Kızılbaş sözü yerini, XIX. yy.'dan önce yaygın bir kullanım olmayan Alevi'ye bırakmıştır. Oysa etimolojik anlamıyla bir Alevi'nin, soyca Ali'ye bağlı (Seyyid) olması gerekiyor. sözcüğün İran'daki kullanılışı da bu anlamda. Fakat bu anlam zamanla genişlemiş Şia, yani taraftarlar; özel olarak da Ali taraftan anlamında kullanılmaya başlanmış. Ama bu anlamının dışında, bugün, Şiiliğin en önemli temsilcisi ve önderi olan İran'ın resmi din anlayışı ile

Anadolu Aleviliği ve Bektaşiliği birbirlerinden çok farklıdır. Her iki terim de zaman içinde özgün tarihsel ve ideolojileri anlamlar kazanmışlar. Şiilik süreç sonunda İran'da resmi ideoloji haline gelmiş; Anadolu Aleviliği (Bektaşilik) ise kökeninde Asya, Anadolu ve İslam temelli düşünceleri ve maçıları, zıt ilkeleri uzlaştırıcı (*syncretistik*) yapısında bir araya getirmiş. (Bkz. irene Melikoff, A.g.e)

(22) Zerdüşçülerin kutsal kitabı.

(23) Batı İran'da yayılmış bir Ale-i mezhebidir. Hz. Ali'nin ve Sultar İshak'ın Tanrının görünüşü olduğu üzerin kurulu bir inanıştır. Ruhgöçüne inanmaları, ateş üstünde yürümeleri, Peygamber Hz. Musa'yı melek saymaları ayırıcı özellikleridir. Bu inanç günümüzde Sivas, Tunceli ve Antep dolaylarında sürdürülmektedir. (Bkz, Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, s. 79-80)

(24) Mircea Eliade. *Kutsal ve Dindışı*, s. 108.

(25) Ali'nin lakabı '**Tanrının Aslanı**' anlamındaki **Esed-ullah-ül-gaalib'di**.

(26) Bedri Noyan A.g.e s. 57-58

(27) Hacı Bektaş Veli'nin de avucunda ve alnında Ali'nin nişanı olarak yeşil bir ben vardır. Ali'nin alnını nurlandıran bu işaret, parlak bir yıldız gibi Hacı Bektaş'ın alnında da

parlamaktadır.

(28) Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*, s. 45.

(29A) Mircea. Eliade, *İmgeler Simgeler* s. 26.

(29) John Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, Ant Yayınları, 1991, sf 195-196.

(30) İbn-i Arabi'nin yorumuna göre. İsrâ hadisi der ki: "Ben onu ancak ayetleri göstermek için yürüttüm. Kendime değil. Zira hiçbir mekan beni içermez. Bütün mekanların bana olan nisbeti bir'dir. Mümin kulumun kalbine sığın Ben'im. Şu halde kalkıp onu kendime nasıl yürütürüm? Oysa Ben onun yanıdayım, nerede olursa, olsun onunla beraberim..." (Bkz. Nihat Keklik, *Futuhât-el Mekkiye*, s 103.)

(31) Nihat Keklik, Muhyiddin İbrî'ül Arabi, *El-Futuhât El-Mekkiye*, kültür Bakanlığı yay, sf:110.

(32) Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler* s. 37-39.

(33) Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı* s. 97.

(34) Mircea Eliade, *İmgeler Simgeler*. s. 33.

HAYALET GEMİ

Aylık Dergi

Sayı 13-14 Ekim/Kasım 1993

25000 TL KDV Dahil

**Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü**

ALCHEMY Pazarlama İletişimi ve
Danışmanlık Limited Şirketi
adına
A. Babur AKYOL

Yazı Kurulu

Sedef ERKMAN Murat GÜLSOY
Nazlı ÖKTEN
Pınar TÜREN Haliçle VELİOĞLU

Katkıda Bulunanlar

Nejat AKSOY Zeynep AKTÜRE
Coşan BORA Oya DEMİR
Ahmet DEMİRHAN Ayşe DÜZKAN
Yusuf ERADAM Cüneyt A. GENÇ
Yelda KARATAŞ Ergun KOCABIYIK
Yasemin SARIKAYA

Kapak Tasarımı

Yalçın KARACA

**Reklam ve Halkla İlişkiler
Sorumlusu**

Kaan YAZICIOĞLU

Yazışma Adresi

Hayalet Gemi
Alchemy Pazarlama İletişimi ve
Danışmanlık Limited Şirketi
Ayazmaderesi cad. Yener ap. 19/9
80260 Gayrettepe İSTANBUL

Tel (212) 288 97 15 Faks (212) 266 84 26

**Eğer *Hayalet Gemi* ile
ilişki kurmak
istiyorsanız...**

**Herhangi bir evin loş
odalarından birinde
gözlerinizi kapatın.
Ve karanlıkta bir koltuğa
kendinizi bırakıp,
geçmişi ve geleceği
ve
en önemlisi bugünü
düşünüp sorular sorun.
Sonra
yaklaşmakta olan
Hayalet Gemi 'yi
düşleyin.**

**Ya da
bize yazın.**

mephisto

"bilmek lanetlenmektedir"

compact disc • kaset • kitap • dergiler • yabancı yayınlar
(mimari edebiyat felsefe) • poster çeşitleri • çay salonu • meyve
çayları • ev kekleri kurabiyeler • tüm kahve çeşitleri • kaliteli ve
temiz • compact disc • kaset • kitap • dergiler • yabancı
yayınlar (mimari edebiyat felsefe) • poster çeşitleri • çay salonu
• meyve çayları • ev kekleri kurabiyeler • tüm kahve çeşitleri •
kaliteli ve temiz • compact disc • kaset • kitap • dergiler •
yabancı yayınlar (mimari edebiyat felsefe) • poster çeşitleri • çay
salonu • meyve çayları • ev kekleri kurabiyeler • tüm kahve
çeşitleri • kaliteli ve temiz • compact disc • kaset • kitap •
dergiler • yabancı yayınlar (mimari edebiyat felsefe) • poster
çeşitleri • çay salonu • meyve çayları • ev kekleri
kurabiyeler • tüm kahve çeşitleri • kaliteli ve temiz • compact
disc • kaset • kitap • dergiler • yabancı yayınlar (mimari
edebiyat felsefe) • poster çeşitleri • çay salonu • meyve çayları •
ev kekleri kurabiyeler • tüm kahve çeşitleri • kaliteli ve temiz •

İstiklâl cad. No 173 Beyoğlu İstanbul

Tel 293 19 09

İşe Başladık.

a / c h e m y Pazarlama İletişimi ve Danışmanlık
Limited Şirketi

Ayazmaderesi Cad, 19/9
80260 Gayrettepe İSTANBUL
Tel : (212)28897 17
Faks: (212)2668426